

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KARZAI DÖNEMİNDE AFGANİSTAN-İRAN
İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Jahadkhil JAUHARI

**Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kemal İNAT

AĞUSTOS-2012

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KARZAI DÖNEMİNDE AFGANİSTAN-İRAN
İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Jahadkhil JAUHARI

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Bu tez ..../..../2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Kemal İNAT	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Y. Kırım TURAN	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Binyamin BÉZCİ	Basarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Jahadkhil JAUHARİ

31.07.2012

ÖNSÖZ

Afganistan'ın günümüzdeki siyasi görünümü, 11 Eylül 2001 tarihinde Washington ve New York kentlerine gerçekleştirilmiş olan terör saldırılarından sonra oldukça önem kazanmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra, ABD'nin başlatmış olduğu askeri harekât ve Taliban rejiminin yıkılması sonrasında başlayan ülkeye istikrar kazandırma, demokrasiyi tesis etmeyi çabaları ve bu süreçte İran'ın rolü çalışmada incelenmektedir.

“Karzai Döneminde Afganistan –İran İlişkileri” konulu çalışmada, 2001 yılından sonra Afganistan yönetiminde meydana gelen gelişmelerin, iki ülke arasındaki ilişkilere etkisi incelenmektedir. Analizi tüm yönleriyle ortaya koyabilmek için bu çalışmada Türkçe kaynakların yanı sıra yabancı yayınlarda yakından takip edilmiş, mümkün olan tarafsız bakışı yansıtabilmek için Afgan ve İran kaynaklarından faydalanılmıştır. Afganistan-İran ile ilgili güncel haberlerin kaynak olarak kullanılmasında Türkçe, Afganca(Peştuca) Farsça olan kaynaklardan yararlanılmış, bu konuda meydana gelen açık, İngilizce kaynaklar da kullanılmıştır. Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Kemal İNAT'a candan teşekkürlerimi sunarım. Bana her zaman yardımları esirgemeyen değerli hocam Arş. Gör. Sefa Usta'ya teşekkür borçluyum. Bana her zaman yardımları esirgemeyen değerli hocam Ahmet Alaybey'ye teşekkür ederim.

Jahadkhil JAUHARİ

31.07.2012

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: AFGANİSTAN İRAN İLİŞKİLERİ BELİRLEYEN	
FAKTÖRLER	3
1.1. Afganistan'ın Coğrafi Konumu ve Stratejik Önemi	3
1.2. Etnik Faktörler	10
1.2.1. Peştunlar	11
1.2.2. Tacikler	11
1.2.3. Türkler(Özbek ve Türkmenler).....	12
1.2.4. Şii Azınlık Hazaralar	12
1.2.5. Diğer Etnik Gruplar	15
1.3. Tarihi Ve Kültürel Faktörler	16
1.4. İdeolojik Faktörler.....	19
1.5. Dış Faktörler	23
1.5.1. ABD	23
1.5.2. Hindistan.....	27
1.5.3. Pakistan	28

1.5.4. Suudi Arabistan	29
1.6. Ekonomik Faktörler	31
1.7. Güvenlik Faktörleri	33
BÖLÜM 2: KARZAI ÖNCESİNDE AFGANİSTAN-İRAN İLİŞKİLERİ	35
2.1. Kral Zahir Şah Öncesi Dönemi Afganistan - İran İlişkileri	35
2.1.1. 1709 Yılında Sefevi Hükümdarı Şah Hüseyin - Mirwais Han Hotak Savaşı	35
2.1.2. AhmadKhanAbdali	3
2.2. Kral Zahir Şah Dönemi	43
2.2.1. Sadabad Paktı	44
2.2.2. 1972-1979 Arası Dönemi	45
2.2.3. Sovyet İşgali Dönemi	46
2.3. Sovyet İşgali Sonrasında Afganistan - İran İlişkileri	48
2.3.1. 1989-1995 Arası	48
2.4. Taliban Döneminde İran Afganistan İlişkileri	50
2.4.1. Taliban Hareketinin Başlaması	50
2.4.2. Taliban-İran İlişkileri	54
BÖLÜM 3: KARZAI DÖNEMİNDE AFGANİSTAN-İRAN İLİŞKİLERİ.....	57
3.1. Hamid Karzai'nin İktidara Gelmesi	57
3.2 Karzai Döneminde Afganistan -İran İlişkileri.....	61

3.2.1. Karzai Döneminde Afganistan – İran Siyasi İlişkiler.....	61
3.2.2. Karzai Döneminde Afganistan İran Güvenlik İlişkileri.....	68
3.2.3. İran – Afganistan’ın Askeri İşbirliği.....	72
3.2.4 Afganistan-ABD Strateji Ortaklık ve Güvenlik Anlaşması ve İran’ın Tutumu	74
3.2.4.1.Stratejik Ortaklık Anlaşmanın İçeriği ve Amacı	76
3.2.5. Karzai Döneminde Afganistan- İran Ekonomik İlişkileri	77
3.2.6. Karzai Döneminde Afganistan İran Kültürel İlişkileri	84
3.3. Karzai Döneminde İran-Taliban İlişkileri.....	91
3.3.1.11 Eylül Sonrasında İran-Taliban İlişkileri (2001-2005)	91
3.3.2. 2005 ten Günümüze Kadar İran-Taliban İlişkileri	94
SONUÇ.....	99
KAYNAKÇA	104
ÖZGEÇMİŞ.....	116

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CIA	: Central Intelligence Agency (<i>Merkezi İstihbarat Teşkilatı</i>)
Çev	: Çeviren
DTM	: Dünya Ticaret Merkezi
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
Ed.	: Editör
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
GSMH	: Gayri Safi Millî Hasıla
Haz.	: Hazırlayan
ISAF	: International Security Assistance Force
İSİ	: Inter – Services Intelligence
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Afganistan Haritası (1762)	39
Şekil 2 : Durrani İmparatorluğu	40

Tezin Başlığı: Karzai Döneminde Afganistan-İran İlişkileri	
Tezin Yazarı: Jahadkhil Jauhari	Danışmanı: Prof. Dr. Kemal İNAT
Kabul Tarihi:	Sayfa Sayısı: x(ön kısım) + 111 (tez)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
<p>11 Eylül 2001 tarihinde Washington ve New York kentlerine gerçekleştirilmiş olan terör saldırılarından sonra ABD'nin başlatmış olduğu askeri harekât ve Taliban rejiminin yıkılmasından sonra başlayan ülkeye istikrar kazandırma, demokrasiyi tesis etmenin hedeflenmesi Afganistan'ın jeo-stratejik önemini artırmıştır.</p> <p>2001 yılından sonra Afganistan yönetiminde meydana gelen gelişmeler, İran ve Afganistan arasındaki ilişkilerini önemli bir konuma taşımıştır. Bu nedenle bu çalışmada “Karzai Döneminde Afganistan-İran İlişkileri” konusu ele alınmıştır.</p> <p>Çalışmanın amacı, 2001 yılından sonra Afganistan yönetiminde meydana gelen değişimler ve gelişmelerin ışığında, Afgan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai Döneminde Afganistan –İran İlişkilerinin incelenmesidir.</p> <p>Bu amaç doğrultusunda hazırlanan çalışmada ilk olarak İran ve Afganistan arasındaki ilişkileri belirleyen faktörler ele alınmıştır. Bu çerçevede tarihi, kültürel, ideolojik, ekonomik, güvenlik ve dış faktörler alt başlıklar halinde ele alınmıştır. Daha sonra, Karzai öncesi dönemde Afganistan-İran ilişkileri tarihsel bir perspektifte ele alınmıştır. Çalışmada son olarak Karzai döneminde Afganistan-İran ilişkileri farklı boyutlar (siyasi, güvenlik, askeri, ekonomik, kültürel) dikkate alınarak irdelenmiştir.</p> <p>Çalışmada, dünya politikasında önemli yere sahip olan Afganistan'ın komşusu İran ile ilişkilerinin nasıl geliştiği, Afganistan ile İran arasındaki ilişkileri belirleyen faktörlerin neler olduğu, Hamid Karzai öncesi ve sonrası dönemde meydana gelen gelişmeler ve bunun Afganistan politikasına nasıl yansıdığı sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Afganistan, İran, Afganistan İran İlişkileri, Karzai Dönemi Afganistan İran İlişkileri	

Title of the Thesis: Afghanistan-Iran Relations in Karzai Era	
Author: Jahadkhil Jauhari	Supervisor : Prof. Dr. Kemal İNAT
Date :	Nu.ofpages : x (pretext) + 111 (main body)
Department: International Relations	Subfield :International Relations
<p>On September 11, 2001; after the terrorist attacks on Washington and New York cities of the United States, the military action initiated by U.S. and also target ing to stabilize the country and to establish democracy in the country; began after the fall of the Taliban regime has increased Afghanistan’s geo-strategic importance.</p> <p>After 2001, the developments in the Afghan administration, has carried an important position the relations between Iran and Afghanistan. Dueto the increase of the importance of this matter, "Afghanistan-Iran Relations in Karzai Era" has been handled.</p> <p>The aim of the study is to examine Afghanistan-Iran Relations in the era of Hamid Karzai, Afghan President and also the changes and developments in Afghanistan management, in the period after 2001.</p> <p>In this study based on this purpose, first of all the factors that determine the relations between Iran and Afghanistan were discussed. In this context, historical, cultural, ideological, economic, security and external factors were discussed in sub-titles. Then, in the period before Karzai, Afghanistan-Iran relations were discussed in a historical perspective. Lastly Afghanistan-Iran relations in Karzai era were discussed by taking in to consideration. the different dimensions (political, security, military, economic, cultural)</p>	
Keywords: Afghanistan, Iran, Afghanistan-Iran Relations, Afganistan-Iran Relations in Karzai Era	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu:

2001 yılından sonra Afganistan yönetiminde meydana gelen değişiklikler çerçevesinde Afgan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai Döneminde Afganistan–İran İlişkileri konusu incelenmektedir.

Çalışmanın Önemi:

İran ve Afganistan, bir anlamda “stratejik coğrafyaları” birbirlerine bağlı olan ülkelerdir. Bu ülkeler, güvenlik, ekonomi ve sosyal refahları konusunda birbirlerine bağımlıdır ve jeopolitik kaderleri arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır.

Bu çalışmada dünya politikasında önemli bir yere sahip olan Afganistan’ın komşusu olan İran’la ilişkileri ele alınmıştır. Özellikle Karzai dönemindeki iç gelişmeler, bu gelişmelerin ulusal ve uluslararası politikalara yansımaları çalışmanın önemini artırmaktadır. Diğer taraftan Afganistan–İran ilişkileri ve Afganistan’ın diğer komşu ülkeleri ile ilişkilerinin dünya siyaseti açısından taşıdığı önem dikkate alındığında, böyle bir konunun çalışılması kaçınılmaz bir gereklilik olarak karşımıza çıkmıştır.

Çalışmanın Amacı:

Afganistan Tarih boyunca İran’la ilişkilerini devam ettirmiştir, bu ilişkiler bazen iyi olmuş ve bazen sarsılmıştır. Karzai döneminde Afganistan–İran İlişkilerinin incelemesindeki amaç, Afganistan’da meydana gelen gelişmeler çerçevesinde İran’ın Afganistan üzerinde güç kazanma arzusunun ele alınması ve bunun bölge ile dünya politikalarına etkisinin ortaya konmasıdır. Genel olarak 2001 sonrası Avrasya’nın değişen yeni jeopolitik dengeleri bağlamında Afganistan’ın önemi biraz daha artmış, burası küresel ve bölgesel güçlerin yeni bir rekabet sahasına dönüşmüştür. İran’ın da kendi nüfuz alanının önemli bir güzergâhı üzerinde cereyan eden bu rekabetin içinde kendi yerini alması, İran çıkarları açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu amaç doğrultusunda çalışmada, ilk olarak İran ve Afganistan arasındaki ilişkileri belirleyen faktörler ele alınmıştır. Bu çerçevede tarihi, kültürel, ideolojik, ekonomik, güvenlik ve dış faktörler alt başlıklar halinde incelenmiştir. Daha sonra, Karzai öncesi

dönemde Afganistan-İran ilişkileri tarihsel bir perspektifte ele alınmıştır. Çalışmada son olarak Karzai döneminde Afganistan-İran ilişkileri siyasi, güvenlik, askeri, ekonomik, kültürel boyutları da dikkate alınarak irdelenmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Konunun ortaya konması için bu konuda yayınlanan çeşitli dergiler,kitaplar, raporlar, açık yayın organları, internet kaynakları vs. taranmış ve bilgiler bir araya toplanıp okunduktan sonra yorumlanmıştır. Türkçe kaynakların yanısıra Afganistan'dan ve İran'dan elde edilen Peştuca , Farsça ve İngilizce Kaynaklarından yararlanılmıştır. Afganistan ve İran ile ilgili haberler ve gelişmeler ise internet üzerinden takip edilmiştir.

BÖLÜM 1: AFGANİSTAN-İRAN İLİŞKİLERİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Afganistan Tarih boyunca İran'la ilişkilerini devam etmiştir. Bu ilişkiler bazen iyi ve bazen de olumsuz şekilde gelişmiştir. İki komşu ülke muhtelif alanlarda ilişkilerini sürdürmektedir. Afganistan'ın dinsel, etnik, tarihsel ve coğrafi konumu bakımından, İran'ın Afganistan siyasal hayatında önemli bir etkisi olmuştur.

1.1. Afganistan'ın Coğrafi Konumu ve Stratejik Önemi

Eski çağda Aryana, ortaçağda Horasan diye adlandırılan, 1747 tarihinden bu yana Afganistan adıyla bilinen bugünün “Afganistan İslam Cumhuriyeti” Orta Asya, Güney Asya, Ortadoğu ve Kafkasya arasında kesişme noktasında yer alan bir ülkedir. Avrasya bölgesinin Güneydoğu ucunu oluşturan, Orta Asya ile Orta Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri arasında bir köprü özelliği taşıyan Afganistan,¹ bu önemli coğrafi konumunun sonucu olarak, tam bir kilit ülke durumundadır.

Genel görünümü ile dağlık bir memleket konumunda olan Afganistan'ın 7697 metre yüksekliğe ulaşan dağlara sahip bir ülke olarak kontrol edilmesi zor bir coğrafyada bulunmaktadır. Bu ülke kuzey ve batıdan doğuya doğru gittikçe yükselen dağlarla ihata edilmiş ve bu dağ silsileleri dünyanın en yüksek dağları olan Himalayalar'a kadar uzanmıştır.

Afganistan'ın en ünlü ve önemli dağ silsileleri Hindukuş dağlarıdır. Hindukuş dağlarının en yüksek tepesi deniz seviyesinden 7697 metre yükseklikte olup ülkenin güneybatısından kuzeydoğusuna uzanarak yükselir ve Pamir ile Himalyalara kavuşur. Bunun yanısıra Süleyman dağı ve Baba dağları de oldukça önemlidir. Dik, karlı dağları, derin vadileri ve bitki örtüsü çok zayıf plato ve rüzgarlı çölleriyle dalgalı bir arazi karakterine sahiptir. Ortalama yüksekliği 1220 metreyi geçer. Doğu-batı arası uzunluğu 1240, kuzey-güney arası 653 kilometredir. Dağ silsileleri, kuzeydoğudaki Vahan koridorundan güney-batıya doğru ülkeyi ikiye ayırır. En önemli dağ silsilesi Hindukuş Dağlarıdır. Bu dağlar kuzey ve güney Afganistan arasında adeta bir set teşkil eder. 2987

---

¹ Fazıl Ahmed Burget “Afganistan'da Başlayan Yeni Dönemde Türkiye'nin Yeri”
<http://www.turksam.org/tr/yazdir273.html> (Erişim Tarihi: 30.12.10)

metre yüksekliğindeki Şibar en önemli geçittir. Hindukuş Dağları batıya doğru alçalarak İran sınırına kadar uzanır. Paropamisus dağ silsilesiyle kavuşur. Ülkenin tam ortasında Baba (Baba Ghar) Dağı vardır. Diğer önemli dağları doğuda bulunur. Bunlardan Spin Ghar Akdağ, Kabil'in güneyinde Logar Vadisine, batıya doğru uzanır. Bu dağları stratejik önemi çok büyük olan Hayber Geçidi, Kabil'in güneyinde ikiye böler. Daha güneyde Süleyman Dağlarının kuzey uzantısı vardır. Kavaja Amran Dağı, Kandahar bölgesi ve Pakistan sınırı arasında güney-batıya doğru uzanır. Hindukuş Dağların kuzeyi, Amuderya Nehrinin kolları tarafından sulanan steplerle kaplıdır.² Ülkenin bir başka dağ silsilesi de Pamir adı ile bilinen Pamir dağlarıdır. Bu dağlar Afganistan'daki Vahan vadisi ile Pakistan'ın Sind vadisini birbirinden ayırmaktadır. Doğu Türkistan, kısmen Keşmir, Pakistan'ın Çetral bölgesi ve Afganistan'ın Badakhshan bölgelerinin kesişme noktasında yer almaktadır. Pamir dağlarının en önemli geçitleri Akcar (4922m.) ve Bargel (3347m.) geçitleridir. Özellikle Bargel geçidi tarihi bir önemi haizdir. Çünkü tarihi İpek yolunun bu geçitten geçtiği bilinmektedir. Bu geçitten de ancak insan yaya olarak geçebilir. Taşıt yolu bulunmamaktadır.³

Afganistan'da büyük ve küçük dağların yanı sıra, deniz seviyesinden 1000 m ile 200 m. yükseklikte değişen küçük tepelere ve bu tepelerin eteklerinde nispeten geniş ovalara da rastlamak mümkündür. İklim bakımından, Afganistan'ın yazları sıcak ve uzun, kışları ise şiddetli derecede soğuk bir iklimi vardır.

Coğrafi, tarihi, kültürel ve stratejik olarak Orta Asya'nın bir parçası olan Afganistan'ı, siyasi ve dini coğrafyası da Güney Asya ve Ortadoğu'ya yakınlaştırmaktadır.⁴ Mevcut gelişmeler çerçevesinde, bölgesel rekabetin daha da önem kazandığı görülmektedir.

İran Hükümdarı Dara'dan (M.Ö. 500) başlamak üzere, Makedonya Kralı İskender, Sakalar, Ak-Hunlar, Harzemşahlar, Moğollar ve Babürler gibi birçok devletin işgaline maruz kalmış ve hiçbiri Afganistan'ı kontrol etmeyi başaramamışlardır. Yani orada

---

²“Afganistan İslam Cumhuriyeti” <http://www.rehberim.net/forum/tarih-cograyfa-418/62668-afganistan-islam-cumhuriyeti.html> (Erişim Tarihi: 2011-03-18)

³ Mir Gulam Muhammed Gubar, *Afganistan der Mesir-i Tarih*, Kabil 1967, s.59

⁴ Mehmet Emin Emimi, “Afganistan’da Yönetim Arayışları ve Anayasal Görünüm”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1-2, 1996, s.455

istikrar sağlanamamıştır.⁵ Afganistan, XIX. yüzyılda İngiltere ve Rusya'nın egemenlik mücadelesinin alanı olmuştur.⁶

Afganistan'ın sahip olduğu sert coğrafya, bu ülke insanının hem tarihine, hem devlet politikalarına, hem de halkın mizacına yansımış gözükmektedir. Bir yandan İran-Arap Denizi-Hindistan, diğer yandan Orta Asya-Güney Asya arasında bir kavşak noktası oluşturan konumu, bu ülkeye tarih boyunca büyük önem kazandırmıştır.⁷ Asya kıtasının kalbi olarak bilinen ve bu kıtada önemli bir stratejik yere sahip olan Afganistan, coğrafi konumundan dolayı tarih boyunca İran için büyük bir önem taşımıştır.⁸ Çünkü Afganistan'ın tarih boyunca İran ile aynı coğrafyayı paylaşmasından dolayı, iki ülke her zaman birbirlerinin etki alanı içinde yer almışlardır.

Afganistan'ın denize sınır yoktur,⁹ ancak ülke nehirler açısından oldukça zengindir. En önemli akarsuyu Hilmend'dir. Yine Amuderya, Konar, Lağman, Kokça, Kunduz ve Kâbil adlı akarsuları bulunmaktadır.¹⁰ Bunların dışında küçüklü büyüklü çok sayıda akarsuyu mevcuttur. Bunların en önemlisi Orta Asya cumhuriyetleriyle sınır teşkil eden ve Kokça-Kunduz adıyla iki kola ayrılan 500 km. uzunluğundaki Amu Derya nehridir. Yine Kabil nehri ve İran'a yönelen Herirud havzası, ülkede tarım arazilerinin sulanması açısından büyük önem taşırlar. Ülke genelinde yer yer geniş ovaların bulunmasına ve akarsu açısından da dikkate değer bir zenginliğe sahip olmasına rağmen sulama sisteminin yetersizliği ve su dağılımının düzensizliği sebebi ile ülke toprağının çok az bir kısmından yararlanılmaktadır.

Daha önce denize kıyısı olan Afganistan, 1893 yılında Britanya Krallığı'yla yapılan Durand Sınır Anlaşması'yla bu özeliği kaybetmiştir

Afganistan'ın yüzölçümü yaklaşık 650.000 km²'dir.¹¹ Kuzeyinde, Orta Asya ülkelerinden Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan ile 2383km, doğuda kısa bir mesafede Çin ve Keşmir ile 71 km, güneyde Pakistan ile 2466 km. ve batıda İran'la 850

---

⁵ Mehmet Akkurt, "Afganistan yapılmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler"s.169-170.İstanbul, .2005 Ahmed Raşid, Taliban, çev. Osman Akınhay, İstanbul, Everest ve Mozaik, 2001, s.192

⁶Alama Abduhay Habibi "De Afghanistan Land Tarih" Afganistan özet Tarihi, 2000 .s.63.

⁷ Ahmet Raşid, Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun, Everest- Mozaik Yay., İstanbul, 2001, s.11.

⁸ Habibi, "a.g.e, s. 39-41

⁹ Mahmud Osmanoğlu "Afganistan Cihadın 10. Yılı" Rehber Yayınları, Ankara 1990, s. 14.

¹⁰ Gubar, a.g.e. s. 31-45

¹¹ <http://afganistan.ihh.org.tr/genel/cograficografi.html> (Erişim Tarihi: 28.01.2011)

km sınıra sahiptir.¹² Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ABD karşısında yeni bir güç olan Çin Halk cumhuriyeti ve 1979'daki İslam devriminden sonra sürekli olarak ABD ile gergin bir ilişki içinde olan İran İslam Cumhuriyeti ile sınırdaş olması Afganistan'ın jeostratejik önemini daha da artırmaktadır.

Günümüzün yaşamsal en önemli stratejik olgusu “enerjidir”. Afganistan kendisine yetecek miktarda enerji ve doğal kaynaklara sahip olmasına karşın yıllardır ülkede devam eden karmaşa nedeniyle bunları yeterince veya hiç değerlendirememiştir. Bunun yanında zengin Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarına yakınlığı sebebiyle de önem arz eder. Çünkü en önemli enerji kaynakları olan doğalgaz ve petrolün, uluslararası piyasaya en ucuz ve kısa yoldan güvenli bir şekilde sevk edilmesi hayati önem taşır.¹³ Afganistan'ın, zengin doğalgaz ve petrol kaynaklarına sahip olan Orta Asya ülkeleri ile yaklaşık 2500 km. uzunluğunda bir sınırı vardır. Bu bakımdan Kabil hükümeti bu ülkelerle ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirmek için büyük çaba harcamaktadır.¹⁴

Ülkenin bu stratejik önemi, etrafındaki ülkeler arasında, küresel güçlerin de çoğu zaman müdahil olduğu bir mücadeleye neden olmuştur. Ülkelerin, Afganistan üzerindeki bu mücadeleleri de, ülkedeki siyasi istikrarsızlığın kaynağını oluşturmaktadır.¹⁵

Ortak tarihi ve kültürel benzerliğinin yanında coğrafi olarak da Afganistan Orta Asya'nın bir parçasıdır.¹⁶ Etnik çeşitlilik ve büyük güçlerin mücadele ve rekabet alanı olan Balkanlar'dan esinlenerek, “Avrasya Balkanları” adıyla tanımlanan, ancak Balkanlar'a oranla daha kalabalık, dini ve etnik açıdan daha karışık olan Orta Asya, Güney Asya, Basra Körfezi ve Ortadoğu'yu içine alan coğrafi bölge, Brzezinski tarafından, küresel istikrarsızlığın merkezi olarak görülmektedir. Brzezinski'ye göre Avrasya Balkanları'nda bulunan sorunlu 9 ülkeden birisi de Afganistan'dır. Jeopolitik olarak önemli olan bu bölgenin en önemli özellikleri, güç boşluğu ve güç elde etme imkânının olmasıdır. Bölge önemli bir ekonomik kaynak bölgesi olarak da tanımlanmaktadır. Altın dahil önemli minerallerin olduğu, doğalgaz ve petrol açısından

---

¹² Hakkı Dursun “Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi” İlk Müslüman Türk Devletleri, c. VI., İstanbul 1983, s. 19.

¹³ Çağrı Erhan “ABD'nin Orta Asya Politikası Ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları” <http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/vizyon.html> (Eişim Tarihi: 19.03.2011)

¹⁴ <http://www.irib.ir/worldservice/dariRADIO/pic1/SOUND/mizgard101.htm> 12.02.11

¹⁵ Ali Ahmetbeyoğlu, “Afganistan Üzerinde Araştırmalar”, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yayınları/Tarih Serisi, No:7, İstanbul, 2002.

¹⁶ “Afganistan Ülke Profili”, *Avrasya Dosyası, Sonbahar-Kış 98-99*, Cilt 4, Sayı 3-4, s.128

zengin olan Avrasya Balkanları'na hakim olmak isteği, yayılcı düşünceleri ortaya çıkartıp, uluslararası mücadeleyi hızlandırmaktadır. Afganistan işte böyle bir hâkimiyet güdüsünün sıçrama tahtası konumundadır.¹⁷

Afganistan, sahip olduğu jeopolitik konum nedeniyle tarih boyunca uzun süreli istilalara maruz kalmış, dönemin küresel güçlerinin dikkatini çekmiş ve iştihamı kabartmıştır. Afganistan konum olarak Asya'nın merkez üssü niteliğinde olup, en eski ticari yollar üzerinde konuşlanmış bir konuma sahiptir. Sahip olduğu bakir yeraltı zenginliklerinin yanı sıra özellikle Hazar ve Orta Asya merkezli enerji kaynaklarına yakınlığı, enerji rotası üzerinde yer alması Afganistan'ın önemini artıran faktörlerdir.¹⁸

XX. yüzyıl başlarında siyasi coğrafya alanında çalışan bilim adamlarınca dünya egemenliğine yönelik birçok teori ortaya atılmıştır. Bu çalışmalardan birisi de “Kara Hâkimiyet Teorisi”dir. Bu teorinin sahibi John Mackinder, dünya coğrafyasını siyasi ve askeri strateji bakımından “Merkez Bölge”, “İç Kuşak” ve “Dış Kuşak” alanlarına ayırmıştır. Mackinder'e göre dünyaya hakim olabilmek için denizden gelecek saldırılara karşı korunaklı bir konumdaki, Orta Asya'yı da içeren, Merkez Bölge'de hâkimiyet sağlamak şarttır. Mackinder'e göre, “Doğu Avrupa'ya hakim olacak büyük güç, Orta Asya bölgesini de içine alan Merkez Bölge'ye, Merkez Bölge'ye hakim olan ise, dünya adasına ve daha sonra da tüm dünyaya egemen olabilir.” Başka bir değişle Mackinder, “Merkez Bölge” olarak isimlendirdiği Orta Asya'yı kapsayan geniş ovanın, Asya-Avrupa ve Afrika kıtalarından oluşan “Dünya Adası”nın denetlenebilmesi için mutlaka elde bulundurulması gereken bir bölge olduğunu belirtmiştir.¹⁹

Afganistan, Kara Hâkimiyet Teorisi'nde, dünya hâkimiyeti sağlayabilmek için bir şart ve basamak olarak görülen “Merkez Bölge”nin güneyinde, diğer yandan Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisine göre ise dünya hâkimiyeti sağlayabilmek için mutlaka kontrol edilmesi gereken “Kenar Kuşak” ülkeleri arasındadır. Asya'daki önemli konumundan

---

¹⁷ Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998, s.140-143.

¹⁸ Ali Şahin, “Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi” Afganistan Raporu Ve Çözüm Stratejisi 10 Mayıs 2010

<http://www.gasam.org.tr/uploads/GASAM%20AFGANISTAN%20RAPORU%20VE%20COZUM%20STRATEJISI.pdf> 2011-03-21

¹⁹ Çağrı Erhan, “ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları”, Ekim 2003, sayı: 9 s.1.12 <http://www.stadigma.com/türkçe/Kasım2003/vizyon>

ötürü, İngiliz'lerin "Asya'nın Gözetleme Kulesi" olarak adlandırdıkları Afganistan, Orta Asya ile Güney Asya arasında geçiş kapılarından birisidir. Hindistan ve İran gibi aynı özellikte geçiş ülkeleri üzerinden mümkün olmadığı takdirde, Afganistan, Güney Asya'dan Orta Asya'ya tek giriş kapısı konumuna sahip olmaktadır.²⁰ Soğuk savaşın son çatışmasının Sovyet işgali sonrasında Afganistan'da olması, ülkenin bu anlamda jeostratejik konumuyla bağlantılıdır.²¹

Doğal gaz yatakları, petrol, kömür, çinko, krom, demir madenleri, tuz, kükürt, altın ve kıymetli taş yatakları henüz tam olarak işletilemeyen doğal zenginlikler arasındadır. Sovyetlerin tespitlerine göre sadece Herat ve Badahşan bölgeleri arasında 75 milyon ton kömür rezervi vardır. Ayrıca ülkenin güneyinde berilyum ve yakut yatakları bulunmaktadır.²²

Afganistan, elinde nükleer güç bulunduran üç ülkenin (Rusya, Hindistan ve Pakistan) oldukça yakınında olması ve Rusya'nın güneye inmesinin önüne set olmasının yanında, Hazar Havzası petrolü ile doğalgazının Hint Okyanusu'na aktarılabilmesi için geçiş güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Planlanan petrol ve doğalgaz hatları sebebiyle Afganistan, bazı ülkelerin kendi menfaatleri için türlü politik oyunlar tezgâhladıkları bir alan olmuştur.²³

Afganistan'ın 20. Yüzyılın sonunda bu derece dünya gündeminde olması ve bölgede yaşanan çatışmalar ve mücadelelerin altında Orta Asya'nın doğalgaz ve petrolünün paylaşılmasının yanında, çıkan enerjinin dünyaya aktarımı için gerekli boru hatlarının yapım mücadelesi de vardır. İşte bölge zenginliklerinden menfaat elde etme gayretleri bu coğrafyada Yeni Büyük Oyun'u ortaya çıkarmıştır.²⁴

Hazar havzasındaki kaynakların dünyaya aktarılması için önerilen 5 ana boru hattı vardır. Bunlar Kuzey (Rusya), Güney (İran), Doğu (Çin), Batı (Gürcistan, Türkiye) ve

---

²⁰ Barış Adıbelli, "Büyük Avrasya Projesi" "ABD Rusya ve Çinin Varolma Müjedilesi" baskı I.s.130-132 İst.2006

²¹ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yay., İstanbul, 2003, s.104,105

²² İrfan Çiftçi "Bölgesel İmar Ekibi Faaliyetleri Kapsamında Afganistan" Polis Bilimleri Dergisi: 10 (4) s.47-48 Daha detaylı bilgi için bkz <http://www.pa.edu.tr/objects/assets/content/file/dergi/72/43-70.pdf> (Erişim Tarihi 2011-04-18)

²³ Mehmet Atay, "Avrasya'nın Balkanları, Afganistan'da İç Çatışma Dinamikleri", *Avrasya Dosyası*, Sonbahar 98, Cilt 4, Sayı 3-4, s. 23

²⁴ Kleveman Lutz, *Yeni Büyük Oyun, Orta Asya'da Kan ve Petrol*, Everest Yayınları, İstanbul, 2004, s.3

Güneydoğu (Pakistan) hatlarıdır. Bu hatlar içerisinde, Hazar Havzasında bulunan en büyük rezerve sahip Türkmenistan'a ait gazın ve petrolünün, Afganistan üzerinden Pakistan'a ve belki Hindistan'a taşınmasını öngören hat "Güneydoğu" hattıdır. Önümüzdeki yıllarda, doğal gaz ve petrol talepleri açısından en büyük pazarın gelişen Asya'da olması, Afganistan'ı, zengin enerji kaynakları ile "en büyük pazar" arasında stratejik geçiş yolu yapmaktadır.²⁵

Bu nedenle Afganistan, tarihin çeşitli dönemlerinde, bilhassa Avrasya bölgesinde cereyan eden küresel ve bölgesel güç mücadelelerinde, "büyük güçler" diye tabir edilen ülkelerce bir "jeopolitik güzergâh" olarak kullanılmıştır.²⁶ Bu doğrultuda, "Büyük Oyun" olarak adlandırılan, 19. Yüzyılın sonu ile 20. Yüzyılın başlarında Rusya ile Britanya arasındaki güç mücadeleleri, bu bölgede cereyan eden en büyük "oyunlar" olarak karşımıza çıkmaktadır. Koşulların değişmesine rağmen Soğuk Savaş yıllarında, aynı "oyunlar" ABD ile Sovyetler Birliği arasında da devam etmiştir. Soğuk Savaş'ın ilk yıllarından beri Sovyetler Birliği'nin Afganistan üzerinden Hint Okyanusu'na inmeye çalışması, bunun neticesi olarak 1979'de Afganistan'ı işgal etmesi ve buna karşın, ABD'nin Afganistan direnişçilerini desteklemesi gibi olayları bu kapsamda incelemek mümkündür.²⁷

Dünya GSMH'sının %60'lık bölümüne sahip olan ve bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçünü bünyesinde barındıran Avrasya her zaman büyük güçlerin dikkatini çekmektedir.²⁸ Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Avrasya bölgesinin, bölgesel güçler arasında yeniden bir "Büyük Oyun"a sahne olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısı ile Avrasya bölgesi ile Güney Asya ülkeleri arasında transit bir geçit oluşturması açısından, Afganistan'ın jeopolitik önemi daha da artmıştır.

Hal böyleyken Afganistan'a alternatif transit yol olarak, İran görülmektedir. İran, Orta Asya ile Orta Doğu ülkelerine ve Basra Körfezi üzerinden Hint Okyanusu'na açılan bir

---

²⁵ Davutoğlu, a.g.e., s. 182

²⁶ Mir Gulam Mehammed Gubar, *Afganistan Der Mesir-i Tarih (Afganistan Tarih Seyrinde)*, Birinci Basım, Devlet Matbaası Yayınları, Kabil, 1967,c.1.s. 42 –68.

²⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, ss. 761 – 771.

²⁸ Z. Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri*, İkinci Basım, Sabah Yayınları, İstanbul, 1998, s. 32; Fazıl Ahmed Burget, *Afganistan'da Başlayan Yeni Dönemde Türkiye'nin Yeri* <http://www.turksam.org/tr/yazdir273.html> (Erişim Tarihi 2011-04-18)

kapı özelliği taşımasına rağmen, İran hükümeti ABD ile olan olumsuz ilişkileri ve bu ülkeye yönelik uygulanan ambargolardan dolayı, bu yol pek fazla tercih edilmemektedir. 1990 sonlarında Avrasya'nın değişen jeopolitik dengeleri bağlamında, dünyadaki büyük petrol şirketleri, bu bölgelerdeki petrol ve doğalgaz kaynaklarının nakli konusunda, özellikle Afganistan'ı transit yol olarak yakın takibe almışlardır.²⁹ Son yıllarda Afganistan topraklarında sürmekte olan çatışmaların başlıca nedenlerinden birisinin, bu gerçek olduğu söylenebilir.³⁰

ABD'nin bu bölgeye yönelik politikasının belirleyicisinin enerji kaynakları, enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılması olduğu bilinmektedir. ABD, aslında Rusya ve İran'ın dünya pazarlarına etkin olmasının önüne geçerek, bölgedeki doğal kaynakların kontrolünü eline almak istemektedir.³¹ Bu durum Afganistan'ın öneminin daha da arttığını ortaya koymaktadır.

Afganistan'ın bu stratejik önemini farkında olan İran'da bu ülke üzerinde etkin olmayı amaçlayan politikasını tarihten beri sürdürmektedir. İran'ın bu politikasında günümüzde öne çıkan unsur ise, kendisinin Afganistan'ı kontrol etmeye çalışmaktan çok, ABD gibi düşman olarak gördüğü ülkelerin Afganistan üzerinde etkin olmasını engellemeye çalışması ve aynı zamanda İran'ın çıkarlarına ters bir yerel aktörün Afganistan'da gücü ele geçirmesinin önüne geçmeyi amaçlamasıdır.

1.2 Etnik Faktörler

Afganistan halkı çeşitli kabilelere mensuptur. Afganistan'ın etnik yapısı incelendiğinde, Peştunlar (Afganlar), Tacikler, Türkler (Özbek ve Türkmenler), Şii azınlık olan Hazaralar ve diğer etnik gruplar dikkatimizi çekmektedir.

---

²⁹ Burget "a.g.m"

³⁰ Alaaddin Yalçınkaya, Türk Cumhuriyetleri Petrol Boru Hatları, Bağlam Yay., İstanbul, 1998, s.12.

³¹ Akkurt, "a.g.e"s.166

1.2.1 Peştunlar veya Afganlar

Peştunlara Afgan da denir.³² Şu anda nüfusun tahmini olarak % 50-60'ını teşkil eden Peştunlar Müslüman olmakla birlikte Ehlisünnet itikadına mensupturlar. Peştu dilini konuşurlar.³³ Afganistan'ın tarihi ve geleneksel olarak en güçlü ve en kalabalık grubudur.³⁴ Genellikle hayvancılıkla uğraşan bu kavmin bir kısmı ticaret ve bir kısmı da devlet memurluğu ile meşguldür. Afganistan'da Peştunların yoğun olarak yaşadıkları bölgeler güney, güneydoğu, güneybatı ve Doğu ve Batı bölgeleridir. Fakat bir kısmı da Hindikuş'un kuzeyindeki sulak bölgelerde yaşarlar.³⁵

Afganistan'ın en büyük etnik grubunu oluşturan Peştunların anayurtları hususunda hemen hemen bütün araştırmacılar, Hindistan kuzeyindeki Sind Nehri kıyıları ile Himalayaların etrafı noktasında ve şimdiki Afganistan da fikir birliği içerisindedirler.³⁶

Afganistan'ın resmi dili, Peştuca ve Darice dir. Ülke nüfusunun yarısından çoğu Peştu dilini, beşte biri de Dari dilini konuşmaktadır.³⁷

1.2.2 Tacikler

Afganistan'ın bir başka etnik grubunu oluşturan Taciklerin menşei hakkında farklı görüşler bulunurken, kimi araştırmacılar Arap kökenli olduklarını iddia etmişlerdir.³⁸ Afgan Tacikleri'nin, Aria ırkından geldiği de iddia ediliyor.³⁹ Fakat Taciklerin kendi araştırmacıları ise kendilerinin Fars kökenli bir kavim olduklarını öne sürmektedirler.⁴⁰ Nitekim konuştukları Darice dili gramer açısından İran ve Tacikistan'da konuşulan Farsça'ya çok yakındır. Tacikler, Afganistan'ın eski yerleşik kavimlerinden biri olarak bilinmektedir. Çoğunlukla Sünni olan Tacikler daha çok ülkenin başkenti Kabil ve

---

³² Oğuz Asadullah, *Hedef Ülke Afganistan*, Doğan Kitapçılık İst 2001 s.40

³³ <http://www.rehberim.net/forum/tarih-cograyfa-418/62668-afganistan-islam-cumhuriyeti.html> (Erişim Tarihi: 18.03.2011)

³⁴ Özgür Çınarlı, *Afganistan'daki İç Savaş ve Dış Müdahale (1989-2001)*, Doktora Tezi, Ankara, 2009.s.55

³⁵ <http://www.rehberim.net/forum/tarih-cograyfa-418/62668-afganistan-islam-cumhuriyeti.html> (Erişim Tarihi 2011-03-18)

³⁶ M. Sıddik Farhang, *Afganistan der Panc Karn-*, Ahir, Meşhed 1993, I. C. s. 37.

³⁷ Mehmet Saray, "Afganistan maddesi". ,T.D.V.İ.A,İst,1988. c, 1,s.402

³⁸ Saray, "a.g.e" s. 13

³⁹ Yavuz Selim "Ah Afganistan" Hiler yayınları Ank 2003 s.65

⁴⁰ Abdulgafur Arzu, "Çegunagi Huviyet-i Milli-yi Afganistan" Tahran 2002, s. 13- 19.

kuzey bölgelerinde dağınık bir şekilde yaşamaktadır. Genelde ticaret, ziraat ve devlet memurluğu ile uğraşmaktadırlar.⁴¹ Tacikler, İran'ın Afgan mücadelesinde desteklediği iki gruptan biri olmuştur. Taciklerin kullandığı dilin Farsça'ya çok yakın olması İran'ın bu grup üzerinde etkin olması bağlamında avantaj sağlamıştır.⁴²

1.2.3 Türkler (Özbek ve Türkmenler)

Afganistan'ın ikinci kalabalık etnik grubunu oluşturan Türklerin bir kısmı ülkenin en eski yerleşik grubundan biri olmakla beraber, bir kısmı da Orta Asya'nın Ruslar tarafından işgal edilmesi ile bu bölgelere göç etmişlerdir.⁴³ Afgan ve İran kaynaklarına göre ikinci grup Taciklerdir. Türkiye de bulunan bazı kaynaklara göre Afganistan da Türkler İkinci kalabalık grup olarak görülmektedir

1.2.4. Şii Azınlık Hazaralar

Afganistan'da kimlikleri üzerinde en fazla tartışılan etnik grup olan Hazaraların Türk-Moğol karışımı bir kavim oldukları öne sürülmektedir. Hazaralar çoğunluğu Şii mezhebine mensuptur.⁴⁴ Farsça'ya yakın bir dil konuşan Hazaralar genellikle serbest ticaret ile uğraşırlar. Hazaralar Bamyan ve Afganistan'ın iç bölgelerinde yaşamaktadırlar. Hazaralar arasında çoğu zaman mezhep ön plandadır. İran, bölgede kurulacak bir şeriat devletinin Suudi Arabistan'dan esinlenmesine özellikle karşı olmuştur. Bu durumda, İran'ın bu ülke içindeki kartı olan Hazara Şiiileri, her zaman desteklemişlerdir.⁴⁵

İran Afgan hükümeti üzerinde büyük etkiye sahip olmaya çalışmaktadır. İki ülke arasındaki tarihi ve kültürel bağların kökleri çok derinlere uzanıyor.⁴⁶ İran, etnik Şii Afgan azınlıkların büyük bir destekçisi durumundadır. İran'ın desteği stratejik bir

---

⁴¹ Farhang, "a.g.e. s. 37.

⁴² Rasuli Khalilullah, *1991 Yılından Günümüze Kadar Afganistan Ve Türkiye İlişkileri*, Ankara, 2008 s.33

⁴³ Saray, 2002, s. 13.

⁴⁴ Basir Ahmed Devletabadg., *Şinasname-i Afganistan*, Kum 1993.s.307

⁴⁵ Muhannettin Daryar "İran Afganistan de mezhep savışı halinde" <http://www.tolafghan.com/posts/20206> (Erişim Tarihi 2011-10-28)

⁴⁶ Süleyman Doğan "Afganistan de Kim kazandı?" Merifet yayınları İst 1995 s. 131 <http://www.reuters.com/article/idUSTRE62U33L20100331> (Erişim Tarihi: 30.12.10)

amaca hizmet ediyor; zira bu, “Şii rejimin Sünni Arap komşuları arasındaki itibarını arttırıyor.”⁴⁷

Aynı şekilde Afganistan’da İran politikalarının hedefi haline gelebilecek birçok kültürel, etnik ve dini gruplar vardır. İran öncelikle, Afganistan’daki Şii grupların destekçisi olmuştur. Bu gruplara örnek olarak Hazaralar, Kızılbaşlar ve Farslar verilebilir. Afganistan’daki en geniş Şii grubu olan ve tüm nüfusun yüzde 10’unu oluşturan Hazara grubu, genelde Bamyan ve Hazaracat denilen merkezi bölgelerde yaşamaktadır. Bu bölge, bir bakıma Sünni gücün yoğun olduğu büyük kentsel merkezlerle çevrelenmiş olan “Şii bölgesini temsil etmektedir. 1990’ların başında Tahran, Afganistan’daki hareket sahasını genişletmiştir. Kendisiyle tarihsel, dilsel ve kültürel bağı olan gruplara destek vermiştir. Bu gruplar arasında Tacik grubu ve bu grubun önemli liderleri olan Ahmet Şah Mesut ve İsmail Han vardı.⁴⁸ Ama Afganistan’a yönelik İran dış politikasındaki Şii karakter daha belirgindir. Afganistan’daki Şii Hazaraları diğer etnik gruplara tercih eden İran, 1979’dan beri mücahitlere yaptığı yardımlarda özellikle Şiiilerin Afganistan’da daha güçlü bir konuma gelmesini sağlamaya çalıştı. İdeolojik bakımdan Afganistan’da kurulan Taliban’a karşı cephe alan İran, Şiiileri açıkça Kabil’e karşı desteklemeye devam etti. Şüphesiz İran’ın Taliban rejimine karşı mücadele etmesinde dinsel faktörlerden çok daha önemli nedenler vardı. En başta gelen husus, Taliban’ın ABD tarafından desteklenmesiydi. Aslında, İran’ın Afgan muhalif gruplarıyla olan ilişkisi de genelde kopuk olmuştur. 1979 - 2002 döneminde İran’ın "Afganistan" adına muhatap alabildiği iki unsur olmuştur: Şii Hazaralar ve Horasan’daki mülteciler. Diğer yandan, Afganistan üzerinde İran-Pakistan rekabeti belirgin biçimde öne çıkmıştır; ama bu konuda İran-Afganistan ilişkilerinden ziyade, İran’ın Pakistan, Suudi Arabistan ve ABD ile olan ilişkilerini ilgilendirmektedir. Bir diğer deyişle, Pakistan-Suudi Arabistan-ABD üçlüsü, İran’ın Afganistan’la ilişki kurmasını engellemeye çalışmaktadır.⁴⁹

Diğer gruplardan kendini yalıtan Hazaralar, Afganistan’da cihat vermelerine rağmen, Sovyetlerin İran’la ilişkilerini bozmamak için İran destekli bu grupların üzerine fazla gitmemiştir.⁵⁰

⁴⁷http://www.nydailynews.com/opinions/2010/08/05/2010-08-05_irans_deadly_hand_in_afghanistan.html (Erişim Tarihi: 30.12.10)

⁴⁸ Dario Cristiani Equilibri “Stratejik Analiz” s.14. Eylül’07

⁴⁹ Mehmet Akkurt “Afganistan yapılmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler” s.169-170. İtn .2005
Ahmed Raşid, Taliban, çev. Osman Akınhay, İstanbul, Everest ve Mozaik, 2001, s. 26-28.

⁵⁰ Atay Akdevelioğlu “İran’ın Orta Asya, Afganistan ve Azerbaycan Politikası”

Yani Afganistan'da Şii Hazaralara karşı SSCB'nin izlediği politika ılımlı olmuş ve savaş boyunca Hazara bölgelerinde ciddi çatışmalar ve ciddi savaşlar yaşanmamıştır. SSCB'nin bu yaklaşımında İran'la ilişkilerini bozmama düşüncesinin mi, yoksa Afganistan'daki askerî stratejinin mi belirleyici olduğu tartışılabilir. İran kendisine uzatılan jesti iyi görmüş ve Afganistan'da desteklediği esas kesim olan Hazaraları zor durumda bırakmak istememiştir. SSCB'nin Afganistan'a müdahalesi İran'ın beklendiğinden daha az tepki göstermesine neden olmuştur.⁵¹

Nedeni ne olursa olsun, 1989'da SSCB işgali sona erdiğinde ve 1992'de de komünist rejim çöktüğünde, Hazaralar kendi bölgelerine egemen ve iyi organize olmuş bir güç olarak Afganistan iç politikasında daha önce benzeri görülmedik biçimde ağırlıklı bir rol oynayabilecek duruma gelmiştir.⁵²

İran-Hazara ilişkileri, İran'ın Afganistan'dan gelebilecek bir tehdide karşı hem coğrafi, hem de ideolojik bir tampon bölge kurma ihtiyacının doğal bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.⁵³

Bu arada, 1992'de Komünist rejim ortadan kalkınca, ona karşı savaşan grupların birbirleriyle çatışmasını önleyen "ortak düşman" da kayboldu. Bu gelişmenin hemen ardından ülkede belirli bölgelerde denetimi elinde bulunduran gruplar arasında iç savaş başladı.

Kabil'i elinde bulunduran Burhanettin Rabbani Tacikler ile kuzeydeki Özbeklerin kurduğu ittifaka karşı Hikmetyar Kabil'e karşı saldırıları iç savaşın ilk döneminin ana unsuru oldu.⁵⁴ Pakistan destekli ve Rusya destekli gruplar arasında savaş devam ederken İran daime Hazaralar'ın yanında yer almıştır.⁵⁵

İran'ın sadece Hazaralar nezdinde değil, Peştunların dışındaki tüm etnik gruplarla ilişki kurulması için çaba göstermiştir. Bununla birlikte, devam etmekte olan Irak Savaşı

<http://guneyturkistan.wordpress.com/2010/06/28/iranin-orta-asya-afganistan-ve-azerbaycan-politikasi/> (Erişim Tarihi: 30.12.10).

⁵¹ http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_04.html .03.01.2011

⁵² Akdevelioğlu "a.g.m"

<http://guneyturkistan.wordpress.com/2010/06/28/iranin-orta-asya-afganistan-ve-azerbaycan-politikasi/> (Erişim Tarihi: 30.12.2011)

⁵³ Akkurt "a.g.e" s.69-70

⁵⁴ Raşid, s. 32, 40

⁵⁵ http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/print_04.html (Erişim Tarihi: 30.12.2011)

sebebiyle ekonomik açıdan zor durumda olan İran'ın sınırlı imkanları Pakistan'la rekabetinde arka planda kalmasına sebep sayılabilir.⁵⁶ Hazaralar ve Taciklerin daima ittifak içinde olmasının nedeni her iki kavmin Farsça Konuşması ve her ikisinin de İran tarafından desteklenmesidir.

İran Hazaralar ilişkisine bakıldığında, İran'ın rejim ihracı politikası çerçevesinde Afganistan'ın iç işlerine müdah ABD destekli Hikmetyar ale ettiği açıkça görülmektedir. İran - Hazara ilişkileri, İran'ın Afganistan'dan gelebilecek bir tehdide karşı hem coğrafi, hem de ideolojik bir tampon bölge kurma ihtiyacının doğal bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.⁵⁷

Daha önce zikir edildiği üzere tabii dil ve din birliği bulunan İran, Hazaraları en çok destekleyen dış güçtür. İran, bugün Hazaralar vasıtasıyla Afganistan'da nüfuzunu sürdürmeye çalışmaktadır.⁵⁸ Bu da başta Afganlar (Peştunlar) olmak üzere diğer grupları da tedirgin etmektedir. Bugün Kabil'de çok seyide Hazara yaşamaktadır. Bunlar başkentin nüfus yapısını değiştirmektedir. Aynı şekilde Hazaralar hükümette, devlette, orduda, poliste ağırlık kazanmaktadır. Bu durum Afganistan'ın büyük etnik grubu geleneksel Peştun ağırlığının bu kurumlarda azaltmasına neden olmaktadır.⁵⁹

1.2.5 Diğer Etnik Gruplar

Yukarıda adı geçen etnik grupların dışında Afganistan'da azınlıkta olup kendilerine has bir bölgede yaşayan Araplar, Nuristaniler, Beluçlar ve Paşailer gibi farklı etnik grupların da yaşadıkları bilinmektedir. Bunların büyük bir kısmı kendilerine has bölgelerde yaşamakla birlikte, az bir kısmı da ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşamaktadır.⁶⁰

⁵⁶ Ahmed Raşid, *Taliban*, çev. Osman Akınhay, İstanbul, Everest ve Mozaik, 2001, s. 26-28.

⁵⁷ Atay Akdevelioğlu "İran'ın Orta Asya, Afganistan ve Azerbaycan Politikası" aylık strateji ve analizi e-dergisi kasım 2003 http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_04.html 2011-10-29

⁵⁸ Esadullah Oğuz "Afganistan Sovyet İşgaline içsavaş" Cep Kitap AŞ.1998 s.201-202

⁵⁹ Fikret Ertan, "Hazaralar ve Yükselişleri" <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=936077> (Erişim Tarihi: 30.12.2011)

⁶⁰ Arzu, a.g.e. s.18

1.3.Tarihi ve Kültürel Faktörler

Tarihsel ve kültürel geçmişi M.Ö. 3000 yılına kadar uzanan Afganistan⁶¹ beş bin yılı aşkın zengin bir kültür mirası vardır.⁶² Tarihin en eski çağlarından başlayarak İran (Pers, Fars) dil ve kültür alanına girmiş olan Afganistan, sonradan Yunan ve Hint etkilerini de benimsemiştir. Afganistan güzel sanatların doruğuna Gazneli Mahmut (971-1030) döneminde Afganistan'ın başkenti Gazne, Irak'ın başşehri Bağdat'la yarışiyordu.⁶³ Timurlar döneminde de Herat gibi merkezlerde benzer bir yükseliş görülmektedir.⁶⁴ Bu durumu İran her zaman yakından takip etmiş ve Afganistan'ı rakip bir ülke olarak görmüştür. Afganistan'ın etnik, dinsel, tarihsel, kültürel ve coğrafi konumu, İran'ın Afganistan siyasal hayatında etkin olmasına imkân tanımıştır.⁶⁵

Gazneli Mahmut Doğu'nun en kudretli hükümdarı döneminde Hindistan içlerine kadar hâkim olmuş ve bu dönemde Afganistan olmak üzere İran ve Türkistan toprakları, Gazneliler Devleti'nin hâkimiyet alanına girmiştir. 11 yüzyılın ilk yarısının büyük devleti olan Gazneliler, Sultan Mahmut devrinde batıda Azerbaycan, doğuda Hindistan'ın Yukarı Ganj Vadisi'ne, Orta Asya'da Harzem'den Hint Okyanusu'na kadar çok geniş bir sahayı kapsamaktaydı.⁶⁶ Bundan daha önce Afganistan bölgesini ilk istila edenler, M.Ö. yaklaşık 1500 yılında da Persler olmuştur. Bu dönemde Zerdüştlük gibi inançlar ortaya çıkmış, sulama sistemleri ve yollar inşa edilmiş, bölgede şehirleşme, ticaret ve zenginlik artmıştır. Ancak, Perslerin M.Ö. 331 yılında Makedonyalı Büyük İskender karşısında, aldıkları ağır yenilgiden sonra, Afganistan'da hakimiyet Makedonyalıların eline geçmiştir. Ama İskender de bu bölgede zorlamış ve Helenistik dönem başlamıştır. Büyük İskender'in ölümünden sonra Makedonya imparatorluğu parçalandığında Hellenistik dönem bir süre daha devam etmiş olsa da, Sakaların gelişiyle son bulmuştur. Hellenistik dönemin bölge üzerinde fazla bir etki

---

⁶¹ Hüsnü Özlü “Tarihsel Süreç İçerisinde Afganistan'ın Stratejik Konumu,Günümüzde Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılmasında Uluslararası Boyut Ve Türkiye” Stratejik Araştırmalar Dergisi Mayıs 2008 Sayı 11 s.113

⁶² <http://www.pajhwok.com/ps/د-افغانستان-لنده-چېژندنه> (Erişim Tarihi 2011-04-06)

⁶³ Afganistan <http://www.sorularlarisale.com/index.php?s=article&aid=1846>(Erişim Tarihi 2011-04-18)

⁶⁴ Muhammed Asif Yoldaş “Afganistan'ın Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Yapısı İle İlgili Olarak Türk Yatırımcı Firmaları İçin Bazı Tespitler” Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 13 Ekim – 2007 s.5

⁶⁵ Arif Keskin “İran'ın Afganistan Politikasının Temelleri Üzerine Genel Düşünceler” 22-Avqust-2009 <http://gunaz.tv/aze/14/articleCat/1/articleID/946-Iran-in-Afganistan-Politikasinin-Temelleri-Uzerine-Genel-Dusunceler-Arif-KESKIN.html/articlePg/7>(Erişim Tarihi 22-08-2009)

⁶⁶ Özlü,, “a.g.m” s.113

bıraktığı söylenemez. Çünkü bölge halkı İran kültürünü ve Hindistan'daki Maurya İmparatorluğu tarafından oluşturulan Hint kültürünü azda olsa benimsemeyi tercih etmiştir.⁶⁷

Daha önce zikredildiği üzere ülkenin coğrafi açıdan stratejik öneme sahip olması nedeniyle, Afganistan toprakları M. Ö Büyük İskender'den başlayarak, M.S. Moğollar, Timurlular ve İngilizler gibi İstilacı güçlerin saldırısına uğramıştır. 18 – 20. yüzyıllar arasında üç kez İngilizlerle savaşan Afgan halkı, 1919 yılında Kral Amanullah Han liderliğinde istiklalini resmen kazanmıştır. Ancak, İkinci Dünya savaşından sonra önem kazanan soğuk savaş döneminde 1979 yılında, Afganistan Sovyet Rusya ordusunun saldırısıyla bir kez daha işgale karşı karşıya kalmıştır.⁶⁸ Ve bu durum komşu ülkelere müdahale için imkan tanımıştır.

II. Dünya Savaşından sonra başta ABD olmak üzere birçok ülkenin iç ve dış politika aracı olarak gördüğü “Kamu Diplomasisi” ve stratejik etken olarak “Yumuşak Güç” daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Bu yaklaşımlar özellikle 11 Eylül hadisesinden sonra yeniden tüm dünyada önemle takip edilen ve her ülkenin kendince uygulamaya çalıştığı siyasi araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁹ İran'ın da son yıllarda siyasi elitleri, politik aktörleri, toplumun seçkinleri ve hatta din adamlarının “Kamu Diplomasisi” ve stratejik faktör olarak “Yumuşak Güç” kullanımı üzerinde durduğu görülmektedir. İranlı elitler de dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç Kullanımını başka toplumlar üzerinde ülkelerinin çeşitli politikalarının etkili olması yönünde farklı araçları kullanıyorlar. İranlı aydın ve siyasi elitler, başta Fars Dili ve Edebiyatı olmak üzere İran'ın kültürel mirasını, müziğini, İslam dini üzerinden geliştirdiği siyasal ve toplumsal yorumunu ve hatta Şiilik okumalarını özellikle Ortadoğu ve yakın çevresi için birer Yumuşak Güç araçları olarak irdeliyorlar.⁷⁰

---

⁶⁷ Armağan Kuloğlu ve Sercan Doğan “Afganistan Ve Pakistan'da yaşanan Gelişmeler Ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri” ORSAM Asya Araştırmaları Programı Ank. Mart 2011 s.10-13

⁶⁸ Mojiburrahman Rahimi Afganistan'da Sinemanın Bir Propaganda Aracı Olarak kullanması Y.Lisans Tezi. Ank.2008 s.01

⁶⁹ “İran'ın Yumuşak Gücü: Dil, Edebiyat ve Kültür”

<http://www.kaandilek.com/2010/10/iran%E2%80%99in-yumusak-gucu-dil-edebiyat-ve-kultur/>(Erişim Tarihi 2011-03-19)

İranlı elitler ve aydınların yumuşak güç araçlarını sınıflandırması temsil ettikleri siyasi görüşlerine göre değişiklik göstermektedir. İranlı elitlerin,İslami geleneği savunanlar, Milliyetçiler ve Sol görüşleri benimseyenler olarak üç kategoride yer aldıkları gözükmektedir. Ama bu üç grubun Fars Dili ve Edebiyatı, İran Kültürü, yumuşak güç araçları olması noktasında ortak görüşü paylaştıklarını söyleyebiliriz. Bu doğrultuda İran da iç ve dış politikalarında dil, edebiyat ve kültürünü yumuşak güç araçları haline getirmeye çalışmaktadırlar. İran kültürü İslam öncesi ve İslami kültürün bir karışımıdır. Büyük olasılıkla Orta Asya ve Andronovo Kültürü'nden kaynaklanan İran kültürü, İran bölgesi kültürünün mirasçısı olarak büyük oranda kabul edilmektedir.⁷¹

Safaviler döneminde Anadolu'dan Hindistan topraklarına kadar yayılan Fars Dili ve Edebiyatının etkinliğini önemli bir etki alanı olarak gören İran'ın siyasi elitler, aynı zamanda İran'ı Ortadoğu ve hatta İslam dünyasının lider gücü olarak algılamaktadırlar.

Özellikle bu yumuşak güç araçlarını kullanarak öncelikle İran'da yaşanan devrim sonrası ülkeden çıkan ve yurtdışında farklı ülkelerde yaşayan binlerce İranlıyı etkilemeyi amaçlamakta ve sınırları dışında kendi kültürü, dili ve edebiyatıyla yakından ilgilenen ve övünen bir "Dış İranlı Nesil" oluşturarak, Kamu Diplomasisi'ni hareketlendirmek istemektedirler. Tahran yönetiminin bu alandaki hedefi başta ABD olmak üzere Avrupa ülkelerinde yaşayan İranlılar oluşturmaktadır. Tahran yönetimi bu konuya büyük önem vermektedir. Çünkü geçtiğimiz yıllarda bugün Türkiye'de kurulmaya çalışılan Dış Türkler Koordinatörlüğü benzeri bir kurum, yurtdışında yaşayan İranlıların işleriyle ilgilenmek üzere kurulmuştur. Bu kurumun çalışmalarıyla ilgili olarak Tahran yönetimi tüm büyükelçiliklerini uyarmış ve bu alandaki çalışmaların önceliğine vurgu yapmıştır.⁷² Yine İran'ın yumuşak güç araçları olarak dil, edebiyat ve kültürel ürünlerinin etkili olabileceğini düşündüğü ülkelerin ilk başında Afganistan, ve sonrasında Tacikistan, Türkiye, Hindistan ve Pakistan ile Kafkasya ülkeleri ve Orta Asya ülkeleri gelmektedir.⁷³

Günümüzde Hindistan'ın Afganistan'da kendi yerli sinema sektörü ve filmleriyle Batılı ülkelere çok daha etkin olduğunu, hatta 1956 yılında ABD Dışişleri Bakanlığının

---

⁷¹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ran>, (Erişim Tarihi: 30.12.2011).

⁷² <http://farsca.blogcu.com/iran-in-yumusak-gucu-dil-edebiyat-ve-kultur/10365118>(Erişim Tarihi 2011-10-29)

⁷³ <http://www.michaelrubin.org/7633/iran-2025>(Erişim Tarihi 2011-10-29)

desteğiyle Soğuk Savaş döneminde dünya turnesine çıkan caz gruplarının başarılarını Amerikalı müzisyenlerin Washington'un kamu diplomasisine önemli katkılarını, Alliance Française'nin Fransız dış politikasındaki yerini gören İranlı yeni nesil siyasi elitler, İran müziği ve sinemasıyla öncelikle Farsça ya yakın Darice dilinin konuşulduğu birçok alanda ciddi zorluklar yaşayan Afganistan ve Tacikistan'da etkin olma çabası içine girmişlerdir. Hatta bu dönemde Tahran yönetiminin siyasal ve ekonomik ilişkilerinin geliştiği Latin Amerika ve Afrika ülkeleri de İran'ın yumuşak güç araçları olarak kullandığı kültür ürünlerinin hedefi haline gelmiştir ve İran bu ülkelerde önemli başarılar elde etmiştir.⁷⁴

İran'ın Afganistan ile tarihi, kültürel ve dil bağları vardır. Bunlardan dolayı İran Afganistan'da ki gelişmelere karşı daima duyarlı olmuştur. Fars dili bir zaman Fırat nehirden Orta Asya'ya, Çin ve Hindistan'a kadar geniş bir bölgeyi kapsamaktaydı.⁷⁵ Kültürel bağların kurulmasında asıl iletişim aracı olan dil, din, folklor, örf ve adetlerle birlikte, sosyal birliktelerin oluşumu ve yayılmasında önemli rol almaktadır. İran kültür ve medeniyetinin asıl taşıyıcısı olan Farsça zamanla diğer ulusların ve özellikle Afgan dil ve kültürüne nüfuz etmeyi başarmıştır.⁷⁶ İran'ın resmi dili ve Afganistan'ın iki resmi dilinden biri Dari (Afgan Farsçesi) dir. Bu tarihi ve kültürel bağları bakılmadan Afganistan'da İran'ın nüfuz etmeye çalışmaktadır. Tahran yönetimi bu dönemde Afganistan ile ilgili kamu diplomasisinin hareket olarak İranla Kültür antlaşmalar yapmıştır.

1.4.İdeolojik Faktörler

Soğuk Savaş sonrasında İran'ın ideolojiden ziyade ekonomik ve stratejik esaslara dayanan yeni dış politikası Hatemi ile birlikte dozunu artırarak devam ettirdiği yeni dış politikası izlemeye başlamıştır. Bu politikanın önemli alanı, bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin yer aldığı Orta Asya ve Kafkasya bölgesi oldu. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının bu bölgede ortaya çıkardığı belirsizlik İran'ı her ne kadar kuzeyden gelen yeni güvenlik kaygılarıyla baş başa bıraktıysa da, aynı zamanda yeni dış politikasını

---

⁷⁴ www.kaandilek.com (Erişim Tarihi 11-03-19)

⁷⁵ <http://www.frmtr.com/universiteler/3439356-fars-dili-ve-edebiyati.html> (Erişim Tarihi 11.10.30)

⁷⁶ <http://www.frmtr.com/universiteler/3439356-fars-dili-ve-edebiyati.html> (Erişim Tarihi: 30.12.2011)

uygulayabilmesine imkan tanıyacak bir zemin yarattı. Çünkü geçmişte hiçbir dönemde gerçek anlamda nüfuz etme imkânı bulamadığı Orta Asya bölgesi, yeni dönemde İran'ın bölgedeki yalnızlığını giderecek fırsatları beraberinde getirebilirdi. Gerçekten de İran, Orta Asya'ya yönelik dış politikasında mevcut rejimlere ve ülkelerin toprak bütünlüğüne saygı göstermeye, bölgedeki muhalif İslamî grupları desteklememeye, etnik ve dinî unsurlara dayanan dış politika söylemini terk etmeye özen göstermeye gayret etmiştir. Humeyni sonrası dönemde İran, zaman zaman bölgedeki Müslüman grupları himaye etmeye yönelmişse de, bunu daha çok iç kamuoyunu tatmin edebilecek ölçüde son derece sınırlı tutmuştur.⁷⁷ Ama bu durumundan Afganistan ve Tacikistan hariçtir. Çünkü nüfusunun çoğunluğunu Sünnilerin oluşturduğu Tacikistan'a yönelik dış politikasını Fars kültürünün bölgedeki etkinliğine ve Fars milliyetçiliğine dayandıran İran, Afganistan politikasında Şiiliği belirgin bir biçimde devreye sokmuştur. Bu da İran'ın dış politikasında Farsi ve Şii karakterin nasıl iç içe geçebildiğini göstermektedir. Bununla birlikte Tacikistan'daki iç savaş sırasında arabuluculuk girişimlerinin başarılı olması ve savaş sırasında Rusya ile birlikte merkezî hükümeti desteklemesi, İran'ın bölgeye yönelik ihtiyatlı politikasının bir göstergesiydi. İran aynı ihtiyatlı politikayı bağımsızlığını yeni kazanmış diğer ülkelere yönelik da devam ettirmiştir.⁷⁸

İran'da yaşayan Afgan mülteciler ve Afganistan'da yaşayan Şii Hazaralar, hem Soğuk Savaş döneminde hem de sonrasında İran'ın Afganistan politikasının değişmeyen araçları olmuştur. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sırasında mücahit gruplara, özellikle de Şii gruplara destek veren İran, bu dönemde 1,5 milyondan civarında mülteciyi kendi topraklarına kabul etmiştir.⁷⁹ Afganistan'ı SSCB işgal ettiğinde mücahitlere destek vereceği düşünülen İran bu konuda hiçbir şekilde İslami duygularını göstermemiştir.⁸⁰ Çünkü İran Afganistan da tek bir grubu (Şii) desteklemiştir.

Afganistan'da Farsça'ya çok yakın olan Dari (Afgan Farsçası) dilinin ülkedeki iki resmi dilden biri olarak kullanılması, ayrıca Şii bir grubu olan Hazaraların varlığı, İran'ın Afganistan üzerindeki tarihî iddialarını İran bakış açısına göre anlamlı

---

⁷⁷ Sevinç Alkan Özcan "İran, Orta Asya ve Kafkasya'ya nasıl bakıyor?"

<http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=16&makaleid=3743>(Erişim Tarihi: 2011-03-22)

⁷⁸ Alkan Özcan "a.g.m", <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=16&makaleid=3743>

⁷⁹ Alkan Özcan "a.g.m"

⁸⁰ Yalçın Köksal Demir "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde İran'ın Orta Asya Politikası"

<http://www.sesliturkiyem.com/soguk-savas-sonrasi-donemde-iranin-orta-asya-politikasi-makale,55.html>
(Erişim Tarihi: 2011-11-08)

kılmaktadır. İran, Afganistan'daki Şiiilerin çıkarlarını göz ardı edeceği gerekçesiyle, Kabil'de Pakistan destekli bir Taliban yönetiminin ortaya çıkmasına karşı çıkmıştır. İran ile Pakistan arasındaki bu mücadele Afganistan sorununun devam etmesinde önemli rol oynadı. Ancak Pakistan'ın Peştunlar üzerindeki etkinliği nedeniyle İran, hiçbir zaman Afganistan'da istediği etkinliği kuramadı.⁸¹

Pakistan'ın Taliban rejimine verdiği destek, Suudi Arabistan ve ABD ile kurduğu iyi ilişkiler, ülkedeki Sünni İslamcılığın etkinlik kazanması sonucu mezhep farklılığının ilişkilerde daha da belirleyici olmuştur. Bu nedenle ortaya çıkan mesafeli tutum, bu dönemde de etkili olmuştur.⁸² İran, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesinin sonra muhalif gruplara olan desteğini devam ettirmiştir. 1992 yılında kurulan Burhaneddin Rabbani hükümetinde Hazaraların üç bakanlık elde etmiştir. İran, Taliban karşıtı Kuzey İttifakı'nın oluşmasına da önemli katkılarda bulundu.⁸³ İran Kuzey İttifakı'nın karışık yapısı nedeni ile dengeyi sağlamakta zorlansa da Hazaralar ile olan ilişkisini devam ettirmiştir.⁸⁴

Taliban'ın İran'a bakısında mezhep ayrımını daima esas almasının tarihsel nedeni 18. yüzyıla kadar uzanır. Fakat Taliban'ın İran'a karşı politikalar izlemesi, ideolojik yönelimden daha çok, İran'ı ve Rusya'yı Afganistan'daki iktidarının önündeki engeller olarak değerlendirmesinden kaynaklanmıştır. 1994–97 döneminde Taliban Kandahar'dan başlayarak tüm ülkeyi ele geçirmeye kalktığında karşısında İran ve Rusya destekli ittifaklar bulmuştu. Oysa o tarihe kadar İran, Afganistan gelişmelerinde Hazaralara destek vermek dışında belirli bir grubu düşman olarak tanımlamamıştı.⁸⁵

İran, Taliban rejimine karşı olma noktasında Amerika ile aynı tarafta bulunmasına rağmen 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin oluşturduğu anti-terör koalisyonuna açıkça katılmadı. BM şemsiyesi altında oluşturulacak anti-terör koalisyonuna

---

⁸¹ Alkan Özcan "a.g.m"

⁸² Ali Rıza Akıncı "Devrim Sonrası İran Dış Politikası" Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s75-76 2005

⁸³ Armağan Kuloğlu, Sercan Doğan "Afganistan ve Pakistan da yaşayan gelişmeler ve Uluslar arası güvenliğe etkileri" ORSAM Avrasya Stratejileri Rapor No: 7, Mart 2011, s.154

⁸⁴ Arif, Keskin "İran'ın Afganistan Politikasının Temelleri Üzerine Genel Düşünceler"

<http://www.turksam.org/tr/yazdir1759.html> 2011-04-20

⁸⁵ Atay Akdevelioglu," İran'ın Orta Asya, Afganistan Ve Azerbaycan Politikası" aylık strateji ve analiz dergisi Kasım 2003 sayı 10 s.25

katılacağını ifade etti. Afganistan’da kurulacak yeni yönetimin başında Burhaneddin Rabbani’nin olması gerektiğini her fırsatta dile getirdi.⁸⁶

Humeyni döneminde İran’ın dış politikasında ideolojik faktörler ön plandayken, 1989 yılında Humeyni’nin ölümüyle devlet çıkarları ve Fars milliyetçiliği daha belirleyici duruma gelmiştir. Bu değişim İran’ın özellikle Afganistan politikasında kendini çok daha fazla göstermiş ve 1991 yılının sonunda İran, Afganistan konusunda yeni bir strateji geliştirmiştir. O döneme kadar, Afganistan’daki Şiilere ilgi gösteren İran, Afganistan politikalarındaki etki alanının darlığını ve Suudi Arabistan yanlısı oluşumlardaki Peştun ağırlığını fark ederek, ilgi alanını Sünni olmasına rağmen, Farsça konuşan toplulukları (özellikle Tacikleri) da kapsayacak şekilde genişletmiştir. Aynı zamanda, Afganistan’daki Peştunların dışındaki etnik grupları Peştunlara karşı ortak bir cephe içinde birleştirmeye çalışmıştır. Kuzey İttifakı’nın kurulmasıyla çabaları sonuç vermiş ve İran’ın Afganistan politikalarındaki etkinliğini oldukça arttırmıştır.⁸⁷

Kısacası 1989 yılında, Humeyni’nin ölümünden sonra İran dış politikasında ideolojik faktörlerden ziyade Fars Milliyetçiliği öne çıkmıştır. Afganistan’da Rabbani’nin liderliğindeki Cemiyet-i İslâmi grubuyla kültürel işbirliği antlaşması imzalamıştır.

Taliban rejimine karşı İran iç politikasında çekişme içerisinde olan ve şahinler ile ılımlılar olarak adlandırılan grupların Afganistan’a bakışı farklılık göstermektedir. Şahinler, dünya çapında tüm Şiilerin desteklenmesini, ılımlılar ise Taliban karşıtı ittifakın ölçülü bir şekilde desteklenmesi ve Taliban ile daha az çatışmaya girilmesi gerektiğini savunmaktadır.⁸⁸ Bu şekilde iki farklı politika öngörülüyorsa da, Taliban’ın 1998 yılı Eylül ayında Mezar-ı Şerif’i ele geçirip buradaki İranlı diplomatlar ve Şiileri öldürmesi üzerine, İran’ın Afganistan politikalarının belirlenmesi konusunda Şahinler öne çıkmış ve İran’ın Taliban karşıtı ittifaka yönelik desteği artmıştır.⁸⁹

Bu ülkenin ABD operasyon sonra ise durum aynen devam etmiş sadece Afganistan’daki aktörler değişmiştir.

---

⁸⁶ Alkan Özcan “a.g.m”

⁸⁷ Kuloğlu ve Doğan, a.g.e., s 162

⁸⁸ Kuloğlu ve Doğan, a.g.e., s.159

⁸⁹ Özgür Çınarlı “Afganistan’daki iç Savaş Ve Dış Müdahale (1989–2001)” Doktora Tezi Ank 2009 s.161

1.5.Dış Faktörler

Afganistan da çok farklı gruplar yaşamaktadır. Bunu bilen dış güçleri kendi menfaatleri için bu konuyu gündemde tutarak gruplar arasında ayrılık çıkarma politikası izlemişlerdir. Dış güçler Afganistan da bir devlet kurdukmak için kendilerine yakın gördükleri gruplara yardım ellerini uzatmaktadır ve Afganistan içişlerine müdahale etmektedirler.⁹⁰

1.5.1 ABD

ABD ve Afganistan diplomatik ilişkileri 1934'te başlamıştır. Washington yönetimi Sovyet işgaline karşı yıllar boyu Afgan mücahitlerini desteklenmiştir.⁹¹ Sovyet işgalinin sona erişiyile ABD'nin Afganistan'a ilgisi azalma sürecine girmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle Soğuk Savaş'ın sona erişi, Kâbil'deki Necibullah yönetiminin çöküşü ve Körfez Savaşı Afganistan meselesini ABD'nin gündeminden düşüren sebeplerdir.⁹²

Mücahitlere yönelik uluslararası yardımın Pakistan üzerinden ulaştırılması ve ABD'nin de bu konudaki inisiyatifi Pakistan'a bırakması, bu ülkeye mücahit hareket üzerinde muazzam bir etkinlik sağlamıştır. Paştunistan meselesinden dolayı Peştun milliyetçiliğinden çekinen Pakistan'ın İslâmcı grupları desteklemesi mücahit hareketin giderek radikal İslâmcı bir duruma gelmesine neden olmuştur. 1990 yılında, Körfez Krizi nedeniyle ABD'nin dikkati Körfeze çevirmiş ve Afganistan meselesini müttefikleri olan Pakistan ve Suudi Arabistan'a büyük ölçüde havale etmiştir. Böylelikle, Soğuk Savaş'ından sonra Afganistan politikalarında bölgesel güçler ön plana çıkmıştır.⁹³

Necibullah yönetiminin sona ermesinden sonra ABD mücahitlere yönelik askeri desteği kesmiş olsa da, Afganistan'a komşu olan Orta Asya ülkelerindeki Rus askerinin varlığından dolayı buradaki gelişmeleri izlemeye devam etmiştir. Buna ek olarak, ABD'nin stratejik çıkarları açısından gerek İran'ın çevrelenmesi, gerekse Orta Asya'nın

---

⁹⁰ Süleyman Doğan "Afganistan de Kim kazandı?" Marifet yayınları İst 1995.s.27-28

⁹¹ Kuloğlu ve Doğan, a.g.e.,s 112

⁹² M.Ekrem Andishmand "USA in Afghanistan" ABD Afganistan da" Kabil 2005 s.119

⁹³ Çınarlı, "a.g.e" s.96

enerji kaynaklarının alternatif güzergahlar (Afganistan gibi) üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılması ve Orta Asya ülkelerinin bu konuda Rusya'ya olan bağımlılıklarının azaltılması anlamına gelmektedir.⁹⁴

Taliban'ın ortaya çıktığı 1994 yılında ABD bu grubun kökeni konusuna bir önem atfetmemekteydi. ABD'ye göre Taliban uyuşturucu ticaretini ortadan kaldıracak, Rusya ve İran'ın Afganistan'daki etkinliğini sınırlandırabilir, Kandahar ve çevresinde sağladığı düzen ve istikrarı Afganistan'ın genelinde sağlayabilir, terör örgütlerinin eğitim kamplarını kapatabilir, müttefiki olan Pakistan'a Orta Asya ile ticaret yapabilmesi için gerekli olan karayollarının güvenliğini sağlayabilirdi. O sırada gündemde olmayan fakat ileride en öncelikli konu durumuna gelecek olan Orta Asya'nın enerji kaynaklarının, İran'ı dışlayıp Afganistan ve Pakistan üzerinden taşınarak, dünya pazarlarına ulaştırılması için gerekli olacak boru hattının Afganistan üzerinden geçen kısmının güvenliğini sağlayabilirdi.⁹⁵

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, enerji kaynakları açısından zengin olan Hazar havzasında yeni bağımsızlığına kavuşan devletlerin ortaya çıkışıyla, bu bölgenin enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılması konusunda pek çok proje ortaya atılmıştır. Bu bağlamda, Trans-Afgan boru hattı projesi de bu konuyla ilgili pek çok projeden biri olarak ortaya çıkmıştır. 1996 yazında, UNOCAL'ın Trans-Afgan boru hattından sorumlu başkan yardımcısı Marty Miller bu proje konusunda kamuoyunu bilgilendirmiş ve söz konusu proje gündeme gelmiştir.⁹⁶

ABD'nin UNOCAL'ı açıkça desteklemeye başlaması, Rusya ve İran tarafında Taliban'ın da ABD tarafından desteklenmekte olduğu şüphesi yaratmıştır. Sonuçta, ABD Taliban'ı desteklemekle suçlanmaya başlamıştır. Sonrasında, gerek UNOCAL yöneticilerinden, gerekse ABD yönetiminden bazı kişilerin açıklamalarıyla bu suçlamalar artmıştır.⁹⁷ 1996 yılının Eylül ayında Taliban Kâbil'i ele geçirdiğinde UNOCAL yöneticilerinden Chris Taggart, Taliban'ın Kâbil'i ele geçirmesinin Trans-Afgan boru hattı projesini kolaylaştıracağı yönünde bir açıklama yapmıştır. ABD Devlet Bakanı Kâbil'e bir görevli göndererek Taliban'la diplomatik ilişki kurulabileceğini

---

⁹⁴ Çınarlı, "a.g.e", "s.95

⁹⁵ Kuloğlu ve Doğan, a.g.e.,s.115

⁹⁶ Andishmand "a.g.e" s.166-173

⁹⁷ Abdulhanan Rustayi "Büyük güçlerin Afganistan'ın boru projesinin üzenine savaşı" Kabil ,2007.s.86-87

söylemiştir. Bu açıklama da derhal geri alınmasına ve ABD’li diplomatların, bu açıklamanın İslâmabad’daki ABD büyükelçiliğine danışılmadan yapılmış olduğunu beyan etmelerine rağmen, açıklamanın ABD’nin dış ilişkilerine verdiği zarar çok büyük olmuştur.

Tüm bu gelişmelerin sonucunda, İran, Rusya, Orta Asya devletleri, Taliban karşıtı ittifak pek çok Pakistanlı ve Afgan ABD ve UNOCAL’ın Taliban’ı desteklediği sonucuna ulaşmıştır. Sonuç olarak, Taliban’ın İran’ı izole etmek üzere bir Sünni tampon bölgesi yaratarak, ticaret yolları ve boru hatlarının güvenliğini sağlayıp, Orta Asya ile ticaret konusunda İran’ın üstünlüğünü ortadan kaldırarak, ABD’nin çıkarlarına hizmet ettiği varsayımı oluşmuştur.⁹⁸ UNOCAL bir kez daha Türkmenistan’ın Cumhurbaşkanı Niyazov’dan boru hattının inşası konusunda ek bir süre istemek zorunda kalmıştır. Ayrıca, Taliban’ın Afganistan genelinde özellikle de kadınlar üzerinde uyguladığı baskı ABD kamuoyunu Taliban aleyhine çevirmiş ve UNOCAL Trans-Afgan boru hattı projesinden vazgeçmesi için yoğun bir baskı altına girmiştir. UNOCAL’ın karşı karşıya kaldığı baskı yıl boyunca giderek artmış ve UNOCAL feminist örgütlerden kaynaklanan bu baskıya karşı koyamamıştır. Çünkü, bu feminist örgütlerin üyeleri Clinton yönetimini desteklemiş olan ABD’li kadınlardı. Afganistan’da faaliyet gösteren uluslararası örgütlerin çalışmalarını yokuşa sürmesi konuları da gerek Temsilciler Meclisi’nde gerekse Senato’da şiddetle eleştirilmiş ve ABD Taliban’a karşı tavır almıştır. Afganistan’a müdahale eden güçlerin, savaşan taraflara silah, cephane, yakıt yardımı ve topraklarında üs sağlama dahil her türlü desteği kesmesi ve BM gözetiminde devrik kral Zahir Şah dahil, Afganistan’daki tarafların tümünün katılacağı, uluslararası bir toplantı düzenlenip geniş çaplı bir uzlaşma hükümetinin kurulması gerekliliği yeniden vurgulanmaya başlamıştır.⁹⁹

Öte yandan, ABD’nin Afganistan politikası da Usame Bin Ladin’in ele geçirilmesi konusuna odaklanmıştı. Artık, Taliban’ın baskıcı politikaları sürdükçe, Usame Bin Ladin’i teslim etmediği ve Afganistan’daki çatışmalar devam ettikçe, hiç bir ABD şirketinin Afganistan’daki herhangi bir boru hattı projesine giremeyeceği açıkça ortaya

---

⁹⁸ Lutz Kleveman, *Yeni Büyük Oyun Orta Asya’da Kan ve Petrol*, Çev: Hür Güldü, Everest Yayınları, İstanbul 2004, s.9.; İrfan Polat “11 Eylül Terör Saldırıları Ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi” Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta, 2006 s.18-19

⁹⁹ Kuloğlu ve Doğan, a.g.e., s.115-116

çıkmıştır. Hatta bu dönemde Bidas'ın bile Trans-Afgan boru hattı projesine yönelik ilgisi azalmıştı.

11 Eylül 2001'de ABD'deki İkiz Kulelere düzenlediği saldırı ABD'nin Taliban'a yönelik tepkisini askeri müdahalede bulunma noktasına getirmiştir.

Saldırlardan sorumlu tutulan El Kaide örgütünün militanlarının, ABD'nin tüm ısrarlarına rağmen, Taliban tarafından teslim edilmeyişi sonucunda ABD, Taliban'a yönelik askeri müdahalede bulunmuştur. Kuzey İttifakı güçleriyle koordineli olarak gerçekleştirilen ABD müdahalesi sonucunda, Taliban ülkedeki iktidarını kaybetmiştir ve Afganistan'da bir geçiş hükümeti oluşturularak, ülkenin yeniden yapılandırılması süreci başlamıştır. Pek çok uzman ABD'nin Afganistan'a yönelik politikası şiddetle eleştirmiştir. ABD'nin sahneden bu çekilişi müttefikleri durumundaki Pakistan ve Suudi Arabistan'ın Afganistan politikalarında belirleyici aktörler konumuna yükselmelerini sağlamıştır. Pek çok Afgan ABD'nin Afganistan'dan çekilişini "ihamet" olarak yorumlamıştır. Çünkü ABD baskısı Afganistan'da savaşan tarafları uzlaşmaya zorlayabilir ve çatışmaları sona erdirebilirdi. Ayrıca, ABD Pakistan'a Afganistan üzerinde bu derece inisiyatif tanımış olduğu için de eleştirilmiştir.¹⁰⁰

Sonuç olarak 1994 ila 1996 yıllarında ABD, müttefikleri olan Pakistan ve Suudi Arabistan aracılığıyla Taliban'ı desteklemiştir. Çünkü, ABD Taliban'ı Şii karşıtı, İran karşıtı ve Batı yanlısı olarak algılamıştır. ABD karar alıcıları, Taliban'ın kendine özgü özelliklerini ve gerçeklerini görmezden gelmişlerdir. 1995 ila 1997 yıllarında ise, UNOCAL'ın Trans-Afgan boru hattı projesinden dolayı, ABD'nin Taliban'a yönelik desteği daha da artmıştır. 1997 yılının sonuna doğru ise ABD'nin Taliban'a yönelik desteği azalma sürecine girmiştir. Bunun temel nedeni Taliban'ın özellikle kadınlara yönelik baskıcı tutumu nedeniyle ABD'deki feminist örgütlerin ülke çapında Taliban karşıtı propaganda kampanyası başlatmış olmalarıdır. 1998 yılında ise ABD Taliban'a karşı açıkça tavır almaya başlamıştır. Çünkü Taliban, Usame Bin Ladin'i desteklemeye devam etmekte, Trans-Afgan boru hattı projesinde UNOCAL'ı yokuşa sürmekte ve UNOCAL'ın rakipleriyle yakınlaşmaktaydı.

---

¹⁰⁰ Kuloğlu ve Doğan, a.g.e., s. 118

1.5.2 Hindistan

Hindistan Afgan ihtilâfına müdahil olan, bölgedeki önemli devletlerden birisidir. Sovyet işgal döneminde Hindistan'ın Afganistan politikasında, önemli bir çelişkiye neden olmuştu. Her ne kadar, bölgeye yönelik dış müdahalelere şiddetle karşı olduğunu ilan etmiş olsa da, Hindistan, Sovyetler Birliği'nin işgali Afganistan'ı konusunda sessizliğini korumayı tercih etmişti.

Sebebi de mücahitlerin Sovyet destekli yönetimi ortadan kaldırması sonucunda Afganistan'da kendisine düşman ve Pakistan'a dost bir yönetimin iktidara gelecek olmasından duyduğu endişedir. Hindistan Afganistan'da laik, tarafsız ve kendisine dost bir yönetime sahip olmasını istemektedir. İkinci olarak da ABD'nin Pakistan'la askeri işbirliği içinde oluşunun Hindistan'ı Sovyetler Birliği'ne yakınlaştırmaktadır.

Kâbil'in mücahitlerce ele geçirilmesinden sonra, Hindistan, Pakistan tarafından desteklenen Hikmetyar ve Taliban gibi radikal İslâmcı gruplara karşı, Pakistan'a mesafeli olan Rabbani yönetimini desteklemeyi tercih etmiştir.¹⁰¹

Taliban'ın Afganistan'ın ve söz konusu boru hattının kontrolünü ele geçirmesine de karşı çıkmıştır.

“Çünkü boru hattının Hindistan'a kadar uzatılmasına Taliban'ın izin vermeyeceğini öngörmüştür. Hindistan, Taliban'a karşı İran'ı da kendi yanına çekmek amacıyla Taliban'ın Pakistan tarafından ABD'nin desteğiyle yaratıldığını öne sürmüştür. İranlı yetkilileri buna inandırmaya çalışan Hindistan, ABD'nin olduğu gibi Pakistan'ın da Afganistan'da İran'ın etkinliğinin artmasına karşı olduğunu belirtmekteydi. Gerek Rusya, İran ve Orta Asya ülkeleriyle olan iyi ekonomik ilişkileri ve örtüşen politik çıkarları nedeniyle, gerekse “düşmanımın düşmanı dostumdur” prensibinden hareketle Hindistan, Pakistan'ın desteklediği Hizb-i İslâmi ve Taliban'a karşı mücadele eden Rabbani yönetimini desteklemiştir.”¹⁰²

---

¹⁰¹ Çınarlı, “a.g.e”s109

¹⁰² Çınarlı, “a.g.e”, s.108-111

1.5.3 Pakistan

Pakistan, Afganistan'daki iç savaş dönemi boyunca, bu ülke üzerindeki en etkili güç olma durumundan dolayı, ülkeyle müdahale eden diğer güçler içerisinde ayrı bir konumda bulunmaktadır. Bunun sonucunda, Afgan iç savaşı büyük ölçüde Pakistan'ın politikalarından etkilenmiştir. Bunun da en büyük sonucu, Afganistan üzerindeki Taliban iktidarı olmuştur. Pakistan'ın Afganistan üzerinde bu derece etkili bir konuma ulaşmasını sağlayan çeşitli faktörler vardır.¹⁰³ İran'ın Irak savaşından dolayı Afganistan'a yönelik iddialı politikalar geliştirmekte gecikmesi düşünülmektedir. Pakistan, Afganistan'dan kendisine yönelik Sovyet askeri tehdidini dengelemek amacıyla bazı politikalar geliştirmişti. Afganistan'daki Sovyet işgalinin tüm bölgede istikrarsızlaştırıcı etkisi olmasına karşın Pakistan, ABD inisiyatifindeki uluslararası dayanışmaya ortak olarak, oldukça zayıf olan silahlı kuvvetlerini modernleştirecek ve güçlendirecek askeri ve ekonomik desteğe sahip olmuştur. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgaline karşı, ABD'nin öncülüğündeki bu uluslararası ittifak Pakistan'ın güvenliğine de katkıda bulunmuştu. Hem de Pakistan, Sovyet işgaline karşı Afgan mücahitleriyle işbirliği yaparak, uluslararası desteğin kendi üzerinden mücahitlere ulaşmasını sağlamaktaydı. Pakistan üzerinden mücahitlere ulaşan destek büyük ölçüde ABD ve Suudi Arabistan tarafından sağlanmaktaydı. Mısır, Çin ve bazı Arap ülkelerinin de zaman zaman küçük katkıları olmaktadır.

Pakistan'daki Afgan sığınmacıların sayısı yaklaşık 3,5 milyon olarak tahmin edilmekteydi. Pakistan'ın dış politikasının belirleyici unsurlarından bir diğeri de Peştunistan meselesidir.¹⁰⁴ Bu sorun yüzünden, Afganistan'ın Pakistan'ın Kuzeybatı Sınır Eyaleti şimdiki (khaybar pashtonkhwa) ve Belucistan bölgelerine yönelik toprak talepleri ve 1950'lerde ve 1960'larda çeşitli sınır çatışmalarının çıkmış olması, Pakistan'ın güvenlik algılamaları konusunda öncelikli konumdadır. Pakistanlı sol görüşlü Peştunlarca da desteklenen "Büyük Peştunistan" hayali yüzünden Afganistan ve Pakistan arasında iki kez savaş olasılığının belirip diplomatik ilişkilerin kesildiği olmuştur. ZiyaÜl-Hak hükümeti tarafından, Afganistan'da Pakistan yanlısı bir yönetim oluşturulduğu takdirde, bu toprak taleplerinin tamamen son bulacağı görüşü ortaya

¹⁰³ Andishmand "a.g.e" s.164-166

¹⁰⁴ Y:Y Pakistan'ın "Peştun Sorunu" Çıkamaz Sokak

http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=3851(Erişim Tarihi: 2011-04-19)

atılmıştı. Böyle bir yönetim, Afganistan'da Pakistan yanlısı bir yönetim oluşturulduğu takdirde, bu toprak taleplerinin tamamen son bulacağı görüşü ortaya atılmıştı. Bu yüzden Pakistan, Peştun milliyetçilerinden ziyade, Hikmetyar ve Taliban gibi radikal İslâmcı grupları desteklemeyi tercih etmiştir. Ancak, Taliban Kâbil'i ele geçirmesine ve Pakistan tarafından da resmen tanınmasına rağmen, bu yönde bir açıklama yapmamıştır.¹⁰⁵

Taliban'ın desteklenmesi veya Orta Asya devletleri ve İran'la ilişkilerin kötüleşmemesi için Taliban'a yönelik desteğin düşük düzeyde tutulması konusu ISI içinde 1995 yılı boyunca tartışılmıştır. Ancak, gerek ordu, gerekse ISI içindeki Peştun asıllılar Taliban'ın desteklenmesi konusunda baskılarını arttırmışlardır. Kâbil'deki Rabbani yönetiminin Pakistan'ın rakipleriyle (özellikle İran, Rusya ve Hindistan) yakınlaşması, Pakistan Silahlı Kuvvetleri ve ISI'nın Pakistan'ın Afganistan'daki stratejik çıkarlarını koruma konusunda Taliban'ın desteklenmesinin tek seçenek olduğu kararını vermelerine neden olmuştur.¹⁰⁶

Tahran, 1979'dan sonra, Washington'la ilişki düşman haline gelirken İslamabat Sovyetlerin Afganistan'a girmesinden sonra ABD'ye daha yakın bir müttefik olmuştur. Pakistan, bu savaşta kilit oyuncularından biri olurken İran bu oyunun dışında kalmıştır. Pakistan toprakları Afgan mücahitler için bir eğitim ve tatbikat alanı olurken, İran Hazara Şiileri üzerine odaklanmıştır. Sovyetlerin Afganistan'dan geri çekilmesi sonucunda bu ülkede oluşan yapı iki İslam cumhuriyeti arasındaki farkı keskinleştirmiştir. İran'ın stratejik rakibi olan Suudi Arabistan, Pakistan ve ABD ile birlikte, Afgan mücahitlerini, sonrasında Taliban'ı desteklemiş ve Suudi Arabistan hem Afganistan hem de Pakistan'daki nüfuz alanını sağlamlaştırmıştır.¹⁰⁷

1.5.4 Suudi Arabistan

Suudi Arabistan, Sovyet sonra Afganistan konusunda önemli aktörlerden birisidir. Sovyetler Birliği'ne karşı, Hizbi İslâmi ve İttihadı İslâmi gibi kendi ideolojisine yakın gördüğü mücahit grupları desteklemiş, iç savaş döneminde 1994 yılında Taliban ortaya

---

¹⁰⁵ Çınarlı, "a.g.e", s.125-129

¹⁰⁶ Rashid, a.g.e., ss. 84-85

¹⁰⁷ Kuloğlu ve Doğan, a.g.e., s. 158

çıkınca da Taliban desteklemeye başlamıştır. Dış politikasını oluşturan temel unsurları, İran'la süregelen rekabet, mezhebi ve enerji politikalarıdır. Temel güdülerinden birinin İran'la süregelen rekabet oluşu, Suudi Arabistan'ın dış politikasını İran'ın politikalarıyla etkileşimli kılmaktadır.¹⁰⁸ Dolayısıyla, İran'ın politikası, Suudi Arabistan dış politikasının oluşturulmasında önemli belirleyicilerden biridir. Aslında, Arap-Fars rekabetinin uzun bir geçmişi vardır ve bölgede de uzunca bir süredir devam etmektedir.¹⁰⁹ Afganistan'daki rekabetleri de bölgesel rekabetlerinin uzantısı düşünülmektedir. Suudi Arabistan, ABD ve Pakistan'la birlikte Sünni grupları desteklemiş, İran ise Şii grupları desteklemiştir.

Suudi Arabistan, Basra Körfezindeki Arap devletleri olan Bahreyn, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin de kendi politikasını desteklemesini sağlamıştır. Bu devletler de İran'la mücadele ve Suudi Arabistan'la yakın ilişkilere sahip olmalarıdır. Bu yüzden Suudi Arabistan ve Pakistan'la birlikte hareket ederek önce İttihadı İslâmi ve Hizbi İslâmi'yi, sonrasında da Taliban'ı desteklemişlerdir.¹¹⁰

“1988 ile 1992 yılları arasındaki bu dönemde, Suudi Arabistan'ın dış politikasında önemli değişiklikler olmuştur. Hem Sovyet tehdidi ortadan kalkmış, hem de İran-Irak savaşının sona ermesiyle Suudi yönetimi İran İslâm Devrimi'nden daha yoğun tehdit algılamaya başlamıştır. Bunun üzerine, Suudi Arabistan Afganistan'da 1980-1988 yılları arasında kazanmış olduğu etkinliği, Kâbil'de hem Suudi, hem de Pakistan yanlısı bir İslâmci hükümetin oluşturulması amacıyla kullanmaya çalışmıştır. Irak'la savaşını bitiren İran'ın Afganistan'a yönelik ilgisi artmıştır. Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesi ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a olan ilgisinin azalması sadece Sovyet tehdidini ortadan kaldırmakla kalmamış, İran'a göre Pakistan ve Suudi Arabistan'ın doldurmaya çalıştığı bir güç boşluğu oluşturmuştur. İran Şii gruplarını Abdül Ali Mezari'nin liderliğinde, Hizb-i Vahdet çatısı altında birleştirmiş ve gelecekteki Afgan hükümetinde % 25 temsil oranını talep etmeleri için desteklemiştir. Ancak, yukarıda geçtiği gibi, Şiilerin % 25'lik temsil oranı talebi Peşâver'deki

---

¹⁰⁸ Çınarlı, “a.g.e”, s.146-147

¹⁰⁹ Rashid, a.g.e., s 326

¹¹⁰ Çınarlı, “a.g.e”s.146-147

Suudi ve Pakistan yanlısı Sünni gruplarca reddedilmiştir. Çünkü Şiiler Afganistan nüfusunun sadece % 12'sini oluşturmaktaydı ve Sovyet işgaline direnişte önemli bir rol oynamamışlardı. Dolayısıyla, kurulacak Afgan hükümetinde bu denli bir ağırlığa sahip olmayı hak etmiyorlardı. Şiiler ve İran da pazarlık güçlerini arttırmak için Necibullah yönetimi ve Sovyetler Birliği ile de diplomatik ilişki içindeydiler. Bu değişim İran'ın özellikle Afganistan politikasında kendini çok daha fazla göstermiştir ve 1991 yılının sonunda İran Afganistan konusunda yeni bir strateji geliştirmiştir. O döneme kadar, Afganistan'daki Şiilere ilgi gösteren İran, Afganistan politikalarındaki etki alanının darlığını ve Suudi Arabistan yanlısı oluşumlardaki Peştun ağırlığını fark ederek, ilgi alanını Sünni olmasına rağmen, Farsça konuşan toplulukları (özellikle Tacikler) da kapsayacak şekilde genişletmiştir. Tacikistan ve Rabbani'nin liderliğindeki Cemiyet-i İslâmi grubuyla kültürel işbirliği antlaşması imzalamıştır.”¹¹¹

Aynı zamanda, Afganistan'daki Peştunların dışındaki etnik grupları Peştunlara karşı ortak bir cephe oluşturmak üzere birleştirmeye çalışmıştır. Kuzey İttifakı'nın kurulmasıyla çabaları meyvesini vermiş ve İran'ın Afganistan politikalarındaki etkinliğini oldukça arttırmıştır.¹¹² Ancak, İran'ın Afganistan politikalarındaki etkinliğinin bu denli artması üzerine Pakistan, İran ile Suudi Arabistan arasındaki dengenin koruması politikasını bir kenara bırakarak açıkça Suudi Arabistan'dan yana tavır almaya başlamıştır.¹¹³

Kısacası Afganistan üzerinde İran-Pakistan rekabeti belirgin biçimde öne çıkmıştır ama bu konu da İran-Afganistan ilişkilerinden ziyade, İran'ın Pakistan-Suudi Arabistan ve ABD ile olan ilişkilerini ilgilendirmektedir. Bir diğer deyişle, Pakistan-Suudi Arabistan-ABD üçlüsü, İran'ın Afganistan'la ilişki kurmasını engellemişlerdir.

1.6. Ekonomik Faktörler

Yıllar boyunca Afganistan'ın ekonomik durumuna ilişkin güvenilir istatistiksel bilgi temin etmek zor olmaktadır. Bu durum, 1979 yılındaki SSCB işgali ve bunu takip eden

---

¹¹¹ Çınarlı, “a.g.e”, s.149-150

¹¹² Rashid, a.g.e., s.333

¹¹³ Çınarlı, “a.g.e”, s.51-153

iç savaş nedeniyle daha da belirsiz hala gelmiştir. İşgücü ve sermaye kaybı nedeniyle son 30 yıldır Afganistan'ın GSMH'sı büyük düşüş göstermiştir. Afganistan ekonomisi, topraklarının sadece % 15'i ekilebilir olmasına rağmen, ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. 1979 yılından itibaren SSCB'ye karşı sürdürülen savaş ve bunu takip eden iç savaş Pakistan ve İran'a mülteci akımına yol açmıştır. Bu durum, tarımsal üretimi de olumsuz yönde etkilemiştir. Afganistan'ın doğal kaynakları, doğal gaz, petrol, kömür, bakır, krom, tuz, sülfür, kurşun, çinko, demir ve kıymetli taşlardır. Ülkenin bakır madeni kaynaklarının Şili'den sonra dünyadaki en büyük bakır yataklarını teşkil ettiği tahmin edilmektedir. Ancak, ülkenin dağlık yapısı ve yetersiz ulaşım ağı bu kaynakların işletilmesini ticari bakımdan karlı kılmamaktadır. Ülkenin en önemli doğal kaynağı ise, 1967 yılında keşfedilen doğal gazdır. 1980'li yıllarda doğal gaz satışları yılda 300 milyon \$'ı bulmuş ve ülkenin ihracat gelirlerinin % 56'sını oluşturmuştur. Söz konusu ihracatın % 90'ı SSCB'ye gerçekleştirilmiştir. SSCB'nin geri çekildiği 1989 yılından bu yana, doğal gaz üretimi de sekteye uğramıştır. Afganistan'ın yeniden yapılandırılması sürecinin sona ermesinin ardından, ülkenin doğal gaz kaynaklarından yılda 330 milyon \$ gelir elde edebileceği tahmin edilmektedir.

Afganistan'ın % 75'lik bir bölümünün halen temiz su gereksinimi bulunmaktadır. ABD Başkanı George W. Bush, 3 Mayıs 2002 tarihi itibarıyla bir kararname yayımlayarak, Afganistan'a 1986'den beri uyguladıkları kısmi ticaret engellerini iptal ettiklerini ve ABD ile Afganistan arasındaki ticaretin normalleştirileceğini ilan etmiştir. Ayrıca, 10 Ocak 2003 tarihi itibarıyla Afganistan, ABD Genel Tercihli Tarifeler Sistemine dahil edilmiştir. Buna göre, Afganistan, yaklaşık 5.700 kalem malı gümrük tarifelerine tabi olmadan ABD'ye ihraç edebilecektir. Aynı şekilde, Japonya, AB ve Çek Cumhuriyeti de Afganistan'ı Genel Tercihli Tarifeler Sistemine dâhil etmiştir.¹¹⁴

Öte yandan, İran ile Afganistan Geçici Yönetimi arasında, Ticari ve Ekonomik İşbirliği, Yasadışı Haşhaş Yetiştiriciliği ve Uyuşturucu Madde Kaçakçılığıyla Mücadele Konusunda İşbirliği, Tarım Alanında İşbirliği, İran Tarım Bakanlığı ile Afganistan Kırsal Kalkınma Bakanlığı Arasında Kültür, Bilim ve Eğitim Alanlarında İşbirliği ve

---

¹¹⁴ TC.Başbakanlık Dış ticaret Müsteşarlığı Analizler Genel müdürlüğü Ülke Raporu Afganistan

Telekomünikasyon Alanında İşbirliği olmak üzere 5 adet Mutabakat Zaptı imzalanmıştır¹¹⁵. Bu konu da daha detaylı bilgi üçüncü bölüm de verilmiştir.

1.7. Güvenlik Faktörleri

İran 1979 yılında yeni rejim kurulmasından hemen sonra, hem dâhil hem dışarıda var olma savaşlarını veren rejimin dış politika algılaması güvenlik temeli üzerine kurulmuştu. Bu çerçevede, İslamî ideoloji ihracı çabalarını da rejimin yaşayabilmesi için bir savunma mekanizması olarak görülmektedir.¹¹⁶

Nisan 1992'de Afganistan'da Necibullah rejiminin devrilmesiyle başlayan iç savaş eklenerek doğuda İran'ın güvenlik endişelerini artırmıştır. Bu durumu tesbitleyen olaylardan biri Taliban'ın yükselişiydi. 1996 Afganistan'da Taliban rejiminin kurulmasından sonra, İslamî radikalizm konusunda endişeleri artan bölge ülkeleri, rejime ve devlete yönelik en önemli tehdit olarak İslamî radikalizmi gördüklerini beyan etmişlerdir. Bölgedeki İslamî muhalefetin güçlenmesinden endişe eden Rusya da, bu tehdide karşı otuz bin kişilik bir gücü Afganistan-Tacikistan sınırında bulundurmaktaydı. Benzer endişeleri paylaşan Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kurulmasındaki temel dürtülerin başında da İslamî radikalizm gelmiştir. Taliban-siyasal İslam bağlantısı bu kadar açıkça kabullenilmişken ve Taliban rejimine ideolojik-stratejik açıdan İran'ın tümüyle karşı olduğu da biliniyorken, bölge devletleri İran'ın ülkelerindeki İslamî muhalefete destek vermesinden kuşkulunmaya devam etmişlerdir.¹¹⁷

Taliban Herat ve Kandahar gibi İran'a yakın önemli kentlerde İranlı Sünniler için bürolar açmıştır. Bu bürolarda temsil edilen İranlı Türkmen, Beluci, Peştun vb. etnik kökenli Sünniler, Taliban tarafından "Ehli Sunnet Vel Cemaat" adlı bir örgüt kurularak birleştirilmiştir. Bu örgüt, temel amacının İran'daki rejimi devirerek, yerine Taliban modeli bir rejim getirmek olduğunu ilan etmiştir. Bu amacın gerçekleşmesi en azından

¹¹⁵ Aydın Temizer, Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşaviri "TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genele Müdürlüğü Afganistan Raporu" 03.09.2009

¹¹⁶ Atay Akdevelioğlu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İran'ın Orta Asya, Afganistan ve Azerbaycan Politikası <http://guneyturkistan.wordpress.com/2010/06/28/iranin-orta-asya-afganistan-ve-azerbaycan-politikasi/>

¹¹⁷ Atay Akdevelioğlu, a.g.m, http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/11_2003_04.pdf 2011-04-19 (Erişim Tarihi:19.04.2011)

İran'ın % 85'inin Şii olduğu göz önüne alınırsa gerçekçi görülmesi de, bu gelişme İran'ın öteden beri korktuğu ülkedeki Sünnilerin rejime yabancılaşması olgusuna katkıda bulunabileceği endişesini Tahran'da güçlendirmiştir.¹¹⁸

Taliban'ın Pakistan dışındaki geleneksel dış destekçilerini kimi nedenlerle kaybetmesinin ardından, İran-Rusya ikilisinin Kuzey İttifakı adı verilen Tacik-Özbek-Hazar bloğuna uluslararası destek sağlama çabalarında artış görülmüştür.

11 Eylül olayı ve ondana sonra Afganistan Operasyonu İran açısından iki anlam ifade etmektedir: Olumlu anlamı, İran'a en büyük tehdidi oluşturan Taliban'ın ideolojisiyle birlikte ortadan kaybolmasıdır. Üstelik, Hazaralar da eski bölgelerinin denetimini geri almışlardır. Olumsuz anlamı ise, Rusya'yla birlikte Taliban dışındaki tüm gruplar üzerinde nüfuz sahibi olmaya başlayan İran'ın, ABD'nin müdahalesi sonucunda tekrar sadece Hazaralara etki edebilen bir konuma geri dönmesidir. Ayrıca, Afganistan'daki doğrudan ABD varlığı da İran için yeni bir tehdit unsurudur.¹¹⁹ Bu konu hakkında detaylı bilgi ilerleyen bölümlerde verilmektedir.

---

¹¹⁸ http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_04.html (Erişim Tarihi: 2011-11-14)

¹¹⁹ Atay Akdevelioğlu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İran'ın Orta Asya, Afganistan ve Azerbaycan Politikası <http://guneyturkistan.wordpress.com/2010/06/28/iranin-orta-asya-afganistan-v> (Erişim Tarihi: 2011-04-10)

BÖLÜM 2: KARZAI ÖNCESİNDE AFGANİSTAN-İRAN İLİŞKİLERİ

Afgan-İran ilişkileri daha eskiye dayanıyor ve bu ilişkileri birbiriyle bağlantılı olduğu için Kral Zahir Şah öncesi Döneminden de kısa bahis edilmektedir. Modern tarihte Afgan-İran ilişkileri barışçıl zeminine 20. yüzyılın ilk çeyreğinde oturmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kaçarlar döneminde, 1921'de İran ile Afganistan arasında dostluk anlaşması yapıldı.

2.1. Kral Zahir Şah öncesi Dönemi Afganistan - İran İlişkileri

Hotak hanedanı Afgan kökenli Mirwais Han Hotak (Mirwais Neek, Peştuca de Büyük baba anlamına gelen) bugünkü Afganistan'ın Kandahar şehrinde 1673 doğmuş, zengin ve siyasi bir aile çubuğuydu. Mirwais Han ve destekçileri 1709 yılında İran'da hüküm süren Safevî yönetimi zamanında ortaya çıktılar.¹²⁰

2.1.1. 1709 yılında Sefevi Hükümdarı Şah Hüseyin - Mirwais Han Hotak Savaşı

İXX. yüzyılda İran Sefeviler hükümdarlığının başkenti Esfehan şehriydi. Fakat Afganistan'ın güneyi ve batısının bir kısmı Sefeviler'in yönetimi altındaydı, Kandahar ve Herat bölgeleri de Sefevi devletinin idaresi altında girdi. Valilerin bölgelerdeki halka zulmü ve eziyeti çoğalınca halk Mirwais Han diye bir kişiyi lider seçerek Esfehan'a sefevi devletinin Hükümdarı Şah Hüseyin'e şikayet ettiler. Ama Şah Hüseyin'den beledikleri cevabı alamadılar.¹²¹

Fars kralı Sultan Hussian Safevi, Kandahar Afganistan valisi olarak Giorgi Gorgin'i atadı. Kısa sürede bölgenin en vahşi ve acımasız otoritesi olmuştur. 25000 askerlerle Kandahar girmiş ve birçok zulümler gerçekleştirmiştir. Mirwais Han da ondan kurtulmak adına planlar ve gizli eylemler yapıyordu. Vali Mirwais'in bu siyasi ve gizli eylemleri hakkında rapor aldı ve gözaltına almak için İran'a Mirwais ve onun önde

¹²⁰Hotakiler <http://www.rehberim.net/forum/h-i-i-457/138678-hotak%EEler.html> (Erişim Tarihi: 2011-04-10)

¹²¹ Alama Abdul Hay Habibi, *Da Afganistan Land Tarih, (Afganistan Özet Tarihi)*, Mayvand Yayınları, Kabil 2000. s.170- 82

gelen takipçilerini göndermeyi planlamıştı. Ama Mirwais'in Gorgin geleceği için daha iyi planları vardı.¹²²

Bunun üzere Mirwais Han Hotak halkı topladı Vali Gorgin han'a karşı savaş açtılar ve savaş sonunda Gorgin han, Mirwais han tarafından öldürüldü ve Herat ve Kandahar Afgan Hotaki hükümdarlığı altına girdi. Mirwais Han yönetime Pers Kralları'nı temsilen gelen Kandahar valisini öldürerek başlamıştı. Vali Gorgin han'ın ölüm haberi Sefevi hükümdarı Şah Hüseyin'e duyuruldu. Şah Hüseyin 25000 kişilik ordu hazırladı ve Kandahar'a Mirwais Han Hotak ile savaşmak için yola çıktı. 1709 yılında Mirwais han ve Şah Hüseyin yani Sefevi ve Hotaki devletleri arasında kanlı bir savaş çıktı. Savaş sonunda Şah Hüseyin yenildi ve Sefevilerin 25000 kişilik ordusundan sadece 6000 kişi geri dönebildi. Sefevilerin Sistan gibi bazı bölgeleri Hotakilerin hükümdarlığı altına girdi.¹²³

Bunun ile birlikte Afganlar tüm Pers ordusunu mağlup etti ve ordu Safeviler'in başkenti İsfahani da terk etmek zorunda kaldı. Mirwais Han 1715 yılında sağlık problemleri nedeni ile yaşamını yitirdi ve yerine Afganlardan oluşan bir ordu ile İran'ı fetheden bir komutan olan oğlu Mir Mahmud Hotak geçti.¹²⁴

Mir Mahmud 1722 yılında Pers başkenti İsfahani şehrini ele geçirdi ve kendini İran Şahı ilân etti. Mahmut 1725 yılında öldü. Onun yerine kuzeni Eşref geçti. 1730 yılında, bir Afgan Baluch Persler için Eşref'i öldürdü.¹²⁵ Bundan Sonra Hotaki hanedanının egemenliği süresince büyük isyanlar yaşandı ve hanedanın mutlak hâkimiyeti kurmasını zorlaştırdı. Aynı süreçte süregelen kan davaları nedeni ile oldukça zayıflayan hanedan İsfahan'da yerlilerin çıkardığı isyanın ardından Safevî soyundan gelen bir çok kişinin öldürüldüğü ve isyanlar sonucunda¹²⁶ Gılzay Peştunları Durrani Peştunlar tarafından bozguna uğratıldı ve Durraniiler Afganistan'ın yeni hakimleri oldu.¹²⁷ Daha sonra İsfahan da Hottakilerin hükümeti altına girdi ama Hotakilerin iktidarı 30 sene devam etti. Bundan sonra Afganlar İran'ın kontrolünü kaybetmeye başlamışlardır.

---

¹²² http://en.wikipedia.org/wiki/Mirwais_Hotak (Erişim Tarihi: 2011-04-03)

¹²³ Alama Abdul Hay, Habibi, Da Afganistan Land Tarih, (Afganistan Özet Tarihi), Mayvand Yayınları, Kabil 2000.s.72-76

¹²⁴ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Hotak%C3%AEler>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

¹²⁵ <http://blogs.rediff.com/araj/2009/04/12/afghanistan-history-timeline/> (Erişim Tarihi: 2011-04-03)

¹²⁶ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Hotak%C3%AEler> (Erişim Tarihi: 2011-01-10)

¹²⁷ <http://afganistan.ihh.org.tr/tarih/kabile/kabile.html>(Erişim Tarihi: 2011-04-03)

Hotakiler 1730'da Afşar hanedanının önderi Nadir Şah tarafından Savaşı'nda yenilgiye uğratıldılar ve Afganistan'a geri döndüler. Böylece, İran ve Afganistan'daki Afgan krallık sona erdi.¹²⁸

1730'ların sonunda Nadir Efşar tarafından Hotakilerin hükümdarlığı yıkıldı. 1736 Nadir Şah İran'ın güneydoğusunda ele geçirdi. 1738 Nadir Şah Ahmet Şah Abdali yardımı ile İran ve Afganistan'ın diğer bölgeleri de ele geçirdi. 1739 Nadir Şah kısaca Delhi el koydu.¹²⁹ Kandahar ve Herat'ta Galzayi (Peştunlar) valileri seçti. 1745'te Hayber Vadisinden Mavara-a-Nehir'e kadar bölgeleri ele geçirdi. Hükümet bölgesindeki Peştunlara Valilik görevleri verdi ve kendi ordusu içine aldı. Nadir Şah Peştun kabilelere karşı çelişkili politika sergiledi. Bir taraftan Peştun Hotakilerin hükümetini yıktı, diğer taraftan Abdali veya Sadozayi gibi başka büyük kabilelerine kendi hükümeti içerisinde büyük görevler verdi.¹³⁰ 1747'de Nadir Şah öldürüldü. Afganlar Sünni olan ve Horasan (Afganistan eski bir isim) ve Afgan Kabile ile yakın bağları olan Nadir Şah'ın İranlı Şiiler tarafından öldürüldü söylüyorlar.¹³¹

2.1.2. Ahmad Khan Abdali (Ahmad Shah Baba)

Ahmad Khan Abdali veya Ahmad Şah Sadozayi Nadir Efşar ordusunun başkomutanıydı, Nadir Şah hükümette birçok başarılar ve fetihler gerçekleştirmişti.

Başka deyişle Nadir Şah var olan husumeti Ahmad Han Abdali eliyle genişlemişti. Nadir Şah'ın öldürülmesinden sonra Ahmad Han hükümet başına geçti ve hükümet başkentini Kandahar olarak seçti. Nadir Şah'ın yeğeni İsfahan'a vali olarak atandı¹³².

“Afganistan 1747'te Ahmad Şah Baba ile ilk defa yerli bir hükümdar tarafından yönetilen bağımsız bir devlet ve bir ülke olarak tarihe geçmiş bu zamandan sonra Afganistan adıyla anılmaya başlamıştır.”Kendi de bir Afgan olan Ahmet Şah, ülkeye Afganistan adını vermiştir.¹³³ 1747'de Ahmet Şah Abdali bugünkü Afganistan'ın

¹²⁸ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Hotak%C3%AEler> (Erişim Tarihi: 2011-01-10)

¹²⁹ <http://blogs.rediff.com/araj/2009/04/12/afghanistan-history-timeline/> (Erişim Tarihi: 2011-04-03)

¹³⁰ Habibi, "a.g.e" s.385

¹³¹ <http://blogs.rediff.com/araj/2009/04/12/afghanistan-history-timeline/> (Erişim Tarihi: 2011-04-03)

¹³² Habibi "a.g.e.363

¹³³ Ahmad Jawid Noorulhak, "İlk Fetihlerden Gaznelilerin Son Dönemine Kadar Afganistan'ın İslâmlaşma Süreci", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Isparta 2005, s.2

temellerini attı. Afganistan'da kabile devletleri ilk defa tek bir siyasi yapı altında toplandı. Afganistan'da Peştunların Sadozai aşiretinin bir mensubu olan Ahmet Şah, Nadir Şah'ın ordusuna katılmış ve önemli başarılar kazanmıştı. Ancak Nadir Şah'ın 1747 yılında öldürülmesiyle bölgede ortaya çıkan otorite boşluğundan faydalanan Ahmed Şah Durrani, Kandahar'a giderek Hacı Cemal liderliğindeki Barekzayi, Şah Veli Han liderliğindeki Bamizayi ve Cihan Han liderliğindeki Popelzayi gibi bütün Peştun kabilelerini toplayarak, *Loya Jirga* olarak bilinen Büyük Meclis'i oluşturdu. İlk *Loya Jirga*'da Ahmet Şah Durrani ülkenin Şahı olarak seçildi ve Afganistan'daki bütün etnik gruplar kendisini lider olarak kabul etti. "İnciler incisi" anlamına gelen Durrani lakabını alan Ahmet Şah, böylece bugünkü Afganistan'ın temelini attı.¹³⁴

Ahmet Şah Durrani, hükümdarlığı süresince ufak tefek beylikleri, kabileleleri, parçalanmış eyaletleri birleştirdi. Hakimiyeti, Maşhad'dan batıda Keşmir ve doğuda Delhi'ye, kuzeyde Amu Derya'dan, güneyde Arap Denizi'ne kadar uzandı. Ahmet Şah'ın en önemli seferleri Hindistan üzerine olanlarıydı. Tam 9 kez Hindistan üzerine yürüyen Durrani, büyük bir devlet adamı ve askeri deha idi. Aynı zamanda Afganistan'ın kurucusu olan Durrani, mütevazı ve adil bir hükümdar olarak bilinmektedir.¹³⁵

Kabil ve dolaylarını ele geçirdikten sonra 1747-69 arasında Hindistan'a dokuz sefer yaptı. Lahor'u ve Multan'ı işgal etti. Horasan'a doğru ilerleyerek 1750'de Herat ve Meşhed'i aldı. 1757'de Delhi seferine çıktıysa da ordusunda salgın hastalık baş gösterince geri döndü. 1758'de Pencap'a art arda seferler düzenleyerek bir Hint ordusunu Panipat'ta yendi. Sihlerin ayaklanmasını bastırdı ama Pencap'ı egemenliği altına alamadı. 1760'ların başında, Amu Derya'dan (Ceyhun) Hint Okyanusuna kadar uzanan geniş bir bölgeyi denetimi altına almıştı.¹³⁶

Hindistan seferlerinde Özbek Buhara Emirliği geniş bir bölgeyi ele geçiren Ahmet Şah her ne kadar Buhara Emirliği'nin üzerine asker gönderdiyse de, iki ordu Müslüman

---

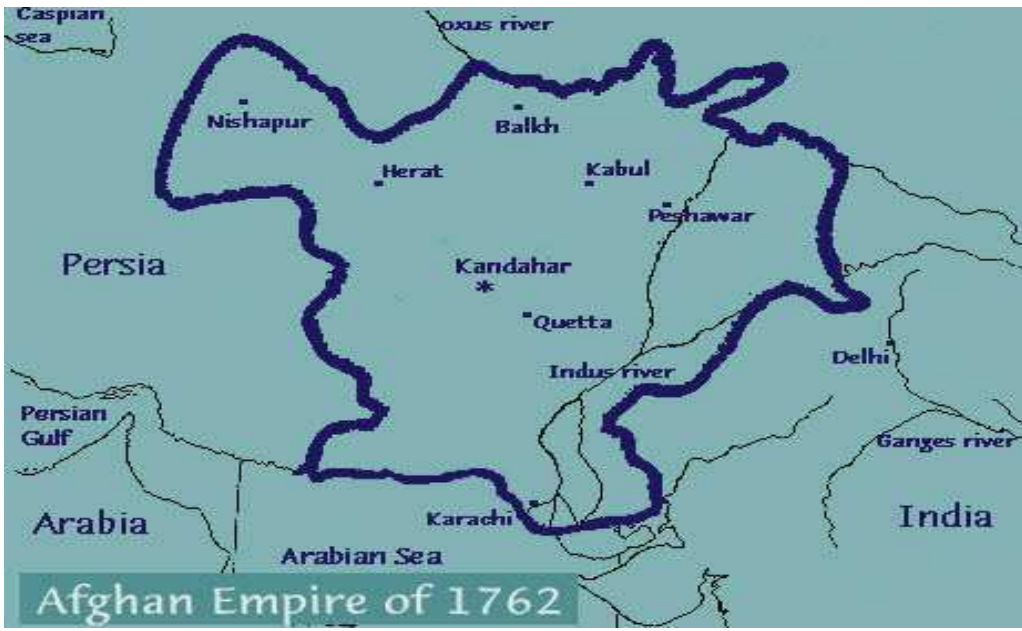
¹³⁴ <http://afganistan.ihh.org.tr/tarih/kabile/kabile.html> (Erişim Tarihi: 2011-04-03)

¹³⁵ <http://afganistan.ihh.org.tr/tarih/kabile/kabile.html> 2011-04-03

¹³⁶ http://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmed_%C5%9Eah_D%C3%BCrrani (Erişim Tarihi: 2011-04-03)

oldukları gerekçesiyle birbirleriyle savaşmamışlardı. Durrani'nin 1772 yılındaki vefatının ardından Afganistan'da kabile ayrışmaları yeniden başladı.¹³⁷

Hindistan'a seferler düzenledi her seferinde yeni topraklar ele geçirdi ve Afgan komutanları bölgelere hâkim olarak tayin etti. Hindistan'a 14 sefer düzenledi ve en kanlı savaşı 1763'te Delhi'ye yakın bir bölgede gerçekleşen Pani-Pat savaşı idi. Sonuçta Delhi'yi ele geçirdi, ve oradaki Müslümanları Merheteler ve Sihlerin zulmünden kurtardı. Ahmad Şah'ın ölümünden sonra oğlu Timur Şah –o döneme kadar Herat'ın valisiydi- Abdali hükümeti başına geçti.

Şekil 1: Afganistan Haritası (1762)

¹³⁷ <http://www.enfal.de/afgan.htm>(Erişim Tarihi: 2011-04-03)

¹³⁸ http://ps.wikipedia.org/wiki/%D8%AF%D9%88%D8%AA%D9%86%D9%87:Durani_empire-map1.gif (Erişim Tarihi:21.10.2007)

139

Şekil 2: Durrani İmparatorluğu

Afgan Ahmad Şah Durrani veya Ahmad Şah Abdali imparatorluğu. Ahmad Şah Durrani Afganistan’da baba diye anılıyor.¹⁴⁰

Ahmet Şah’tan boşalan koltuğa oturan oğlu Timur Şah ülkeyi 20 yıl yönetti. Timur Şah, 1779’da başkenti Kandahar’dan Kabil’ taşıdı. O babası gibi hükümetin genişlemesine önem vermedi. Daha çok eğlence ve kadınlara yani çok eş almaya önem verdi. Esfehan hükümdarının kızını aldı ve Esfehan-Afganistan arasındaki ilişkiler daha çok yaygınlaştı. Farsçanın bir şivesi Darice dilini ilk kez Afganistan da Abdali hükümetinin ikinci dili olarak seçti, İran’dan Afganistan’a vatandaşların kabul edilmesi yaygınlaştı ve Afganistan’da bugünkü Fars kabileleri Onun zamanından gelmiştir.¹⁴¹

Timur Şah’tan sora da Afganistan-İran ilişkileri iyi bir şekilde yürümüştür. Fakat sonra Afganistan’ın sınırları küçülmüş ve zaman zaman Eski ve yeni komşularıyla sınır sorunları yaşamıştır. Daha sonraki dönemlerde Afganistan-İran ilişkileri pek de sıcak denemeyecek bir şekilde devam edilmiştir.

¹³⁹ http://ps.wikipedia.org/wiki/%D8%AF%D9%88%D8%AA%D9%86%D9%87:Durani_empire-map1.gif (Erişim Tarihi: 2011-04-19)

¹⁴⁰ Habibi,” a.g.e” ss. 278-279

http://bowraa.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1292:2011-04-16-19-57-23&catid=35:2010-09-09-22-16-41&Itemid=55 (Erişim Tarihi: 2011-04-19)

¹⁴¹ Habibi,” a.g.e”, ss.279

Timur Şah, Ardından oğlu Zaman Şah başa geçti. O da babası gibi, bu güçlü ülkenin birlik ve beraberliğini bir türlü sağlayamamış ve kardeşleriyle arasındaki saltanat kavgaları yüzünden ülkesine yönelik dış tehditlere karşılık verememişti. Liderliği 7 yıl sürdü. Bu arada saltanat kavgalarından faydalanan etnik unsurlar arasında da kıpırdanmalar başlamıştı. Zaman Şah'tan sonra liderliği eline geçiren kardeşi Mahmud Şah'ın halkın çok sevdiği yardımcısı Fetih Han'ı öldürtmesi, Afganistan'da Sadozaylar kabilesinin hakimiyetine son verdi. Fetih Han'ın oğlu Dost Muhammed, topladığı askerlerle önce Kandahar'ı sonra da Kabil'i alarak emirliğini ilan etti. Dost Muhammed döneminde ülkede birlik yeniden sağlandı. Aynı dönem Hindistan'a iyice yerleşen İngilizlerin kuzeyden gelebilecek Rus tehlikesine karşı Afganistan topraklarını tampon olarak kullanmak istemesi, silsileler halinde süren İngiliz-Afgan savaşlarının başlamasına yol açtı. Bu şekilde İngilizlerin Afganistan'a saldırmasıyla başlayan ilk savaş üç yıl sürdü. Dost Muhammed her ne kadar büyük bir direniş göstermişse de etrafını kuşatan İngilizlere esir düştü ve Hindistan'a sürgüne gönderildi.¹⁴²

İlk İngiliz-Afgan Savaşı (1839–1842) İngiliz ordusunun bozguna uğramasıyla sonuçlandı. İngilizler Dost Muhammed'den boşalan koltuğa eski Afgan kralı Şah Şuca'yı geçirdi ancak Afgan halkının İngiliz işgaline karşı direnişi sürdü. Özellikle ünlü Afgan kahramanı Ahbar Han'ın başarıları, İngilizlere büyük darbe vurdu. Bu dönemde İngilizlere en büyük darbe Celalabad yakınlarından geldi. Aralarında Hint askerlerinin de bulunduğu 16.500 kişilik İngiliz ordusu tamamen yenilgiye uğratıldı. Bu zaferin ardından Dost Muhammed tekrar ülkesine döndü ve yeniden Afganistan emiri oldu.¹⁴³

Ancak İngilizlerin Afganistan üzerindeki emelleri Rus tehlikesinden dolayı son bulmadı ve Afganistan'ın işgali sürekli olarak gündeme geldi. 1878 yılında Dost Muhammed'in oğlu Şir Ali'nin liderliğindeki Afganistan, ikinci kez İngiliz işgaliyle karşı karşıya kaldı. İkinci İngiliz-Afgan Savaşı (1878–1880) Emir Şir Ali'nin Kabil'de bir İngiliz heyetini kabul etmemesiyle başladı. Bu anlaşmazlık İngilizlerin desteğiyle Emir Abdurrahman'ı Afgan tahtına getirdi. Onun yönetimi sırasında (1880–1901) İngilizler ve Ruslar tarafından bugünkü Afganistan'ın sınırları çizildi ve Afganistan'ın dış ilişkileri

---

¹⁴²Y.Y.Büyük Ahmet şah Baba

<http://pashtoon.webnode.com/news/%D8%B3%D8%AA%D8%B1%D9%BC%D9%88%D9%84%D9%88%D8%A7%DA%A9%20%D8%A7%D8%AD%D9%85%D8%AF%D8%B4%D8%A7%D9%87%20%D8%A8%D8%A7%D8%A8%D8%A7/> (Erişim Tarihi: 2011-04-19)

¹⁴³ <http://www.vahdet.com.tr/isdunya/dosya3/0779.html> (Erişim Tarihi: 2011-04-10)

İngilizlerin kontrolüne girdi. Emir Abdurrahman'ın İngilizlerle 1893 yılında yaptığı Durand Sınır Anlaşması'yla Afganistan'ın doğu ve güney sınırlarına dayanan İngilizler, onu yeni bir anlaşmaya mecbur bıraktılar. 12 Kasım 1893'te de, İngiliz hükümetinin Hindistan'daki dışişleri sekreterlerinden biri olan Mortimer Durand, kendi hazırladığı ve Afgan topraklarının 100 yıllığına İngiliz Hindistan'ına kiralanmasını içeren anlaşmayı Emir Abdurrahman'a imzalattı. Durand Sınır Anlaşması, bugüne dek oluşan birçok siyasi problemin de temelini oluşturmuştur. Zira Abdurrahman'ın emirliğinden sonra Afganistan'ın doğu ve güney sınırlarına dayanan İngilizler onu yeni bir anlaşmaya mecbur bırakmışlar ve 12 Kasım Durand Hattı olarak adlandırılan 2450 km uzunluğundaki bu yeni sınır, Afganistan'ı nüfusunun üçte birinden mahrum bırakmıştır. Durand hattı Afgan halkını yapay bir şekilde bölmüş ve doğal olmayan bir sınır çizmiştir.

Afganistan, I. Dünya Savaşı'nda Almanların bu devletin İngiliz karşıtlığını ve İngiliz Hindistan'ı sınırı boyunca konuşlanan Afgan isyanlarını desteklemesine rağmen tarafsız kalmıştı. Fakat Afgan krallarının tarafsız kalması ülke içerisinde doğru görülmemektedir. Abdurrahman'ın oğlu ve halefi 1919'da suikaste kurban gitti. Habibullah'in 19 Şubat 1919'da öldürülmesi üzerine yerine yenilik yanlısı oğlu Emanullah geçti. Emanullah Han'ın İngilizlerle arasında savaş 8 Ağustos 1919'da gerçekleşti. İngilizler Afganistan karşısında mağlup oldular. 19 Ağustos 1919 Ravalpindi Anlaşması'yla sona erdirildi. Emanullah Han Afganistan'ın dış işlerini kontrolü altına aldı.¹⁴⁴

Emanullah Han, 1927-1928'de büyük bir geziye çıkarak Avrupa, Türkiye ve İran'ı ziyaret etti. Bu geziden sonra aldığı izlenimlerle Afganistan'da kökten bir devrim yapmaya karar vermişken halkın çok ciddi bir tepki göstermesiyle 1919'da Beççe Sakau tarafından çıkarılan ayaklanma sonunda tahtı kardeşi İneyetullah Han'a bırakarak Hindistan'a kaçtı. Üç gün sonra İneyetullah Han da kaçmak zorunda kaldı. Beççe Sakau boş kalan tahta oturmuşsa da, iç karışıklıkları bastıramadığından tahta, Emanullah Han'la aynı aşiretten olan Nadir Şah geçti. 1933'te Nâdir Şah'ın öldürülmesi üzerine oğlu Zahir Şah kral oldu.¹⁴⁵ Emanullah han döneminde ise İran ile sağlam ilişkiler tesis edilmiştir. Lenin'in yayılcı politikası, Rusların sıcak denizlere açılma projesini

¹⁴⁴ <http://www.enfal.de/afgan.htm>, (Erişim Tarihi: 2011-04-03)

¹⁴⁵ Noorulhak "a.g.t."s.4

yeniden raftan indirdi ve bu sırada Sovyetler Birliği 1920’de bir zamanlar Afgan Krallığı’nın içinde yer alan Buhara Hanlığı’nı işgal etti. Buhara Hanlığı 1924 yılında tam olarak Sovyetler Birliği’ne katıldı ve bir milyon Buharalı Afganistan’a sığındı.¹⁴⁶

2.2 Kral Zahir Şah Dönemi

Birinci dünya savaşı’ndan sonra İran ile Afganistan arasında 1921’de dostluk antlaşması yapıldı. Bu dostluk antlaşması 1925’de kurulan Pehlevi Hanedanlığı döneminde de geçerliliğini sürdürdü. Zahir Şah döneminde Afganistan tarafsız bir politika izledi. Bu tutumunu II. Dünya Savaşı sırasında da sürdürdü.¹⁴⁷ 1947’de Pakistan’ın Hindistan’dan ayrılmasıyla Afganistan ile Pakistan Durrand konusunda ihtilafa düştüler. İngiltere’nin Pakistan’ı modern silahlar vererek desteklemesi Afganistan’ı Rusya ile yakınlaşmaya ve dostluk kurmaya yöneltti. 1954 – 1961 yılları arasında Rusya ve Afganistan, karşılıklı ziyaretler sonunda ekonomik ve kültürel antlaşmalar imzaladı. Rusya’nın ülkedeki destekçileri özellikle Kral Zahir Şah döneminde Başbakan Davut Han ve Dışişleri Bakanı Nadir Han’dır.¹⁴⁸

Daha önce Nadir Şah Afganistan’da kontrolü ele geçirince Afgan Hava Kuvvetleri’ndeki Sovyet uzmanlara ihtiyaç duyulmadığı gerekçesiyle geri gönderdi. Bunun sonucunda Sovyet – Afgan ilişkileri bozuldu. Bir suikaste kurban giden Nadir Şah’ın ölümünden sonra oğlu Muhammed Zahir Şah 1933 yılında 19 yaşında tahta geçti ve 1973 yılına kadar tahtta kaldı.

Afganistan ile İran arasında 1903’den beri devam eden sınır sorununda Türkiye’nin 1934’te hakem olması istenmiştir. Türkiye, Kazım Orbay başkanlığında bir heyet göndererek sorunu halletmiştir.¹⁴⁹

Türkiye, 8 Temmuz 1937’de İran, Afganistan ve daha sonra Irak’ın katılmasıyla Sadabat Paktını kurulmuştur. Böylece bu dört İslam ülkesi, II. Dünya Savaşı öncesi zor günlerde birlikte hareket edip birbirlerine destek olmuşlardır..¹⁵⁰

¹⁴⁶Y.Y Kabile Devletleri <http://afganistan.ihh.org.tr/tarih/kabile/kabile.html> 2011-04-03

¹⁴⁷ Arif Keskin, “İran’ın Afganistan Politikasının Temelleri Üzerine Genel Düşünceler” <http://www.turksam.org.tr/yazdir1759.html> , (Erişim Tarihi: 20 Ağu 2009)

¹⁴⁸Y.Y <http://afganistan.ihh.org.tr/tarih/kabile/kabile.html>, (Erişim Tarihi: 2011-04-03)

¹⁴⁹http://www.turkcebilgi.com/afganistan_tarihi/ansiklopedi , (Erişim Tarihi: 2011-04-10)

1953 yılında Zahir Şah'ın amcasının oğlu Muhammed Davud Han başbakan olarak atandı. Davud Han bu dönemde orduyu güçlendirmek için ABD'den silah alma talebinde bulundu. Davud Han'ın bu teklifi reddedilince, o da Sovyetler Birliği'ne yöneldi.¹⁵¹ Sovyetler Afganistan ekonomisini hakimiyetleri altına alarak ülkenin kendilerine bağımlı hale gelmesini amaçladılar. Afganistan, Sovyetler'in Ortadoğu'da bulunan dünyanın en zengin petrol bölgeleri ve açık denizlerle arasındaki en büyük engeldi. Bu arada Afganistan'ın Pakistan ile ilişkilerinde de bir gerginlik yaşandı. 1961 yılı başlarında her iki ülkeyi birbirine bağlayan sınır üzerinde çatışmalar yaşanmış, iki ülke diplomatik ilişkilerini kesmişti.

Pakistan'la yaşanan gerginlik Afganistan'da ekonomik krize neden oldu ve Davud Han 1963'te göreve geldi.¹⁵² Peştunistan ayaklanmaları Pakistan ile Afganistan'ı işbirliği yapmaya itti. Bunun üzerine 1963 yılında görevden alınan Davud Han'ın yerine Muhammed Yusuf atandı. Yusuf hükümeti Amerika başta olmak üzere Batılı ülkelerle ikili ilişkiler içine girdi. Bundan sonraki dönemde (1963–1973) Zahir Şah Afgan siyasetinde daha etkin bir hale geldi. Pakistan'la bozulan siyasi ilişkilerini düzeltmeye başladı. İran'la yakınlaşmalar başladı. Ancak 1973 yılında Davud Han, ordudaki komünist subayların da yardımıyla Zahir Şah yönetimini devirdi ve monarşiyi yıkarak Afganistan'da cumhuriyet rejimini kurdu.¹⁵³

2.2.1 Sadabad Paktı

İtalya ve Almanya II. Dünya Savaşı öncesinde işgal ve istila hareketlerine başlamıştır. Bunun üzerine 8 Temmuz 1937'de İran, Afganistan, Türkiye ve daha sonra Irak'ın katılmasıyla Sadabad Paktı imzalanmıştır. Bu pakt, Orta Doğu bölgesinde siyasal dayanışmayı barış ve güvenliği sağlamayı amaçlamıştır.¹⁵⁴ Çok taraflı ilk antlaşma olması bakımından önemlidir. Antlaşmayı imzalayan devletler birbirlerinin iç işlerine karışmamayı, birbirlerinin sınırlarının dokunulmazlığına, birbirlerine ve başka

---

¹⁵⁰ Y.Y Afganistan Tarihi <http://www.frmttr.com/tarih-ve-inkilap-tarihi/3847163-afkanistan-tarihi.html> , (Erişim Tarihi: 2011-04-10)

¹⁵¹ <http://afganistan.ihh.org.tr/tarih/kominist/koministdevrim.html> (Erişim Tarihi: 2011.05.11)

¹⁵² http://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_Davud_Han , (Erişim Tarihi: 2011-04-10)

¹⁵³ <http://afganistan.ihh.org.tr/tarih/kominist/koministdevrim.html> Erişim Tarihi: 2011.05.11

¹⁵⁴ "Sadabat Paktı" <http://www.msxllabs.org/forum/siyasal-bilimler/185511-sadabad-pakti.html> , (Erişim Tarihi: 2011-04-23)

devletlere saldırmamayı, birbirlerine karşı kışkırtıcı eylemlere girmemeyi ve gizli örgütlere destek ve imkân vermemeyi kabul etmişlerdir. Böylece bu dört bölge ülkesi, II. Dünya Savaşı öncesi zor günlerde birlikte hareket edip birbirlerine destek olmuşlardır. Sadabad Paktı'ndan en çok rahatsız olan ülke Sovyetler olmuştur. Çünkü bu antlaşma Rusya'nın aleyhine olmuştur. Türkiye, Dış İşleri Bakanını Moskova'ya göndermiş ve bu paktın Sovyetler aleyhinde bir cephe olmadığı ve dört İslam ülkesi arasında dostluk ve işbirliği amaçlı olduğunu izah etmek gereğini duymuştur.¹⁵⁵

2.2.2. 1972–1979 Arası Dönem

Kral Zahir Şah (1941-1972) döneminde İran ile ilişkileri iyiydi. Fakat Davut Han kansız bir darbe'yle hükümeti ele geçirmiş ve 1973 yılında Afganistan Cumhuriyetini ilan etmiştir. Davut Han dış politikasında Rusya ve İran'a daha fazla önem vermiştir ve Afganistan-İran İlişkileri iyi şekilde ilerlemiştir.

Davut Han, ABD ve SSCB'ye bağımlılıktan kurtulmaya çalıştı. 1975 sonrası dış politikasında değişiklik yaptı. SSCB'den açıkça uzaklaştı ve İslam ülkelerine yöneldi. Davut Han, solcu olmayan yöneticilere de görev vermeye ve batıyla iyi geçinme politikası izlemeye başladı. Toplumsal ve ekonomik reformlara önem verdi.¹⁵⁶

Davut Han, 1976'da İran'a gitti. 1977'de Mısır, Pakistan ve Suudi Arabistan'ı ziyaret etti. Sovyetler Birliği, Davut Han'ın bu faaliyetlerini temkinli bir şekilde izliyordu. Mayıs 1978'de Kabil'de toplanacak Bağlantısız Ülkeler Bakanlar Konferansı'nda Davut'un tutumu ele alınacaktı. Diğer taraftan komünist Perçem Partisi'nden Mir Ali Ekber Heybar'ın öldürülmesi üzerine ülke içinde komünistlerin Davut Han'a karşı başlattıkları muhalefet, 17 Nisan 1978'deki hükümet darbesinin başlangıcı oldu. Onun cenaze törenine 11 bin kişinin katılması Davut Han'ı endişelendirmişti. Davut Han, hemen harekete geçti. Babrak Karmal ve Nur Muhammed Tereki yani Halk ve Parçam partilerin liderlerini 24 Nisan'da hapse gönderdi. Tutuklanarlardan Hafızullah Emin, kaçmayı ve orduya haber göndermeyi başardı.

¹⁵⁵ Khalilullah Rasuli “1991 Yılından Günümüze Kadar Afganistan Ve Türkiye İlişkileri ”Ankara, 2008 s.8

¹⁵⁶ http://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_Davud_Han , (Erişim Tarihi: 2011-04-10)

26 Nisan'da Vatan Car, Kabil'e bir tank birliği gönderirken; Abdülkadir de, Davut'un sarayını bombalamak ve taraftarlarını ortadan kaldırmak için Hava Kuvvetlerini gönderdi. Askeri birliklerin çoğu, bunun komünist bir darbe olduğunun farkına bile varmadan destekledi. 27 Nisan'da Davut Han ve ailesi, darbeciler tarafından öldürüldü. Nur Muhammet Terekki, Hafızullah Emin ile Babrak Karmal, serbest bırakıldıktan sonra hükümet kurma çalışmalarına başladılar. Yayınladıkları bildiri ile izleyecekleri politikalarını açıkladılar. Darbeciler, bir taraftan güven tesise çalışırken diğer taraftan da Mayıs 1978'de bazı idam cezaları uyguladılar. Nisan 1978'de komünistlerin iktidara gelmesi ile, Afganistan'daki Sovyet danışman sayısında büyük bir artış gösterdi.¹⁵⁷

2.2.3. Sovyet İşgali Dönemi

Nur Muhammed Taraki liderliğindeki komünistlerin Nisan 1978'de Afganistan'da iktidarı bir darbeyle ele geçirmesi Tahran'da Şah Muhammed Rıza tarafından olumsuz karşılanmıştı. İran'da da olası bir komünist darbeden endişe eden Şah, Afganistan'daki rejim değişikliğinden on ay sonra tahtını bırakmak zorunda kalmış, fakat Tahran'daki yeni rejimin anti-komünizme eski rejimden daha fazla vurgu yapması, Kabil-Tahran ilişkilerindeki olumsuzluğu artırmıştı. Tahran'da rejim değişikliği gerçekleşikten on ay sonra Aralık 1979'da SSCB'nin Afganistan'ı doğrudan işgal ederek Babrak Karmal liderliğinde yeni bir Afgan yönetimi kurması, olumsuz olan İran-Afganistan ilişkilerini tümüyle bozdu. Dolayısıyla, Kabil'de komünist rejimin sona erdiği 1992'ye kadar geçen dönemde İran-Afganistan ilişkilerinden bahsederken, İran'ın Kabil hükümetiyle değil, hükümete muhalif yerel güçlerle olan ilişkisi esas alınmalıdır.

Afganistan'ın işgali, İran'da Batı taraftarı Şah rejiminin yıkılıp, geleceği soru işaretleri ile dolu ve o sırada iç bölünmelerin tehdidi altına girmiş bulunan Humeyni ihtilalı ile aynı yıla rastlamıştır. Yani, İran'ın son derece zayıf ve çalkantılı bir durum içinde bulunduğu bir sırada Sovyetler Afganistan'ı işgal etti.¹⁵⁸ Ve bu sırada Irak-İran savaşı da devam ediyordu.

---

¹⁵⁷ <http://www.frntr.com/tarih-ve-inkilap-tarihi/3847163-afkanistan-tarihi.html>, (Erişim Tarihi: 2011-04-10)

¹⁵⁸ Fahir Armaoğlu "20'inci Yüzyıl Siyasi Tarihi"s.332

SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi sonucu 500 bin Afgan İran'a sığınarak mülteci olmuştur.¹⁵⁹ Şubat 1979'da Tahran'da iktidara gelen İslamî rejim SSCB'yi “Şeytan” olarak nitelendirmişse de 1979'da SSCB'nin Kabil'deki komünist rejimi desteklemek için Afganistan'ı işgal etmesi ve İslamî ideolojiyle güdülenen aşiretlerin gerilla direnişi başlatmalarına da İran'dan beklenen tepki gelmemiştir.¹⁶⁰

ABD-Suudi Arabistan kaynaklı desteği Afgan gruplara dağıtan Pakistan, sadece kendi uygun gördüğü gruplara bu pastadan pay vermeyi tercih etmiş, Şii Hazaralar ise Peşaver'de temsil edilmelerine izin verilen gruplardan olmamışlardır. Aslında Pakistan'ın Gılzaylar'dan başka bir etnik grubun güçlenmesine izin vermeyen politika izlemesi İran'ın zaman zaman sadece Hazaralar nezdinde değil, Gılzaylar dışındaki tüm etnik gruplarla da temas kurabilmesine olanak sağlamıştır. Bununla birlikte, devam etmekte olan Irak Savaşı nedeniyle ekonomik açıdan zor durumda olan İran'ın sınırlı imkânları, Pakistan'la rekabetinde arka planda kalmasına neden olmuştur.

İran öncelikle, SSCB işgaline karşı savaşıyan yerel Hazara aşiretlerini organize etmiş ve silahlandırmıştır. 1982'den itibaren ise, İran'daki medreselerde kısa süreli eğitim verdiği Hazaraları, söz konusu organizasyon içinde kilit noktalara getirmiştir. İran'ın yeni Şii siyaset teorisi yorumunu benimsemiş olan bu kişiler sayesinde İran, Hazara örgütleri üzerinde doğrudan denetim kurabilmiştir. Bu gelişmenin bir sonraki aşaması aşiret liderlerinin arka plana itilerek İran'da eğitim almış mücahitlerin örgüt liderliklerini ele geçirmesi olmuştur. Sonuçta, Hazara bölgesi ile İran arasında organik bağlar kurulmuş ve Hazaraların diğer Afganlardan yabancılaşması daha önce görülmemeyen boyutlara ulaşmıştır.¹⁶¹

Daha önce de belirtildiği gibi İran'ın desteği özellikle Afganistan Şiiileri üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak İran'ın Mücahitlere olan desteği yine de İran-Irak Savaşı ve İran'ın SSCB'ye karşı ihtiyatlı tutumu nedeni ile sınırlı kalmıştır. İran'ın da bu ihtiyatlı

---

¹⁵⁹ Rusya'nın İşgal Edilişi •Rusya'nın Afganistan'ı işgali hakkında bilgi

<http://www.maxihayat.net/maxiforum/tarih/96410-rusyanin-ısgal-edilisi-rusyanin-afganistani-ısgali-hakkında-bilgi.html>, (Erişim Tarihi: 2011-04-10)

¹⁶⁰ Akdevilioğlu, a.g.e.

¹⁶¹ Akdevilioğlu, “a.g.m” <http://guneyturkistan.wordpress.com/2010/06/28/iranin-orta-asya-afganistan-ve-azerbaycan-politikasi/> (Erişim Tarihi: 2011-04-10)

politikası, Rusya'yı karşısına almayarak savunma gücünü artırmak, aynı zamanda Moskova'nın himayesi altında uluslararası baskıyı azaltmak doğrultusunda olmuştur.¹⁶²

Afganistan'da fiili bir özerkliğe sahip olan Şii Hazaralara karşı SSCB'nin izlediği politika ılımlı olmuş ve savaş boyunca Hazara bölgelerinde ciddi çatışmalar yaşanmamıştır. SSCB'nin bu yaklaşımında İran'la ilişkilerini bozmama düşüncesi etkindir. İran bu tavrı kendisine uzatılan zeytin dalı olarak görmüş ve Afganistan'da desteklediği esas kesim olan Hazarları zor durumda bırakmak istememiştir. SSCB'nin Afganistan'ı işgaline İran'ın beklendiğinden daha az tepki göstermesinin temel nedeni de bu durumdur.¹⁶³

2.3 Sovyet İşgali Sonrasında Afganistan - İran İlişkileri

Sovyet işgali sonrasında Afganistan İran ilişkilerini dönemler itibariyle incelendiğinde ilk olarak 1989 ve 1995 arası dönem dikkati çekmektedir.

2.3.1.1989–1995 Arası Dönem

Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra İran'ın Afganistan politikalarında ciddi bir değişimi oluşturur. İran-Irak Savaşı'nın sona ermesi, SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesi ve 1989'da Ali Ekber Haşimi Rafsancani'nin iktidara gelmesi politikalarda değişim nedenlerindedir. Bu dönemde İran, SSCB'nin siyasi alandan çekilmesini bir fırsat olarak görmüş ve ciddi nüfuz kazanma çabası içinde olmuştur. Aynı zamanda diğer etnik grupları da desteklemeye başlamıştır. Bu politika doğrultusunda Taciklerin güçlü partisi olan Cemiyete-e Eslami, İsmaili, Şii'ler ve Özbekler ile resmi ilişkiler kurmaya ve İran'ın bu dönemde anti-Peştun bir koalisyon kurmak amacıyla olduğu yorumları yapılmaktaydı. İran'ın bu doğrultudaki çabaları 1992'de Kuzey İttifakı'nın ortaya çıkması ile sonuçlandı.1991'de Komünist hükümet ile Afganistan'daki etnik gruplar arasındaki çatışmalar yeni bir döneme girdi. İran, Kuzey İttifakı'nın oluşması için zemin

---

¹⁶² Arif Keskin, "İran'ın Afganistan Politikasının Temelleri Üzerine Genel Düşünceler" <http://www.turksam.org/tr/yazdir1759.html> (Erişim Tarihi: 2011-04-20)

¹⁶³ Akdevilioğlu "a.g.m" <http://guneyturkistan.wordpress.com/2010/06/28/iranin-orta-asya-afganistan-ve-azerbaycan-politikasi/> (Erişim Tarihi: 2011-04-10)

hazırlarken, Afganistan, toplumsal ve siyasal yapısını korumaya ve dış müdahalelere rağmen dengeyi sağlamaya çalışmıştır. Hem Sebgetullah Muceddedi hem Burhaneddin Rabbani döneminde İran, Şii Hazaraların iktidardan pay almaları için çalışmalar yapmıştır. Nitekim Hazaralar için üç bakanlık, Cihat Konseyi'nde yedi görev ve Liderlik Konseyi'nde bir görev almıştır. İran Kuzey İttifakı'nın karışık yapısı nedeni ile dengeyi sağlamakta zorlansa da Hazaralar ile olan ilişkisini devam ettirmiştir.¹⁶⁴

İran için SSCB'nin dağılması belirsiz bir ortam ve güvenlik endişeleri doğurmuştur. İran'ın istikrar arayışıyla tezat biçimde, 1990-91 Körfez Savaşı Basra Körfezinde yeni güvenlik sorunlarını ortaya çıkarmışken; 1991'de SSCB'nin dağılmasının yarattığı belirsizliğe, Nisan 1992'de Afganistan'da Necibullah rejiminin devrilmesiyle başlayan iç savaş eklenerek doğuda İran'ın güvenlik endişelerini artırmıştır.

İran, statükocu politikalarına rağmen kuzeyinde oluşan güvenlik sorununu aşabilmiş değildir. Güvenlik sorununun bir nedeni ileride ele alınacak etnik-dinsel kökenli çatışmalar olsa da, İran Azerbaycan'dan kaynaklanan etnik ve Afganistan'dan kaynaklanan dinsel nitelikli tehditler dışında bölge devletlerinden ciddi bir tehdit algılamamıştır. İran açısından asıl tehdit, bölge dışı bir gücün (ABD) bölgeye yerleşme çabalarından kaynaklanmaktadır. Arkasında ABD'yi görmek istemeyen fakat bunu engelleyecek kapasiteye sahip olmayan İran, bu nedenle stratejik ortağı Rusya'nın yeni devletlerle başat olmasını tercih etmiştir.¹⁶⁵

1992'de komünist rejim çöktüğünde, Hazaralar kendi bölgeleridne egemen ve iyi organize olmuş bir güç olarak Afganistan iç politikasında daha önce benzeri görülmedik biçimde ağırlıklı bir rol oynayabilecek duruma gelmişlerdi. Bunun bir diğer anlamı, 1992'ye gelindiğinde İran'ın Afganistan üzerine işlevsel bir aracının bulunduğudır.

Hazaralar-İran ilişkisine bakıldığında, İran'ın rejim ihracı politikası çerçevesinde Afganistan'ın iç işlerine müdahale ettiği düşünülmektedir. Zaten, Irak-İran Savaşının devam ettiği bu dönemde Basra Körfezi ve Batı'nın İran'a bakışının esasını da rejim ihracı girişimleri oluşturmuştur. Basra Körfezi bölgesi için İran'ın rejim ihracı girişimleri doğru bir saptama olsa da Afganistan'da aynı saptamayı yapmak yanlış olur.

---

¹⁶⁴ Keskin, "a.g.m"

¹⁶⁵ Akdevilioğlu, "a.g.m" <http://guneyturkistan.wordpress.com/2010/06/28/iranin-orta-asya-afganistan-ve-azerbaycan-politikasi/>(Erişim Tarihi: 2011-04-10)

İran-Hazara ilişkileri, İran'ın Afganistan'dan gelebilecek bir tehdide karşı hem coğrafi, hem de ideolojik bir tampon bölge kurma ihtiyacının doğal bir sonucu olarak değerlendirilmelidir¹⁶⁶

Hazaralar, Afganistan'da İran desteği ile çeşitli partiler kurmuşlar ve sonunda Birlik Partisi (Hizbi Vahdet) bu partilerin en önemlisi sayılmaktadır. Bu parti 1989'da Tahran'da birçok Şii grubun bir araya getirilmesi ile kurulmuştur. Parti, Afganistan'da komünist rejimin yıkılmasında ve bunu izleyen süreçte çok önemli rol oynamasına karşın Taliban döneminde büyük bir darbe almıştır.¹⁶⁷

İç savaş döneminde Pakistan, S. Arabistan ve ABD destekli Hikmetyar liderliğindeki Gılzaylar ile Rusya destekli Rabbani-Mesut liderliğindeki Tacikler arasındaki savaş üç yıl devam etti. Bu mücadelede diğer gruplar dönem dönem müttefik (dolayısıyla taraf) değiştirirken, Hazaralar bazı istisnalar dışında Taciklerin daimi müttefiki oldular. Kabil'de Rabbani iktidarının yer aldığı üç yıllık bu dönemde İran'ın Kabil nezdindeki tüm girişimleri, kurulan koalisyonda Hazaraların biraz daha etkin yer alabilmesi için verilen çabalardan ibaret kalmıştır.¹⁶⁸

2.4.Taliban Döneminde İran Afganistan İlişkileri

İran ve Afganistan arasında ilişkiler için ikinci önemli dönüm noktası Taliban dönemi ile başlamıştır. Bu dönem İran ve Afganistan arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde önemli bir dönem olarak dikkat çekmektedir.

2.4.1 Taliban Hareketinin Başlaması

Taliban, talip kelimesinin çoğulu olup medrese eğitimi almış kişilere verilen bir isimdir. 29 Ekim 1994'te Kandahar'ı ele geçiren bir grup medrese öğrencisi ülkede 'Taliban' olarak anılmaya başlamıştır. Liderliklerini 'Molla Muhammed Ömer' yapmıştır.

---

¹⁶⁶ Akdevilioğlu, "a.g.m" <http://guneyturkistan.wordpress.com/2010/06/28/iranin-orta-asya-afganistan-ve-azerbaycan-politikasi/> 2011-04-10

¹⁶⁷ Keskin, "a.g.m"

¹⁶⁸ Akdevilioğlu, "a.g.m"

Taliban hareketi Afganistan'daki işgal güçlerinin çıkarılmasının ardından mücahit grupları arasında iktidar savaşının başlamasından sonra ortaya çıkmıştır. İlk çıkışında gündeme getirdiği gayesi ve hedefi "kardeşkanı dökülmesine son vermektir. Ancak çok geçmeden kendisi de çatışmada bir "taraf" niteliği kazandı. Taliban hareketi ilk önce çok fazla dikkat çekmemiştir. Ama kısa bir süre sonra geniş bir alan üzerinde etkili olunca; Rus işgaline karşı yürütülen mücadelenin başından beri varlığını hissettiren bazı hareketler karşısında üstünlük sağlayınca dikkatleri üzerine çekti. Taliban unsurunun Afganistan'daki grupları kendi aralarında uzlaşmaya zorlamıştır. Özellikle Hikmetyar'la Rabbani kendi aralarındaki ihtilafa son vererek Taliban karşısında güçlerini birleştirmişlerdir. Fakat buna rağmen söz konusu hareketi durduramadılar ve en sonunda bu hareket başkent Kâbil'i de ele geçirdi.

Afgan halkı 1994 yazında ortaya çıkan hareketi, uzun süren bir savaşın ardından yaşanan iktidar savaşının tahribatını sona erdirecek bir hareket olarak algılamıştır.¹⁶⁹

Molla Ömer ve grubunun, 1994'te iktidar arayışlarını başlattıklarında 30 kişi civarında oldukları sanılmaktadır. Ekim 1994'e gelindiğinde, Taliban, Pakistan sınırı yakınlarındaki Spin Baldak'taki Hizbi İslami üssüne saldırdığında, sayıları 200'ü bulmuştur. Aralık'ta 12 bin kişilik güçlü bir birlik haline gelmişlerdir.¹⁷⁰ Sonraki yılın ortalarında batıdaki Herat şehrine saldırdıklarında, sayıları neredeyse ikiye katlanmıştır.¹⁷¹

Taliban'ın Kandahar'ı ele geçirmesinden sonra, kentte suç oranı büyük ölçüde azalmıştır. Taliban'ın uygulamaya koyduğu kurallar katı olmakla beraber kente düzen ve huzur getirmiştir. Kandahar'da bu gelişmeler olurken, Kabil'deki kısır döngü devam etmiştir. Onun için Talibana katılanlar birden bire çoğalmıştır.

Taliban, Kandahar'ın zapt edilmesinden sonra geçen ilk üç ayda, Afganistan'ın '32 vilayetinden' 12'sini ele geçirerek Afgan iç savaşındaki kilitlemeyi bozmuş ve kuzeyde Kabil eteklerine batıda Herat'a kadar ilerlemiştir.¹⁷²

---

¹⁶⁹ Taliban'ın Hızlı İlerleyişi <http://www.vahdet.com.tr/isdunya/dosya3/0775.html> (Erişim Tarihi: 2011-03-20)

¹⁷⁰ Ahmad Raşid, *Taliban İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*, Çev: Osman Akınhay 2000 s. 45

¹⁷¹ Jason Burke, *El Kaide Terörün Gölgesi*, Çev.: Ebru Kılıç, Everest Yayınları, İstanbul 2004,s.148

¹⁷² Raşid "a.g.e" s.48.

Bu arada diğ er gruplar arasında çatış malar devam etmiştir. Baş kent Kabil'in güney mahallelerini kontrol eden Şii Hazaralara karşı harekete geçen Şah Mesud'a bağı lı birlikler bu gurubu Kabil'in dış ına sürerken, o bölgeye hareket eden Taliban, Şii grubu esir almıştır. Bir karış ıklık esnasında Şii gurubunun lideri Ali Mezari öldürülmüştür. Mezari'nin ölü mü, Taliban'ı Afgan Şiiilerinin ve İ ran'ın gözü nde sonsuza kadar mahkû m etmiştir. Böylece Peştunlar ile Hazaralar ve Sünniler ile Şiiiler arasında alttan alta yürümekte olan kanlı bir etnik bölünme ve mezhep çatış ması ortaya çı kmıştır.¹⁷³

4 Eylül 1995 tarihinde Herat'ın güneyinde bulunan Şindend Hava Üssü hava Taliban tarafından ele geçirilmiştir. Rabbani devletine bağı lı kumandanlar Herat'ı terk ederek İ ran'a kaçmış lar ve Taliban Herat şehrine hakim olmuştur. 12 Ekim'de başlayan Taliban'ın Kabil üzerinde saldırıları karş ısında Mesud ve Hikmetyar çaresiz kalmıştır. Bu durum karş ısında Rabbani, iktidarı devretmeye hazır olduğunu açıklamış fakat bu defa Taliban karş ı çı kmış ve iktidarın ancak Taliban'a devredebileceğini bildirmiştir.¹⁷⁴

25 Ağustos 1996'da Taliban Celalabad üzerine sürpriz bir saldırı baş latmıştır. Bu saldırı karş ısında ş ura bölünmüş ve bir panik havası yaşanmıştır. Taliban müfrezeleri 26 Eylül 1996 gecesi Kabil'e girmiş ler ve ilk iş olarak Necibullah ve kardeşini idam etmiş lerdir. Kabil'i ele geçirdikten birkaç saat sonra ise bir açıklama yaparak, baş kent Molla Muhammed Rabbani başkanlığı ndaki 6 üyeli bir konsey tarafından yönetileceğini açıklamış lardır.¹⁷⁵ Sonraki yirmi dört saat içinde dünyanın herhangi bir yerindeki en katı İ slami sistemi yerleş tiren Taliban yönetimi, bütün temel eğitim sistemini ve sağı k sisteminin büyük kısmını idare eden kadınların çalış masını yasaklamıştır¹⁷⁶. Batı dünyası ise baş langıç ta bu kararlardan memnun olmuştur. Zira Taliban'ın bu uygulamaları, Batıya İ slami yönetim olarak sunulmuştur.¹⁷⁷

Tüm bu geliş meler karş ısında Dostum, Rabbani, Hikmetyar, Şah Mesud, Hazara ve Şii unsurların lideri Turan İ smail Han güçlerini Taliban'a karş ı birleş tirip günümüzde Hikmetyar hariç Kuzey İ ttifakı denen direniş gücünü meydana getirmiş lerdir.¹⁷⁸

---

¹⁷³ Raş id "a.g.e" s.53-54.

¹⁷⁴ Esmail, a.g.e., s.143 – 145.

¹⁷⁵ Esadullah Oğ uz, *Afganistan*, Cep Kitapları, İ stanbul, 1999 s.262.

¹⁷⁶ Raş id, a.g.e., s.79

¹⁷⁷ Gündüz, a.g.m., s.35.

¹⁷⁸ Taş demir, a.g.m., s.282.

Bu arada Dostum tarafından ihanete uğradığını düşünen General Melik'in Taliban'ın tarafına geçtiği haberi, Mezar-ı Şerif'te panik havası yaratırken Dostum yönetimini de zor durumda bırakmıştır. Dostum için artık Mezar-ı Şerif'ten çekilmekten başka çare kalmamıştır. Bu arada Taliban'la güç birliği yapan General Melik, 24 Mayıs 1997 Cumartesi günü Mezar-ı Şerif'i ele geçirmiştir. Ertesi gün Taliban güçleri Mezar-ı Şerif'e gelmişlerdir. Taliban ve General Melik'in birlikleri arasında ağız kavgası ortaya çıkmış ve kavga iyice büyümüştür. Önce Mezar-ı Şerif de Hazara, sonrada General Melik, Taliban'a karşı ayaklanmışlardır. Bu sırada 600 Taliban askeri sokaklarda öldürülmüş ve bine aşkın Taliban askeride havaalanında kaçmaya çalışırken ele geçirilmiştir. Malik'in birlikleri, henüz beş gün önce ele geçirmiş olduğu dört kuzey vilayetini denetlemek için yoğun çarpışmalara girmiş, kaçış yolları kapanan binlerce Taliban askeri yakalanıp idam edilmiştir.¹⁷⁹

“Mezar-ı Şerif zaferinden cesaret alan Hazaralar da, kendi yurtları Hazaracat'taki dokuz aylık Taliban kuşatmasını yarararak karşı saldırıya geçmişlerdir. Bamyan vadisinin girişindeki Taliban güçleri geri püskürtülmüş ve Halili'nin birlikleri binlerce Peştun köylüyü başkente kaçmaya zorlayarak, Kabil'e yönelmişlerdir.”¹⁸⁰

Taliban, 8 Ağustos'ta 1998 Hazara birliklerini kuşatmış ve önceki yıl uğradığı kayıpların intikamını almıştır. Birleşmiş Milletler ve Kızılhaç Örgütü bu çatışmalarda 5 – 6 bin civarında insanın öldüğünü açıklamıştır. Bamyan'ın düşüşü İran ile Taliban'ı karşı karşıya getirmiştir. Bu arada Taliban İran konsolosluğundaki 11 İranlı Diplomatu esir almış ve hemen öldürmüştür. Bu da İran ile Taliban'ı karşı karşıya getirilen olaylardan biridir.

Bu arada Tanzania ve Kenya'daki ABD büyükelçiliklerine saldırılarda bulunduğu iddia edilen Usame Bin Ladin'den dolayı ABD Taliban'a karşı cephe almış, Suudiler ise Taliban'a yardımı kesmek zorunda kalmıştır. Son olarak BM Güvenlik Konseyinin Afganistan'ın uluslararası teröristlere yataklık yaptığı, insan haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle aldığı kararlar Taliban'ı zor durumda bırakmıştır.¹⁸¹

---

¹⁷⁹ Raşid, a.g.e., s.92 – 93.

¹⁸⁰ Raşid, a.g.e., s.93

¹⁸¹ Raşid, a.g.e., s.115-127

2.4.2. Taliban-İran İlişkileri

İran'ın Afganistan ile tarihi, kültürel ve dil bağlarından dolayı İran, Afganistan'da ki gelişmeleri dikkatle takip eder. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesi Tahran ve İslamabat'ı Afganistan konusunda mücadele içine sokmuştur.¹⁸²

1994 sonunda Taliban'in ortaya çıkması ve birkaç yıl içinde Hazara bölgesi dahil ülkenin büyük kısmını ele geçirerek, diğer grupları ülke dışına sürmesi veya sindirmesi, Afganistan denklemi tümüyle değiştirmiştir.

Taliban ile ilişkileri hiçbir zaman iyi olmayan İran, Pakistan'ın Afganistan'daki etkinliğinin artmasından da ciddi ölçüde rahatsız olmuştur. Bu bağlamda İran Afganistan politikasında, geçmişte Taliban ile ciddi bir sürtüşmeye giren Kuzey ittifakını desteklemiş ve Afganistan'a denize açılan bir kapı olarak Pakistan bağımlılığından kurtulması yolunda cesaret vermiştir. Ne var ki Şii İran da, ABD gibi Taliban'ın hiçbir zaman çok güç kazanması ve Afganistan'ı ele geçirmesini istemezdi.¹⁸³

Taliban'ın İran'a bakışında mezhep ayrımını daima esas almasının tarihsel nedeni 18. yüzyıla kadar uzanır. Fakat Taliban'ın İran'a ideolojik yönelimden çok, İran'ı ve Rusya'yı Afganistan'daki Taliban'ın iktidarının önündeki engeller olarak değerlendirmesinden kaynaklanıyor. 1994–97 döneminde Taliban Kandahar'dan başlayarak tüm ülkeyi ele geçirmeye kalktığında karşısında İran ve Rusya destekli ittifaklar bulmuştu. Oysa o tarihe kadar İran, Afganistan gelişmelerinde Hazaralara destek vermek dışında belirli bir grubu düşman olarak tanımlamamıştı. Bu çerçevede Taliban İran'ın Afganistan politikasında önemli bir değişikliğe işaret ediyordu. Dolayısıyla, Taliban'ın İran karşıtlığını, sadece Pakistan-Suudi Arabistan-ABD tarafından yönlendirilmesinde aramamak gerekir. Taliban'ın bu politikası bir etki-tepki biçiminde gelişmiştir. Nitekim 1997'de İran'ın Kabil Büyükelçiliğini kapatma kararı alan Taliban, bu kararın nedeninin, ülkenin kuzeyinde savaştığı güçlerin denetimindeki havaalanlarına her gün onlarca İran nakliye uçağının malzeme getiriyor olmasını göstermiştir.

---

¹⁸² Özcan, a.g.m., s.365.

¹⁸³ <http://www.ekonometri.com.tr/index.php?page=habergoster&hbrID=52>(Erişim Tarihi: 2011-04-04)

Talibanın yükselişi 1996 sonrasında Afganistan'da Taliban rejiminin kurulmasından sonra, İslamî radikalizm konusunda endişeleri artan bölge ülkeleri, rejime ve devlete yönelik en önemli tehdit olarak İslamî radikalizmi görmekteydiler. Bölgedeki İslamî muhalefetin güçlenmesinden endişe eden Rusya da, bu tehdide karşı otuz bin kişilik bir gücü Afganistan-Tacikistan sınırında gönderdiler. Benzer endişeleri paylaşan Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan) kurulmasındaki temel dürtülerin başında da İslamî radikalizm gelmiştir. Taliban-siyasal İslam bağlantısı bu kadar açıkça kabullenilmişken ve Taliban rejimine ideolojik-stratejik açıdan İran'ın tümüyle karşı olduğu da biliniyorken, bölge devletleri İran'ın ülkelerindeki İslamî muhalefete destek vermesinden kuşkulandırmaya (veya kuşkulandırmıyor gibi yapmaya) devam etmişlerdir.¹⁸⁴

İran'ın Taliban rejimine karşı mücadelesi dinsel faktörlerden daha önemli daha önce Amerika'nın Taliban'ı desteklemesidir. Sadece 1992 yılı öncesinde değil, 1979-2002 döneminde de İran'ın, Afganistan adına muhatap olduğu iki unsur: Şii Hazaralar ve Horasan'daki mültecilerdi. Ancak Taliban'ın Afganistan'ın tamamına yakını ele geçirmesi ve özellikle hakimiyeti ele aldığı yerlerde Şii Hazaralara karşı yaptığı eylemler İran'ın konuya müdahalede bulunmasını zorunlu kılmıştır.¹⁸⁵

İran; Taliban ve Suudiler arasında ki güçlü tarihsel ve dini yakınlık nedeniyle Taliban'ı Suudi Arabistan'ın bir kuklası gözüyle bakıyordu. İran Taliban'ın, ABD ve onun iki müttefiki yani Pakistan ve Suudi Arabistan tarafından kurulmuş bir tuzak olduğunu düşünüyordu.¹⁸⁶ Bundan dolayı İran, Rabbani, Ahmet Şah Mesud ve Hikmetyar gibi Sünni liderleri Tahran'da bir araya getirmiş, Afgan Şii örgütlerini de bu kesimle ittifak yapmaya zorlamış ve bu gruba silah ve eğitim yardımı yapmıştır. İran ayrıca Rusya, Hindistan ve Orta Asya devletlerine Kuzey İttifakına yardım etmeleri için girişimde bulunmuştur.¹⁸⁷ İran ve Taliban arasında ki anlaşmazlığın diğer nedeni de İran ve Afganistan'ın Orta Asya gaz ve petrolünü dış dünyaya ulaştırılmasında geçiş yolu olmalarıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Orta Asya Cumhuriyetleri üzerinde siyasi ve ticari kazanımlar için İran -Pakistan arasında büyük bir rekabet

¹⁸⁴ http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_04.html (Erişim Tarihi: 2011-04-10)

¹⁸⁵ Akkurt, a.g.e., s.169.

¹⁸⁶ İrfan Polat, "11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi", Basılmamış, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2006, s 24

¹⁸⁷ Emin Demirel, *Taliban, El – Kaide – Ladin ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan*, İstanbul, 2002, s.84

yaşanmıştır. Afganistan istikrarsız kaldığı sürece tercih edilmeyebilir ve İran güzergâhı tercih edilebilirdi. Ancak Afganistan ABD'nin enerji güvenliği politikaları açısından önemli bir yer elde ediyordu. ABD'nin amacı Orta Asya Cumhuriyetleri'ni Rusya'nın nüfuzundan kurtarma ve İran'a yaklaşımlarını engellemek olmuştur. Bu nedenle de petrolün Afganistan yoluyla Hint-alt kıtasına ulaştırılması projesini desteklemiştir.¹⁸⁸ Taliban'ın yükselişinde şüphesiz dış güçlerin desteği de etkili olmuştur. Orta Asya enerji kaynaklarından faydalanmak isteyen Pakistan, İran'ı pasifleştirmek isteyen Suudi Arabistan ve İran rejimine ters düşen bir dini rejimi Afganistan'da oluşturmayı ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nin enerji yataklarından yararlanmayı isteyen ABD, Taliban'ı desteklemiştir.¹⁸⁹

İran'ın Kuzey İttifakı ile olan ilişkisi, Afganistan'da istikrar sağlandığı takdirde İran yanlısı bir devletin ortaya çıkmasıydı. Bu nedenle 1994'ten itibaren Afganistan siyasi sahnesinde Taliban hareketi belirlemiştir. Taliban hareketi Pakistan ve Afganistan'ın güneyindeki dini okulların öğrencileri tarafından ortaya çıkartılmıştır.

Anti Şii ve anti-İran mahiyeti olan Taliban, İran'ın bölgede yayılmasını engellemek amacıyla Pakistan, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve ABD tarafından desteklenmiştir. Taliban, İran tarafından desteklenen Kuzey İttifakı'nı yenerek iktidarı ele geçirmiş ve anti-İran mahiyetini ilk olarak Mezar-i Şerif'te İranlı diplomatları öldürerek göstermiştir. Mezar-i Şerif'teki bu olay İran-Taliban ilişkisini nerede ise savaşı çıkacak noktaya getirmiştir. Bu olaydan sonra İran, Kuzey İttifakı'nı yeniden ciddi bir biçimde desteklemeye başlamış ve günümüze kadar da bu destek devam etmiştir.¹⁹⁰

---

¹⁸⁸ Taşdemir, a.g.e., s.290.

¹⁸⁹ Özgecan Şahin "Bataklıktan Kurtulmanın Yolu Savaşı Afganlaştırmak"
<http://www.turksam.org/gencbakis/a1816.html> (Erişim Tarihi: 2011-03-20)

¹⁹⁰ Keskin, "a.g.m"

BÖLÜM 3: KARZAI DÖNEMİNDE AFGANİSTAN-İRAN İLİŞKİLERİ

İran, Taliban devrildikten sonra da yerini alan Karzai yönetimi ile yakın ve iyi ilişkiler tesis etmiş, bu yönetimi desteklemiştir. Ayrıca Karzai de İran'ı karşısına almaktan hep kaçınmış ve İran karşısında daha dengeli ve itidalli bir tutum içerisinde olma çabasında olmuştur.

3.1. Hamid Karzai'nin İktidara gelmesi

Afganistan'daki Sovyet işgalinin sona ermesi, Peştun egemenliğinin sınırlanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu dorum Afganistan'da bulunan Tacik, Özbek ve Hazaralardan müteşekkil Kuzey İttifakı'nın 1992'de mevcut olan komünist hükümeti düşürmesiyle ortaya çıkmıştır. Ülkenin barındırdığı diğer etnik kökenli gruplar da merkezî iktidarı ele geçirecek ve ülkenin kontrolünde söz sahibi olacak kudret ve imkâna bu dönemde erişmişlerdir. Kendi içinde etnik sınırlarla bölünmüş ve ayrılmış olan Afganistan, aynı zamanda iktidar pastasını da etnik sınırlar çerçevesinde paylaşıldığı bir devlet haline gelmiştir¹⁹¹. Meydana gelen bu etnik ayrımın kökeni dış göçlere dayanmaktadır. Afganistan sahip olduğu jeostratejik konumunun önemi nedeniyle kendisine komşu büyük devletlerin kendi aralarında çeşitli büyüklükte çıkar çatışmalarına da şahitlik etmiştir. Bahsedilen bu büyük devletlerin Afganistan üzerine kurdukları planlar, projeler ve ülke üzerinden yürüttükleri pastadan pay kapma savaşları ülkeyi tamamen siyasi bir kaosa ve istikrarsızlığa sürüklemiştir ki; Afganistan amiyane tabirle tepişen fillerin altında kalan kurda dönmüştür. Bu süreç içerisinde Pakistan, Tacikistan, Özbekistan ve İran gibi ülkeler kendilerine yakın olan bazı gruplar vasıtasıyla çatışmaların arka yüzünde boy göstermiş ve dolaylı olarak bu çıkar yarışında onlarda kendine yer bulmuştur. Pakistan, Pestunları, Tacikistan, Tacik asıllı Ahmed Sah Mesud'un Sura-i Nizar partisini desteklerken; Özbekistan ise Özbek asıllı Rasid Dostum'un Cünbeş teşkilatını ve bunun yanında İran ise Abdulali Mezari liderliğinde teşkilatlanmış Şiilerin Hizbi Vahdeti'ni desteklemiştir.¹⁹²

¹⁹¹Ömer Kerman, "Afganistan'da İktidar Savaşları" 23 Eylül 2009
<http://forum.memurlar.net/konu/756927/> (Erişim Tarihi: 23.09.2009)

¹⁹² Halilullah Rasuli "1991 Yılından Günümüze Kadar Afganistan ve Türkiye İlişkileri" Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 2008, s.33

Ülkenin anarşik düzeninin doğurduğu bu süreç beraberinde ülke iktidarının yerleşmesine ve bu düzenin beslediği yerel iktidarların oluşumuna meydan hazırlamıştır. Böylece bu düzen denge ve ittifak sisteminin vazgeçilmez bir parçası olarak ülke siyasetinin ruhuna işlenmiştir.¹⁹³

İran 2001 yılı Aralık ayında ABD destekli Bonn Konferansı'na katıldı. ABD ve İranlı temsilciler, böylece 1979 devriminden bu yana iki ülke arasındaki en verimli karşılaşma ve yakınlaşmada birlikte çalıştılar.¹⁹⁴ Kuzey İttifakı'nı destekleyen İran, Burhaneddin Rabbani liderliğindeki İslam Devleti'ni kabul görmekte ve Afganistan'da kurulacak devletin asıl önderi olarak Rabbani'yi görmekteydi. Batı ise Afganistan eski kralı Zahir Şah'ı desteklemekteydi. İran yönetimi Afganistan'da eskiden var olan saltanat rejiminin yeniden hortlamasını yani diğer bir tabirle eski kralın yeniden ülke iktidarında yer almasını kabul etmemekteydi. Zahir Şah'ı istememesinin diğer bir nedeni ise tamamen Batı güdümünde kurulacak Afganistan'ın kendisi için büyük bir tehdit oluşturacağını öngörmesiydi.¹⁹⁵ ABD Hamid Karzai'yi destekliyordu ki, bu Amerika Birleşik Devletleri ve İran arasında oluşturulan taktik bir işbirliğinin gereğiydi.

Tüm çerçevesi yeni baştan çizilen Afganistan'da daha fazla nüfuza kimin sahip olacağı kızışan bir rekabeti de beraberinde getirdi.¹⁹⁶ Fakat tüm bu gelişmelere ve süren taktiksel savaflara rağmen Bonn'da düzenlenen uluslararası konferanstaki görüşmeler sonrasında Karzai devlet başkanı seçildi. 22 Aralık 2001'de yemin töreniyle Hamid Karzai başkanlığında kurulan geçici yeni yönetim, Kabil'de göreve başlamıştır. Geçici hükümetin görev süresinin 11 Haziran'da sona ermesinin hemen akabinde 2002'de Karzai devlet başkanlığı koltuğuna oturmuştur.¹⁹⁷

2001'de Taliban hükümeti Kuzey İttifakı'nın işbirliğiyle uluslararası güçler tarafından devrilmesi merkez-çevre çatışmalarını yeniden alevlendirmiştir. ABD'nin Kuzey İttifakı'nı Taliban karşıtı mücadelede stratejik ortak olarak görmesi ve en kilit planları bu ittifakla birlikte geliştirmesi, kurulan yeni siyasi sistemde bu etnik grupların daha

---

¹⁹³ Kerman "a.g.m"

¹⁹⁴ Mosen Milani "Iran and Afghanistan" <http://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-afghanistan> 2012-01-03

¹⁹⁵ Arif Keskin, "İran'ın Afganistan Politikasının Temelleri Üzerine Genel Düşünceler" <http://www.turksam.org/tr/a1759.html> 2009.08.20

¹⁹⁶ Mosen Milani "a.g.m"

¹⁹⁷ İrfan POLAT "11 Eylül Terör Saldırıları Ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi" Isparta, 2006.s.126

önemli roller üstlenmesini ve çok daha önemli mevzilere hakim olmasını sağlamıştır. Nitekim 2004 yılına kadar görevde olan geçiş hükümetinin kabinesinde etnik çeşitliliğin ağırlığı hissedilmekte ve Kuzey ittifakındaki çok etnikli yapının da ağırlığı hissedilmekte ve Kuzey İttifakı'na verilen öncelik açıkça görülmektedir. Bu geçiş hükümetinde Ordunun, istihbarat örgütünün ve polis kuvvetlerinin kontrolü Kuzey İttifakına ve özellikle de Taciklere bırakılırken, Peştunlar ise ikinci dereceden bakanlıklara ve devlet başkanlığı makamına sahip olmuşlardır. Böyle bir paylaşımın ortaya çıkmasının temel etkenleri arasında; o tarihlerde Kuzey İttifakı'nın askeri ve ekonomik bakımdan açık bir üstünlüğe sahip olması yatarken diğer yandan Taliban sonrası güçsüz ve etkisiz kalan Peştunların olması da yatmaktadır.

Merkez çevre gerginliğini açık olarak Afganistan Yüksek Meclisi Loya Jirga'nın 2004 yılına kadar süregelen anayasa hazırlama çalışmaları esnasında da görebiliriz. Peştun dışı gruplar, güçlü bir devlet başkanlığı makamıyla ihtilaf halindeyken aynı zamanda da, yerel güçlerin tanınmasını savunmuşlardır. Peştunlar ise güçlü merkezî iktidarın güçlenmesi konusunda çaba göstermiş ve bu hususu sürekli gündem de tutmuşlardır. Başbakanlık makamının kaldırılmasına önyak olurken gerektiğinde çok sayıda ödün vermiş ama sonunda güçlü bir başkanlık sisteminin kurulmasında etkin bir rol oynamışlardır.¹⁹⁸

Karzai'nin kabinesi ağırlıklı olarak Loya Jirga'dan onayında olan Kuzey İttifakının önde gelen, en etkili isimlerinden oluşmuştur. Tacikler Dışişleri, ordu, polis ve istihbarat teşkilatını tamamıyla kontrolleri altına alırken Peştunlar ancak Devlet Başkanlığı, maliye ve merkez bankası gibi kurumlarla yetinmişlerdir. Yeni Afgan Anayasası 2003 yılı sonlarına doğru Loya Jirga tarafından onaylanmıştır. Hamid Karzai ülkede ilk serbest seçimlerin yaşandığı 9 Ekim 2004 tarihinde oyların yaklaşık % 55,4'ünü alarak Afganistan İslami Geçiş Devleti Başkanlığını kazanmıştır. Halktan kopuk bir politika ve siyaset güden Karzai yönetimindeki hükümet, ABD'nin, aşiret liderlerinin ve bölge komutanlarının güdümünde onların isteklerini yerine getiren bir hükümet görünümüne bürünmüş; bu durum ise Taliban yönetimi tarafından etkin bir propaganda malzemesi haline getirilmiştir. Bunun yanı sıra 19 Aralık 2005 tarihinde göreve başlayan ilk parlamentodakilerin çoğunluğunu insan hakları ihlalleri ve

---

¹⁹⁸ Kerman "a.g.m"

yolsuzluk yapanların oluşması Afgan halkını hayal kırıklığına uğratmıştır. Ayrıca yolsuzluklara devam eden Karzai hükümetinin bakanlık mevkilerini ve parlamento koltuklarında oturan kişiler Afgan halkının Taliban'a desteğinin artarak devam etmesine önyak olmuşlardır.

Peştun kökenli Karzai 2005 yılında yapılan başkanlık seçiminin ardından Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin devlet başkanı olarak ülke iç siyasetinin halen barındırdığı etnik realiteyi kabul etmiştir. Karzai Peştun çoğunluğunun bir temsilcisi konumunda olmasına karşın ülke genelinde güçsüz bir görüntü sergilemiş ve bu süreç onu Afgan siyasetinin doğasına nakışlanan denge ve ittifak stratejisinin içine iterken diğer yandan da gerek Peştun ve gerekse Taciklerin dengeli bir biçimde temsil edildiği bir siyasi yapıyı kurmasını da beraberinde getirmiştir. Karzai ülkedeki iç dengeleri dikkatle gözetmiş, denge politikasını tarafların aşırı güçlenmesine karşı bir kalkan olarak elinde bulundurmuş ve bunun yanısıra tarafların yerel iktidarını tanıma noktasında da gereken ihtimamı ve özeni göstermekten kaçınmamıştır. Karzai, tam anlamıyla intizamlı bir milli ordunun kurulamamış, yerel otoritelerin güvenlik güçlerini emrine bağlamış milislerden müteşekkil olduğu bir ülkede merkezîyetçi girişimlerde bulunmanın iktidarı ve yönetimi kaybetmek anlamına geleceğini son derece iyi bir şekilde idrak edennir siyasetçiydi ki herkesin kazançlı çıkacağı ve merkezde yer alacağı bir siyasal ortama zemin hazırlamıştır.¹⁹⁹

Yine de Karzai 40 adayla birlikte 20 Ağustos 2009 tarihinde yapılan Devlet Başkanlığı ve Yerel Konsey seçimlerinde başkanlık mücadelesinde bulunmuştur. 15,6 milyon kişinin oy kullanılmış. Seçimlerde Peştun kökenli Karzai ile eski Dışişleri Bakanı Abdullah Abdullah kıyasıya bir yarış içine girmişlerdir. Seçimler sonunda yapılan ilk resmi açıklamada Karzai'nin % 54,6 ile kazandığı açıklanmış ancak bu açıklama ardından büyük tepkilere yol açmıştır. Bu tepkilerin arkasında yatan neden olarak seçimlerin usulsüz yapıldığı iddiaları gösterilmiştir. Afganistan Ulusal Seçim Konseyi ABD ve NATO'nun da etkisinde kalarak, 21 Ekim 2009 günü Karzai % 49,67 oy alırken en yakın rakibi Abdullah halk tarafından % 30,59 oya layık görüldüğünü deklare etmiş ve ikinci tur seçimlerinin yapılacağını ilan etmiştir. Abdullah Abdullah'ın ikinci tur seçimlerine katılmama kararı alması akabinde; 02 Kasım 2009 günü seçimden

---

¹⁹⁹ Kanbolat Hasan Ali Karasar, "Bölge Devletlerinin Perspektifinden Afganistan" ORSAM Avrasya Stratejileri Rapor No: 31, Ekim 2011 s.41

zaferle ayrılan ve Devlet Başkanı olarak ilan edilen kişi yeniden Karzai olmuştur.²⁰⁰ Karzai daha öncede ifade edildiği gibi aynı politikayı izlemeye devam etmektedir.

Elbette böylesi bir politikanın düşünülmesi merkezi hükümetin güçsüz kalmasına neden olmuş ve dahası yerel otoritelerin keyfi uygulamalarının merkez tarafından meşru gösterilmesine yol açmıştır. Bu sebeptendir ki, Taliban sonrası ülkede devletin inşası noktasındaki ve demokratikleşme zeminindeki tüm çabalar ve girişimler sürekli sekteye uğramış ve sonuç olarak kirlenmiş oligarşik bir devlet yapısı ortaya çıkmıştır.²⁰¹

3.2. Karzai Döneminde Afganistan–İran İlişkileri

İran'ın Afganistan siyasetinde, Tacik ve Hazaraların merkezîyet endişesi taşıdığı doğru olsa da, merkezi hükümeti karşısına almamaya da özen göstermektedir. İran Hamid Karzai ile olan ilişkisini iyi tutmaya çalışmıştır.

3.2.1. Karzai Döneminde Afganistan–İran Siyasi İlişkiler

Rusya ve Hindistan'ın yanı sıra İran, 11 Eylül olaylarından önce Taliban'a karşı yıllarca savaşan kuzey ittifakını destekleyen kilit ülke olmuştur. Bu oluşum Karzai rejiminin çekirdeğini oluşturdu. İran bu süreçten sonra Afganistan ile Kabilde yoğunlaşan Afganistan'ın Hazara Şii azınlığıyla kültürel, dil ve siyasi bağlarını sürdürdü. Tahran 1998 yılında Taliban savaşçıları Mezarı Şerif'te İranlı diplomatları öldürdüğünde nerdeyse Taliban rejimi ile savaşa girecekti. İslami rejim aslında 2001 sonlarında Amerika'nın Afganistan işgaline ihtiyatlı yaklaşmıştır.²⁰² ABD'nin El-Kaide'ye destek veren Taliban rejimini yıkmak ve bu örgütü çökertmek için Afganistan'a saldırma kararı İran'ın ekonomik ve stratejik çıkarlarına hizmet ediyordu. Dolayısıyla ABD'nin Afganistan'a yönelik operasyonu orada İran'a düşman olan rejimin yıkılması anlamına

²⁰⁰ “Uluslararası Barış Ve Güvenlik” <http://www.unicankara.org.tr/today/2.html> 14.06.2011.

²⁰¹ Kanbolat Hasan ve Ali Karasar “Bölge Devletlerinin Perspektifinden Afganistan” ORSAM Avrasya Stratejileri Rapor No: 31, Ekim 2011 s.41

²⁰² <http://irananaliz.wordpress.com/2010/12/01/afganistan-ısgali-ve-sonrasında-iranin-guttugu-dis-politika/> (Erişim Tarihi: 2010.12.01)

geliyordu.²⁰³ İran'ın eski Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi, Afganistan'da ABD ile işbirliği yaptıklarını itiraf etti. Muhammed Hatemi: "Taliban düşmanımızdı; zaten ABD de Taliban'ı düşman olarak görüyordu. ABD'nin Taliban'ı devirmesi İran'ın çıkarınaydı" demişti.²⁰⁴ BBC ye göre diplomatik olmasa da dolaylı yollardan ABD ile görüşen İran Devleti Afganistan'ı işgal etmesi için ABD'ye haritalar verip vuracağı yerleri göstermiştir. Bunun yanında önemli istihbaratlar da vermiştir. İran sadece Amerika ile değil İngilizler ile de kapalı kapılar ardında görüşmeler yapmıştır. İranlı ve Amerikalı yetkililerle yapılan görüşmelerde, 11 Eylül saldırılarının ardından Tahran yönetiminin Afganistan'da Taliban yönetiminin devrilmesine yardımcı olmak ve El Kaide'yi bölgeden yok etmek için Amerikalılar'a bombalanacak yerleri gösteren istihbarat bilgileri sağladığı anlaşılmıştır.²⁰⁵ O yılın Aralık ayında Bonn da düzenlenen uluslararası konferansta Amerika ve diğer ülkeler Karzai Hükümetinin kurulmasına yardım etti.²⁰⁶

2001 yılında ABD'nin Afganistan'a operasyonu, İran ve Afganistan arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemi başlatmıştır. Tahran, Kabil ile dostane ilişkiler kurma amacı ile Aralık 2001'de Bonn Konferansında Taliban sonrası hükümetin oluşumuna katıldı ve yeniden yapılanma çabalarına katkıda bulundu. İran devleti Taliban'ın düşüşünü memnuniyetle karşılarken diğer yandan bir ulusal güvenlik tehdidi olarak Afganistan'daki Amerikan askerlerinin varlığını gördüler. Afganistan'da Taliban sonrası yapılanma yoğun şekilde İran yardımları ve artan İran etkisini beraberinde getirdi.²⁰⁷ İran'ın Afganistan'a yönelik politikası; ABD karşıtlığı, enerji politikaları, Şii hareketlerin desteklenmesi ve bu sayede Afganistan üzerinde kendi etkinliğinin artırılması gibi faktörler tarafından şekillenmiştir.²⁰⁸ İran'ın Afganistan üzerine nüfuz etme imkânı vardır. Bu imkânlar çerçevesinde ekonomik ve sosyal projeleri, özellikle

---

²⁰³ Bayram Sinkaya, "Devrimden Günümüze İran Dış Politikası'nın Dönüşümü," *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt 247, Sayı 5-6 Nisan ve Mayıs 2005

²⁰⁴ <http://www.youtube.com/watch?v=LOWv-XJBkrY> (Erişim Tarihi:27. 02, 2009)

<http://www.islamiforum.com/index.php?showtopic=65449>(Erişim Tarihi: 11. 24. 2011)

²⁰⁵ <http://www.akpartiforum.com/iran-islam-cumhuriyetini-dogru-anlamak-t157809p13.html?s=a41f7c91bb669b5740570328e081e75b&>; (Erişim Tarihi: 12–21–2011)

<http://www.youtube.com/watch?v=LOWv-XJBkrY> Şubat 27, 2009

²⁰⁶ <http://irananaliz.wordpress.com/2010/12/01/afganistan-ısgali-ve-sonrasında-iranin-guttugu-dis-politika/> (Erişim Tarihi: 2010.12.01)

²⁰⁷ <http://irananaliz.wordpress.com/2010/12/01/afganistan-ısgali-ve-sonrasında-iranin-guttugu-dis-politika/> (Erişim Tarihi: 2010.12.01)

²⁰⁸ Hasan Kanbolat Hasan Ali Karasar, "Bölge Devletlerinin Perspektifinden Afganistan" ORSAM Avrasya Stratejileri Rapor No: 16, Ekim 2011 s.10

Afganistan'ın batısında Herat ve benzeri yerlerde gerçekleştirme olanağı bulmuştur. İki ülke arasındaki ilişkiler, ekonomi, bilim, eğitim ve özellikle uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele başta olmak üzere sınır aşan alanlarda gelişmiştir. ABD'nin İran karşıtı politikaları olmasaydı bu ilişkilerin getirisi daha çok olabilirdi. ABD yüzünden İranlılar stratejik etkileşimi tam anlamıyla gerçekleştirememektedirler, dolayısıyla Afganistan'ı jeopolitik nüfuz sahalarına dâhil etme imkânları sınırlıdır.

İran'ın Afganistan politikası aşağıdaki hususlara yöneliktir:²⁰⁹

- Başta batı vilayetleri olmak üzere Afganistan'daki İran nüfuzunu güçlendirmek,
- İkincisi, Afganistan'da ABD ve Batıya karşı hareket edebilecek potansiyel müttefikler aramak,
- Üçüncüsü ise, İran-Afganistan sınırında olası bir ABD saldırısı durumunda güvenliği sağlamak üzere bir tampon bölge oluşturmak.

Bu amaçlara ulaşmak için, Tahran'daki Afganistan Özel Birimi çeşitli birimlerin eylemlerini koordine etmekteydi. ABD yanlısı Afganistan doğal olarak İran için tehlikelidir. ABD taraflı bir Afganistan, bölgesel öneme sahip ekonomik projelerin gerçekleştirilmesi açısından bir engel teşkil etmektedir. Aynı zamanda, İran Afganistan'daki durum üzerinde nüfuz imkânına sahiptir. İran'ın nüfuzu iki kanalda ilerlemektedir. İran'ın nüfuz alanı Afganistan'daki Şii'lerdir. Afganistan'da yaklaşık 1,5- 2 milyon civarında Şii bulunmaktadır. Bu rakam Afganistan'da çok büyük bir oran ifade etmez.²¹⁰

Baktığımızda Şii'ler, ülkede toplu bir şekilde yaşamaktadırlar. Hazarlar'ın çok büyük bir kesimi Bamyan vilayetinde yaşamaktadır. Bamyan ülkenin merkezindedir. Belh, Bağlan, Kandahar ve Kabil'de Şii topluluklar yaşamaktadır. İran'ın Şii Hazara grubunun Afganistan'da güçlü bir etkisi olması yönündeki tutkusu Humeyni zamanından beri görülen eski bir rüyadır. Rusların Afganistan'dan çıkışını takiben Humeyni Birleşik Şii Partisine seslenerek: "Ey Vahdet Partisi! Ey Afganistan Şii'leri

---

²⁰⁹ Alexander Knyazev "Current Afghan Politics of the Eurasian Great Powers: Russia, China, India and Iran" Çeviren: Sercan Doğan, Ortadoğu Analiz Temmuz Ağustos, 2011 c.3 s.75-77

²¹⁰ Knyazev, a.g.e., s.75-77

Cihadınız Ruslardan çıktıktan sonra başlamaktadır!”²¹¹ demiştir. Afganistan’daki İran nüfuzunun bir başka kanalı ise Taciklerdir. 1900’lerde Taliban’a karşı savaş esnasında, ABD ve Pakistan Taliban’a yardım ederken İran ve Rusya Kuzey İttifakı’nın arkasında durmuştur. Öte yandan Tacik partilerinin lideriyle İran devlet görevlileri arasında o dönemde oluşan siyasi bağlantılar bugün Afganistan’daki durumda geçerliliğini korumaktadır. Şimdi olduğu gibi sadece Peştunlar’ın değil de nüfusun hemen hemen tümünün ABD’ye karşı savaşa başlayacağı bir durumu hayal etmek zordur. Bu yüzden ABD’nin İran’a karşı potansiyel bir askeri saldırısı durumunda İran’ın ABD’nin hâlihazırda zor durumda olduğu Afganistan’da Şiileri ayaklandırması gibi bir sonuç ortaya çıkacaktır. İran bağımsız ve fakir olmayan bir ülkedir. Fakat o bölgedeki durum İran’ı nüfuz sahasını genişletmeye zorlamaktadır. Çünkü İran bölgesel politikasında pek fazla siyasi destek görmemektedir.²¹² Daha önce belirttiğimiz üzere Afganistan üzerinde son derece etkili olan İran’ın asıl gücü Şii Hazarlardan kaynaklanıyorsa da bunun yanı sıra Sünni gruplarla da iyi ilişkiler geliştiren İran, başta Rabbani, İsmail Han gibi isimlerle zaman zaman işbirliği yapmıştır. Bugüne baktığımızda İran’ın şu anda ABD ile ilişkileri gerilen Karzai ile de ilişkileri oldukça iyidir. Afganistan içinde kendi istediklerini oluşturabilmek için oldukça gerçekçi davranan İran’ın zaman zaman Taliban’a da yardım ettiği iddia ediliyor. Taliban’ın düşüşünden beri Afganistan’a bir milyar dolar civarında yardım eden İran, kendi sınırına yakın bölgelere yatırım yaparak, istikrarlı ve kalkınmış hale getirmeye çalışmıştır. Taliban muhalefeti nedeniyle Afgan hükümeti ile iyi ilişkilere sahip İran’ın istikrarsızlaştırma potansiyeli her zaman hesaba katılmalıdır.²¹³

İlk başlarda Hamid Karzai ile İran hükümeti arasında açıkça olamasa dahi gizli kapaklı çeşitli gerginliklerin yaşandığı bir gerçektir. Bunun en çarpıcı örneğini Afganistan’da İran’a yakın bir isim olarak bilinen eski Herat Valisi İsmail Han ile Hamid Karzai arasında yaşanan gerginlikte görmek mümkündür. 2004 Mart ve Ağustos aylarındaki çatışmalarda İsmail Han’ın kendi oğlunun da içerisinde bulunduğu 100’ü aşkın kişi ölmüştü. Herat’ta kendi nüfuzunu güçlendirmek isteyen İsmail Han’ın Afganistan

²¹¹ irananaliz.wordpress.com/2010/09/iran-taliban-meselesi-ve-bazi-gercekler-ii/

²¹² Knyazev, a.g.e., s.75-77

²¹³ Nuh Yılmaz “ABD’nin AF-PAK Stratejisi Ekseninde Afganistan Seçimleri” Seta Analizi Eylül 2009 s.23

devlet başkanı Hamid Karzai ile güç mücadelesi içerisinde olması, Afganistan'ın batı bölgelerinde istikrarı zedeleyen en önemli faktör olmuştur.²¹⁴

İran'ın Afganistan siyasetinde, Tacik ve Hazarların merkezîyet endişesi taşıdığı doğru olsa da, merkezi hükümeti karşısına almamaya da özen göstermektedir. İran'ın Karzai ile olan ilişkisini bu çerçevede yorumlamak gerekiyor. İran Afganistan'ın işgali ardından Hamid Karzai ile olan ilişkisini iyi tutmaya çalışmıştır. İran, Karzai'ye hep kuşkuyla baksa da sorumlu bir görüntü çizmeye çalışmıştır. Ayrıca Karzai de İran'ı karşısına almaktan hep kaçınmıştır ve daha dengeli ve itidalli bir tutum içerisinde olma çabasında olmuştur. İran'ın Afganistan'daki son seçim sürecine aktif bir şekilde dahil olduğu söylenemez. İran'da 12 Haziranda yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri, İran'ın daha fazla içe dönmeye sebebiyet verdi. Tahran özellikle Hamid Karzai ve diğer adayları karşısına almamaya özen göstermiştir.²¹⁵ 11 Eylül 2001'den sonra Afganistan'ın geçici hükümet başkanı Hamid Karzai, ilk defa 24 Şubat 2002'de üç günlük bir ziyaret için İran'a gitmiştir. Ziyareti sırasında İran devlet başkanı Muhammed Hatemi ile görüşmüş olan Karzai'ye 29 bakan ve bakan yardımcılarını eşlik etmişti. ABD İranı, Afganistan'da kurulan geçici hükümete zarar vermek ve 11 Eylül saldırılarından sorumlu tutulan Usame bin Ladin'in Afganistan'dan kaçmasına yardım etmekle suçlamıştı. İran ise bu suçlamalara sert bir dille karşılık vererek iddiaları yalanlamıştı.²¹⁶

2001 sonrasında Tahran hükümeti, Taliban'a yardımcı olduğu iddialarını da reddetti. İstikrarlı bir Afganistan, İran'ın ekonomik ve güvenlik çıkarlarına hizmet vermektedir.

Tahran, Kabil'e Taliban'ın geri dönüşünü istemiyor olsa da, komşu sınırlarına Washington'un son yıllarda giderek daha saldırgan bir duruş sergilemesi İran'ı çok endişelendirmiştir. Böylece bazı analistlere göre, ABD askerlerinin Afganistan'da kalmaya devam ettiği sürece İran düşük düzeyde isyandan yana olduğunu savunuyorlar.²¹⁷ 1979'da İran İslam Devrimi olmuştur. Devrimden sonra ideolojik esaslara dayalı bir dış politika izlemeye başlamıştır. Ne doğu ne batı kendi dinamikleri ve çıkarları doğrultusunda yeni bir dış politika geliştirmeye çalışmıştır. 1989 yılında

²¹⁴ Gürol Kırış, "İran'a Olası Bir Müdahalede Kilit Ülke Afganistan" 29 Haziran 2007
<http://uiportal.net/print.php?plugin:content.228> (Erişim Tarihi: 29.06.2007)

²¹⁵ Keskin, "a.g.m"

²¹⁶ <http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=14939>(Erişim Tarihi: 2002.02.24)

²¹⁷ <http://www.understandingwar.org/iran-and-afghanistan> (Erişim Tarihi: 2012-01-03)

Humeyni'nin ölümü İran'ın dış politikasında değişimleri ve yenilikleri getirmiştir.²¹⁸ Çünkü devrim sonrasında izlenen politika sonucunda karşılaştığı en olumsuz durum, hem bölgedeki komşuları hem de küresel güçler tarafından aşırı izole edilmesidir.

İran'ın dış politikasının şimdi cereyan eden dönemde karşı karşıya kaldığı en büyük engel, uluslararası arenada İran'ın en büyük düşmanı olan ABD'nin Tahran karşıtı politikaları ve İran'a komşu ilkeleri devrimin ihracı konusunda kendisinin kapıldığı paranoyaya inandırmasıdır. Böylece İran, komşu ülkeleri tarafından şüpheyle karşılanan ve güvenliği tehdit eden bir ülke olarak algılanmıştır.²¹⁹

Humeyni döneminde İran'ın dış politikasında ideolojik faktörler ön planda iken 1989 yılından itibaren devlet çıkarları ve Fars milliyetçiliği daha belirleyici duruma gelmiştir.²²⁰ Mesela Afganistan'da Taliban'a karşı, Fars kökenli ama Sünni Taciklere destek vermektedir.²²¹ Bu dönemde İran'ın dış politikasında görülen en önemli değişim, değişimci ve devrimci niteliği öne çıkan dış politika söylemlerinin yumuşaması ve Tahran'ın bölgesel ve uluslararası düzeyde daha faydacı ilişkiler inşa etme çabasıdır. İran'da devrimin ideolojik yapısı, karar alıcıların karakteristik özellikleri, dış politikanın dini retoriği, devrim ihracı söylemi, rejim içi fraksiyonel çekişme, jeopolitik ve jeostratejik yapısı, dil, kültür, etnik ve dini yapıdan kaynaklanan ortam, ekonomik kalkınma ve güvenlik arayışı ve devrim muhafızları gibi unsurlar, İran dış politikasının oluşmasında etkin olan faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.²²²

2014'te ABD'nin Afganistan'dan çıkma kararı aldıktan sonra Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai, 2010 Haziran ayında, Taliban direnişçileriyle uzlaşmaya varmak için "Yüksek Barış Konseyi" ismiyle bir oluşum kurmak için harekete geçmişti.²²³

Afganistan Yüksek Şurası bölge ülkelerinin kabil ile Taliban arasında barış görüşmelerine ve Afganistan'da barış ve güvenliğin sağlanmasına yardımcı olmalarını

---

²¹⁸ Mehmet Durmuş "Şahtan Hatemi'ye İran Dış Politikası" 08 Aralık 2005
<http://www.turksam.org/tr/a653.html> (Erişim Tarihi: 08.12.2005)

²¹⁹ Kaan Dilek "İran'ı orta Asya politikaları" s.40 Ankara 2011

²²⁰ Hasan Kanbolat ,Hasan Ali Karasar "Afganistan Ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler Ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri" ORSAM Avrasya Stratejileri Rapor No: 7 Mart 2011 s.155

²²¹ http://www.flickr.com/groups/ben_turkum/discuss/72157600091106801/ (Erişim Tarihi: 18.04.2007)

²²² Kaan Dilek "İran'ı orta Asya politikaları" s.40 Ankara 2011

²²³ <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=59747> (Erişim Tarihi: 11-10-2010)

istiyor. Nitekim Afganistan ile ilgili olarak İstanbul’da yapılan toplantıda Afganistan ile Türkiye ve Pakistan cumhurbaşkanları bu konuda ortak bir çalışma yapma kararı almışlardı.²²⁴

Aynı şekilde ABD, Afganistan’da barışın sağlanması adına görüşmelere başlamak için Taliban’ın Guantanamo hapisanesindeki üst düzey liderlerinin serbest bırakılmasına yönelik talebini prensipte kabul etti.²²⁵ Bu çalışmaların ardından Taliban Katar’da ilk temsilcilik bürosunu açmaya karar verdi. Taliban yetkilileri, yaptıkları açıklamayla, Avrupa ve Basra körfezinde geçen yıl ABD’li temsilcilerle gerçekleştirdikleri gizli görüşmelerin ardından ABD ile kapsamlı görüşmelerde bulunmaya istekli olduklarını ilk kez kamuoyuna duyurmuş oldu.²²⁶ İran, aynı şekilde Taliban’la iyi ilişkiler kurmak için bürosunu açmıştır. İran’ın hedefi de gelecekte Afganistan’ın Hazarları garanti altına almak için Taliban’la iyi ilişkiler kurmaya çalışmaktadır.²²⁷ Öbür tarafta Karzai hükümetine de nakit para vermektedir. Karzai Tahran’la olan yakın ilişkilerini hiçbir zaman gizlemedi. Elbette İran’ın Afganistan hükümetine yönelik desteği salt nakit para ile sınırlı değildi. Sosyal kültürel programlar ve askeri alandaki işbirliğiyle birlikte İran hâlihazırda ABD’nin de desteklediği hükümete büyük destek vermeye devam etmektedir.²²⁸ Tahranın Afganistan politikası çok yönlü bir açılım halindedir. Bir yandan Kabil’deki Karzai yönetimi ile iyi ilişkilerin tesis edilmesine önem verilirken, diğer taraftan Şii etnik azınlıklar Hazarlar, Özbekler ve Tacikler üzerinde etkili olmanın yollarını aramaktadır. Bugün de Afganistan’ın batı bölgelerinde yaşayan Şii etnik gruplarla İran arasında, özellikle ekonomik açıdan bağımlılığın yarattığı bir ortamda İran’ın etkisini görmek mümkündür.²²⁹

İran yönetimi ABD ile yaşadığı ihtilaftan dolayı Afganistan ve ABD arasında stratejik anlaşmaya da çok karşıdır. Onun için Afganistan’da her etnik grupta iyi ilişkiler

---

²²⁴<http://turkish.trib.ir/guncel-yazilar/siyasi-yorumlar/item/254051-afganistan-bar%C4%B1s-g%C3%B6r%C3%BCsmeleri-icin-taliban%C4%B1n-katarda-temsilcilik-b%C3%BCrosu-acmas%C4%B1> 27 Aralık 2011

²²⁵ <http://www.secimkulvari.com/detay.php?hng=1936> (Erişim Tarihi: 04 Ocak 2012)

²²⁶ <http://www.dunyahaber.com/dunya/amerika-talibanla-anlasti.htm>(Erişim Tarihi: 05. 01. 2012)

²²⁷ Qariburahman Said “hızlı kalkınma ve sıcak aksülamel

<http://larawbar.org/details.php?id=30011&date=2012-01-05> ” (Erişim Tarihi: 2012-01-05)

²²⁸ <http://irananaliz.wordpress.com/2010/12/01/afganistan-isgali-ve-sonrasinda-iranin-guttugu-dis-politika/> (Erişim Tarihi: 2010.12.01)

²²⁹ Ali Erten “Güncel Gelişmeler Işığında İran-Afganistan Görüşmesi”

<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/923/guncel-gelismeler-isiginda-iran-afganistan-gorusmesi.aspx> (Erişim Tarihi: 15.03.2010)

kurmaktadır. 30 Aralı 2011’de Afganistan’ın büyük meclis ve senato meclisi başkanlarıyla görüşen İran İçişleri Bakanı, ABD ile işbirliği yapmamayı açıkça dile getirmiştir.²³⁰

3.2.2. Karzai Döneminde Afganistan-İran Güvenlik İlişkileri

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Orta Asya cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanması İran için birçok açıdan büyük fırsatları beraberinde getirmiş, bununla birlikte güvenlik gibi hayati bir sorun da İran'ın gündemine gelmiştir. Nitekim fırsatlar ve tehditler ikileminde Rusya endeksli bir Orta Asya politikası geliştiren İran, bugün, 11 Eylül sonrası ABD'nin bölgeye yerleşmesi ve Rus dış politikasında ibrenin, ilk başlarda, ABD'ye doğru kaymasıyla birlikte yeni bir tehdit algılamasının içerisinde girmiştir. Bu bağlamda, yeni bir dış politika kavramı geliştirmeye çalışan İran için Orta Asya devletleri ile olan ilişkileri geliştirmek daha fazla önem kazanmıştır.²³¹

Daha önce belirtildiği edildiği üzere 11 Eylül olaylarına kadar İran'ın politikası Ortadoğu’da yaşanan gelişmeleri yakından takip etmek, ama aynı zamanda Orta Asya ülkelerine yönelik politikalar geliştirmektir. Lakin Tahran yönetiminin Orta Asya’ya yönelik stratejik politikaları ABD’nin 2001 yılında Afganistan’a askerî operasyon düzenlenmesiyle hızını kaybetti. İran, bir taraftan en önemli düşmanı olarak gördüğü ABD’nin askerî gücüyle doğu sınırlarına dayanmasını çok ciddi güvenlik tehdidi olarak algılamakta, aynı zamanda doğusundaki ideolojik düşmanı Taliban yönetiminin uluslararası güçlerin hedefi hâline gelmesini memnuniyetle karşıladı.²³² Çünkü ABD’nin Afganistan’a müdahalesi sonucunda İran büyük bir tehdit olarak gördüğü Taliban’dan kurtulmuş olacaktı.²³³

11 Eylül saldırısı İran’ı endişeye sevk etmiştir. İran uluslararası konumu ve imajı nedeni ile suçlanmaktan korkmaktaydı. Saldırıların sorumlusu olarak Usame Bin Ladin’in gösterilmesi İran’ı rahatlatmıştı. Çünkü İran’ın, Usame Bin Ladin ve Taliban ile ilişkilerinde sorunlar vardı. 11 Eylül saldırısını dönemin İran Cumhurbaşkanı Hatemi

²³⁰ <http://taand.com/index.php?mod=article&cat=c66&article=30212>(Erişim Tarihi: 2011.11.30)

²³¹ Erol, “Avrasya Jeopolitiğinde Orta Asya ve 11 Eylül”, s.204 – 205

²³² Kaan Dilek “İran’ın Orta Asya Politikaları” Eylül 2011 s. 45

http://yayinlar.yesevi.edu.tr/static/kitaplar/iran_ortaasya_raporu.pdf

²³³ Kaan Dilek “a.g.e” s54.

terör olarak nitelendirdi ve kınadı. Hatemi'nin bu davranışı Batı ülkeleri tarafından olumlu karşılandı. Dönemin İngiltere Başbakanı Blair, Hatemi'ye bir mektup yazdı ve bu mektubun ardından dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw İran'a geldi. Straw'ın İran'a gelmesi bazı İranlı analizciler tarafından bir fırsat olarak değerlendirildi. 'İran bu fırsattan faydalanarak ABD ile olan ilişkisini düzeltmelidir' görüşü bu kesim tarafından dile getirildi. Ancak ABD ile yakınlaşmayı kendi varlığına tehdit olarak gören muhafazakâr kesim bu görüşe karşı çıktı. Aynı dönemde AB'den bir heyet de İran'a geldi. İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw ve AB'den bir heyetin İran'a gelmesi İran için önemliydi. Bu gelişmelerin İran için taşıdığı önemli mesaj ise şuydu; ABD'nin Taliban'a yapacağı saldırı İran için herhangi bir olumsuzluk taşımamaktadır ve bu dönemde İran, ABD karşıtı bir tutum içerisine girmemelidir.²³⁴

Bunun yanı sıra ABD'nin Afganistan'a askerî müdahalesi ve bunun sonucunda neredeyse İran'ın doğu komşusu hâline gelmesi, Tahran'ın Orta Asya güvenlik politikalarını da etkilemiştir.²³⁵ Yani İran diğer taraftan, ABD'nin Afganistan'a saldırısını kendi milli güvenliğine de bir tehdit olarak görmektedir. Bu tehdit algısının çeşitli boyutları vardır. ABD-Taliban savaşı sonucu İran'a ciddi oranda mülteci akını söz konusu olabilecektir. İkincisi, ABD bölgede ne zamana kadar kalacaktır? İran'a göre ABD, Taliban'ı yok etmekten daha büyük ve ciddi bir amaç taşımaktadır: ABD Asya'ya yerleşmek istemektedir. İran'ın ABD ile olan ilişkisini düşündüğümüzde İran'ın bu saldırıya karşı çıkacağı kesin gözükmektedir.²³⁶ Zira 11 Eylül olayları, küresel düzeyde birçok etkiye sahip olmasına rağmen bu olayın en büyük etkisi, Orta Asya'da gerçekleşmiştir. İran, Orta Asya'da artan ABD askerî varlığı için bir karşıt güç oluşturma çabası içerisine girerken, diğer taraftan da iç politikasında daha sert ve radikal söylemler içine girmiştir.²³⁷ 11 Eylül saldırılarından sonra Afganistan'a askeri müdahalede bulunan ABD'nin de asıl amacının Afganistan merkez üzere Orta Asya'yı kontrol etmek olduğu açıktır. ABD böylece, hem Orta Asya enerji bölgelerini kontrol edecek, hem de bölgedeki iki küresel güç olan Rusya ve Çin'i sınırlayacaktır.²³⁸

²³⁴ Arif Keskin, "a.g.m" <http://www.turksam.org/tr/yazdir1759.html>

²³⁵ Kaan Dilek "a.g.e" s.54.

²³⁶ <http://www.turksam.org/tr/a1759.html> (Erişim Tarihi: 20. 08,2009)

²³⁷ Kaan Dilek "a.g.e" s.54.

²³⁸ Yavuz Özdemir "Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan Ve Özbekistan'ın Enerji Potansiyelleri Ve Politikaları" y.t. Ankara 2007 s.93 Parlar, Suat. Barbarlığın Kaynağı Petrol, Anka Yayınları, İstanbul, 2004, s. 625.

İran, ABD'nin hemen yanı başına yerleşmeye başlamasıyla birlikte, gelişmelerden giderek daha fazla rahatsızlık duymaya başlamıştır. İran bu rahatsızlığını, 2002 yılında İran Cumhurbaşkanı Hatemi'nin Kazakistan'a yaptığı ziyaret sırasında, Orta Asya'da bulunan ABD üslerinden duyduğu rahatsızlığı açıklamasıyla dile getirmiştir. Afganistan'la 945 km sınıra sahip olan İran, Orta Asya'daki ABD varlığının, özellikle bu ülkeye yerleşen Amerikan askerinin baskısını her an hissetmektedir. Diğer taraftan Irak'ta da ciddi bir Amerikan askeri varlığının bulunmasıyla, ABD adeta İran'ı kısıp almıştır. İran, ABD'nin fiili çevrelemesiyle somut bir şekilde karşı karşıya kalmıştır. İran, dolaylı tehdit algılamasından doğrudan tehdit algılamasına geçmiştir. ABD'nin Afganistan dışında Kafkaslarda Azerbaycan ve Gürcistan'a yerleşmesi, Orta Asya'da üsler edinmesi ve her geçen gün bu devletlerin ABD ile askeri alandaki işbirliğini artırmaları, İran'ı endişelendirmektedir.²³⁹

İran'ın 11 Eylül olayından olumsuz biçimde etkilenmesinin nedeninin İran'ın ABD'yle ilişkilerinde yaşadığı gerginlik ve İran'ın ABD'ye karşı "meydan okumaları" olduğu söylenmektedir. 11 Eylül olayından sonra ABD'nin bütüncül hegemonya mücadelesi İran'ın durumunu hem bölgesel hem de uluslararası alanda tehlikeye sokmuştur.²⁴⁰

İran, Afganistan'nın Herat Valisi İsmail Han'ı destekleyerek Afganistan'ın gelecekteki yapısı ve politikasında söz sahibi olmak istemiştir. Kuzey İttifakı komutanlarından Dostum, İsmail Han'ın, İran'ın desteğiyle Afgan yönetimine karşı ayaklanma çıkarmak için çalıştığını iddia etmiştir.²⁴¹

İran'ın Afganistan üzerindeki bu hesapları ABD yönetimi tarafından kınanmıştır. Ayrıca ABD hükümetinin, Bin Ladin'in izini kaybettiklerini ve Ladin'in İran'a kaçmış olabileceğini açıklaması ve yine ABD'nin Afganistan Büyükelçisi Zalmay Halilzad'ın, 2002 yılının Şubat ayında, Afganistan'daki El-Kaide Militanlarının İran üzerinden kaçmasına yardım edildiğini ve İran'ın Lübnan'da eğittiği Afgan Şiilere silah ve para yardımı yaparak Afganistan'ın batı bölgelerine, özellikle Herat'a yerleştirdiğini iddia etmesi İran'a yönelik önemli mesajlar olarak kabul edilmiştir.²⁴²

---

²³⁹ İrfan Polat "a.g.e" s. 48

²⁴⁰ İrfan Polat "a.g.e" s. 49

²⁴¹ Dostum : Dikkat, İran Afganistan'ı kaşıyor Hürriyet

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=50272> . (Erişim Tarihi: 24.02. 2002)

²⁴² Polat, "a.g.t" s.149

Bu durum karşısında İran yönetimi, geçmişte dış politika aracı olarak kullandığı 'devrim ihracı' ve 'terör' gibi unsurları bir kenara bırakarak yeni ilişkiler kurmak için çalışmalar yapmıştır. Bu bağlamda Suudi Arabistan ile güvenlik anlaşması imzalamış ve 24 yıldır diplomatik ilişkisinin olmadığı Mısır ile ilişki kurma girişiminde bulunmuştur.²⁴³ Türkiye ile iyi ilişki kurma çabası da bu eğilimin bir parçası olarak görülmektedir. Ayrıca İran kendi sınırlarının güvenliğini sağlamak, Rusya ile ilişkilerini geliştirmek, özellikle Türkmenistan, Kazakistan ve Ermenistan ile ticari ve siyasi ilişkilerini daha ileriye taşımak; AB, Çin ve Japonya ile ilişkilerini güçlendirerek aleyhine gelişen durumları fırsat ve kazanç haline getirmek için çalışmalar yapmaktadır.²⁴⁴

Daha önce zikredildiği üzere İran'ın Afganistan merkezi yönetimi ile iyi ve sağlıklı ilişkiler kurmaktadır.²⁴⁵ İran 2001 sonrasında Hamid Karzai ile olan ilişkisini iyi tutmaya çalışmıştır. İran, Karzai'ye hep kuşkuyla baksa da sorumlu bir görüntü çizmeye çalışmıştır. Ayrıca Karzai de İran'ı karşısına almaktan hep kaçınmış ve İran karşısında daha dengeli ve itidalli bir tutum içerisinde olma çabasında olmuştur. New York Times bir haberinde, İran'ın Karzai'nin kurmaylarına çantalar dolusu para aktardığını iddia etmiş, amacının Afgan hükümeti üzerindeki nüfuzunu arttırmak olduğunu belirtmişti.²⁴⁶ Afganistan Cumhurbaşkanı Tahrân'dan para aldığını doğruladı, ancak bunun şahsa ödenen değil cumhurbaşkanlığı makamına ödenen bir meblağ olduğunu belirtti. Birçok ülkenin Afganistan'a yardım amacıyla bu yola başvurduğunu belirten Karzai, Amerika Birleşik Devletleri'nden de bu şekilde para aldıklarını söyledi.²⁴⁷ New York Times'ın haberinde, paranın geçen 2010 Ağustos ayında Karzai'nin İran'a yaptığı resmi ziyaretin sonunda verildiği belirtilmişti. Gazeteye göre Karzai'nin kabine şefi Dodzai'nin İran'dan milyonlarca dolar aldığı, bu parayı Dodzai ve Karzai'nin, milletvekilleri, aşiret liderleri ve hatta Taliban sorumlularına bağlılıklarının sağlanması için ödedikleri bir fona aktardığını iddia etmişti. İran'ın Kabil Büyükelçiliğinden yapılan açıklamada,

---

²⁴³ Mehmet Seyfettin Erol, "Avrasya Jeopolitiğinde Orta Asya ve 11 Eylül", s. 205.

²⁴⁴ Polat, "a.g.t" s.149

²⁴⁵ Arif Keskin "a.g.m" <http://www.turksam.org/tr/a1759.html> 20 Ağustos 2009

²⁴⁶ http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/10/101025_karzai_iran_correction.shtml (Erişim Tarihi: 25. 10. 2010)

²⁴⁷ http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/10/101025_karzai_iran_correction.shtml (Erişim Tarihi: 25. 10. 2010)

Tahran'ın; yanlış, hakaretamiz ve gülünç iddiaları kesin bir dille yalanladığı belirtildi.²⁴⁸ Bu doğrultuda İran'ın Afgan hükümeti üzerindeki nüfuzu açıkça görülmektedir. İran, 11 Eylül'den önce Taliban'a karşı savaştan Kuzey İttifakı'nın bölgedeki kilit destekçilerden bir tanesi idi ki, bu oluşum Karzai rejiminin çekirdeğini oluşturuyordu. Halen de onların Afgan hükümeti üzerindeki etkisi büyüktür.²⁴⁹ Şimdi ise ekonomik, sosyal ve kültürel anlaşmaların yanı sıra İran ve Afganistan, savunma ve askeri işbirliğini geliştirmeye hazır olduklarını bildirmektedir.²⁵⁰ Son zamanlarda İranlı yetkililer her zaman Afganistan'daki ABD askeri misyonunun olası bir uzantısı vahim sonuçlara dair uyarıyorlar ve yabancı askerlerin Afganistan'da güvenliği sağlayamayacağını ve başarısız olacaklarını sıkça dile getiriyorlar. Aslında Afganistan'ın güvenliğinin giderek azaldığını vurguluyorlar.²⁵¹

3.2.3. İran ve Afganistan Askeri İşbirliği

Afganistan'ın geleceği sadece Afgan halkını değil başkalarını da özellikle komşularını yakından ilgilendiriyor. Bu başkaları da elbette bu ülkeyle ilgili stratejik hesapları olan ülkeler. Bunların başında Amerika, Pakistan, Hindistan ve bölgenin önemli ve güçlü devleti İran gelmektedir. İran ve Afganistan uzun bir ortak sınıra sahiptirler. Daha önce zikredildiği üzere tarihî olarak da derin ve yaygın ilişkileri vardır. Taliban dönemi dışında yakın zamanlarda İran ve Afganistan özellikle Karzai yönetimi ile yakın ve iyi ilişkiler tesis etmiş, bu yönetimi desteklemiştir. Bu çerçevede iki ülke askerî işbirliği anlaşmaları yapmayı da gerekli görmüşlerdir.²⁵² Bunu gerçekleştirmek için 14 Aralık 2011 tarihinde İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salihi, Afganistan Savunma Bakan Yardımcısı Humayun Fevzi ile Tahran'da yaptığı görüşmede iki ülke arasındaki askeri işbirliği birinci ortak komisyonunun düzenlenmesini, İran'ın, Afganistan'ın istikrar ve güvenliğindeki olumlu faaliyetlerinin devamı olarak niteleyerek, Tahran'ın Afganistan güçlerini eğitmek için askeri işbirliğine hazır olduğunu duyurdu. Salihi, 8 Aralıkta

²⁴⁸ <http://www.attabot.com/haber-oku/karzai-iran-dan-para-aliyoruz-ama-3284911/> (Erişim Tarihi: 25. 10. 2010)

²⁴⁹ <http://www.siimezhebi.com/index.php/afganistan-ısgali-ve-sonrasinda-iranin-guttugu-dis-politika/> (Erişim Tarihi: 2011-12-16)

²⁵⁰ <http://www.haberindunyasi.com/haber/49901/-ran-ile-afganistan-savunma-ve-askeri-ıbirliini-geliktirmeye-hazr---.html> (Erişim Tarihi: 14. 12,2011)

²⁵¹ <http://english.farsnews.com/newstext.php?nn=9007274459> (Erişim Tarihi: 2011.11.22)

²⁵² Fikret Ertan <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=1249463> (Erişim Tarihi: 23 Şubat 2012)

Amerikan casus aracının Afganistan topraklarından İran'a girdiğini belirterek, İran silahlı kuvvetlerinin, ülke milli güvenliğini koruma hususunda ciddi olduğunu belirtti. Salihi dış güçlerin bölgedeki askeri varlığının, bölgenin istikrarsızlığının temel nedeni olduğunu belirterek, Afganistan'da Amerika'nın askeri üs kurmasına Tahran'ın karşı olduğunu ifade etti. Afganistan Savunma Bakan Yardımcısı Humayun Fevzi de, İran'ın İkinci Bonn Konferansı'nda, savaş döneminde İran'ın yapmış olduğu yardımlardan dolayı İran'a şükranlarını sunarken, İran ve Afganistan güvenliğinin de birbirine bağlı olduğunu vurguladı. Fevzi, Kabil'in İran'a yönelik bir saldırıya izin vermeyeceğinin altını çizerek, İran'ın askeri güç ve tecrübelerinin dikkate değer olduğunu ve bu alanlarda da ikili işbirliğinin artmasını istediğini belirtti.²⁵³ Aynı Şekilde, İran Savunma Bakanı Ahmed Vahidi, Afganistan Savunma Bakanı Yardımcısı Muhammed Hümayun Fevzi ile yaptığı görüşmede, İran'ın, Afganistan'da güçlü bir ordunun tesis edilmesi konusunda işbirliğine hazır olduğunu söyledi. Afganistan'da güvenliğin sağlanması için güçlü bir ordunun oluşmasının zaruretini vurgulayan İran Savunma Bakanı, Batılı güçlerin Afganistan'ın ilerlemesini istemediklerini kaydederek, Afgan halkının, işgal güçlerinin bu ülkenin milli hâkimiyetini ayaklar altına almasına izin vermeyeceğini söyledi. Söz konusu görüşmede Afgan yetkili Hümayun Fevzi de, İran'la her alanda ilişkileri geliştirmek istediklerini, bu konunun, iki ülkenin ortak komisyonlarında da ele alındığını söyledi. Afganistan Savunma Bakanı Yardımcısı, hiç bir yabancı unsurun İran ve Afganistan arasında gelişen ilişkileri bozmayacağını dile getirdi.²⁵⁴ 14 Aralık tarihinde Tahran'da düzenlenen İran-Afganistan Savunma İşbirliği Ortak Komisyon toplantısının kapanışında, İran Savunma Bakanlığı Uluslararası Masası Yardımcısıyla Afganistan Savunma Bakanlığı Siyasi Stratejik İşleri Yardımcısı arasında savunma işbirliğiyle ilgili bir protokol imzalandı. Söz konusu protokolde taraflar İran'la Afganistan arasında ilk ortak savunma işbirliği toplantısı düzenlenmesini,²⁵⁵ iki ülke Savunma Bakanları arasında imzalanan anlaşmaların uygulamaya koyulması yolunda somut bir adım olarak değerlendirdi. Bu anlaşmanın bir başka maddesi de; eğitim, lojistik, teknik ve mühendislik alanlarında iki ülke arasında işbirliği yapılmasıyla ilgilidir.²⁵⁶ İran açısından asıl tehdit, bölge dışı bir gücün (ABD) bölgeye

²⁵³ <http://www2.irna.ir/tr/news/view/menu-444/1112147749122354.htm> (Erişim Tarihi: 2011.12.14)

²⁵⁴ <http://turkish.irib.ir/haberler/iran/item/253484-iran-afganistanda-g%C3%BCccl%C3%BC-bir-ordunun-olusmas%C4%B1na-yard%C4%B1ma-haz%C4%B1r> (Erişim Tarihi: 2011.12.14)

²⁵⁵ <http://www.mehrnews.com/tr/newsdetail.aspx?NewsID=1484270> (Erişim Tarihi: 2011-12-16)

²⁵⁶ <http://turkish.farsnews.com/newstext.aspx?nn=9007277432> (Erişim Tarihi: 2011-12-15)

yerleşmesinden kaynaklanmaktadır ve arkasında ABD'yi görmek istemeyen fakat bunu engelleyecek kapasiteye sahip olmayan İran, bu nedenle Afganistan'la her çeşit işbirliğine hazırdır.²⁵⁷ İran, güvenlik kaygılarını her geçen gün artırmaya çalışmaktadır. Halı hazırda, bir yandan dış politika tercihlerini yumuşatarak, devrim ihracı söyleminden uzaklaşıp uzlaşa ve işbirliğini öne çıkararak bir devlet olduğuna vurgu yaparken, diğer yandan hemen sınırlarının yanı başındaki ABD'nin askerî gücünü dengelemeye ve dış düşman karşısında caydırıcı güce sahip olmaya çalışmaktadır. İran, halı hazırda, caydırıcı güç olarak devrim öncesi başlayan ve devrim sürecinde askıya alınan nükleer faaliyetlerini tekrar başlatma eğilimi göstermektedir. Bu yıllarda Tahran yöntemi, güvenlik politikasının temelini Rusya, Çin ve Kuzey Kore gibi ülkelerden silahlı kuvvetlerinin dış tehditlere karşı koyabilecek askerî malzemelerini temin etmeye çalışmaktadır.²⁵⁸

3.2.4. Afganistan-ABD Strateji Ortaklık ve Güvenlik Anlaşması ve İran'ın Tutumu

İran, ABD'nin Afganistandaki askeri varlığıyla doğrudan tehdit görmektedir. Ama unutmamak gerekir ki NATO üyesi olan Türkiye, Sünni ve ideolojik olarak İran karşıtı olan Suudi Arabistan gibi ülkeler nedeniyle dolaylı tehdit görmektedir. Yani İran, Suudi Arabistan ve Pakistan tarafından desteklenen Sünni Taliban ve diğer isyancı örgütlerin hâkim olduğu bir Afganistan'ın kendi çıkarlarına uygun olmadığını farkındadır. Bu nedenle İran, ABD, Pakistan ve Suudi Arabistan tarafından desteklenen Sünni gruplara karşı tedirginlik duymaktadır.²⁵⁹

2001 sonrasında İran, Karzai yönetimi ile yakın ve iyi ilişkiler tesis etmiş, bu yönetimi desteklemişti. Bu çerçevede iki ülke bir süre önce askerî işbirliği anlaşmaları da imzalamışlardı. Kısacası, İran-Afganistan ilişkileri bugün iyi durumda sayılır. Bu durum, İran'ın Karzai yönetiminin her hareketini, her çabasını desteklediği, her şeyden memnun olduğu anlamına da gelmiyor. İran özellikle Karzai yönetiminin Amerika ile yürüttüğü stratejik ortaklık ve güvenlik anlaşması sürecinden oldukça rahatsız görünmektedir. Bu çerçevede ABD, Afganistan'daki askerî varlığına 2014'te son

²⁵⁷ Atay Akdevilioğlu, "İran'ın Orta Asya, Afganistan Ve Azerbaycan Politikası" stradigma Aylık strateji ve Analizi Kasım 2003 sayı 10

²⁵⁸ Kaan Dilek " İran'ın Orta Asya politikaları" s.53 Ank 2011

²⁵⁹ Hasan Kanbolat Hasan Ali Karasar *ORSAM* "a.g.r" s.14

vermesinden sonra ülkede birtakım üsler ve 20–30 bin civarında askeri belirsiz bir süre bulundurmak isterken İran bunu asla istemiyor, Karzai yönetimini ve Afgan meclisini bu konuda etkilemeye çalışıyor. İran'ın bu tavrının sebebi gayet açık ve nettir. İran, batısında kendisi için sürekli bir askeri tehdit ve baskı unsuru olacak Amerikan askeri varlığını ve üslerini istemiyor, kendisinin buradan izlenmesinden de son derece rahatsızdır. İran, Afgan meclisinden söz konusu anlaşmanın çıkmaması için elinden geleni yapmaktadır. Milletvekillerini kendi yönünde etkilemeye çalışmaktadır. İran, Afganistan'da birçok alanda da nüfuz ve ağırlık tesis etmek için olağanüstü çaba sarf etmektedir.²⁶⁰

Afganistan Büyük Halk Meclisi (Loya Jirga)'nın ABD ile stratejik ortaklık anlaşmasını bölgedeki siyasi durumu korumak ve ülkenin siyasi, ekonomik ve askeri istikrarını sağlamak amacıyla zorunlu görmüştür ABD'nin bölgedeki varlığını sürdürmesi, Afganistan'da 2014 sonrası oluşacak olası bir güvenlik boşluğunun önüne geçilmesi bakımından önemli. Zira Afganistan'ın geleceği, ülkenin iç savaşa sürüklenmesi gibi senaryolar oldukça tedirgin edicidir. Afganistan bu senaryoların önüne geçilmesine engel olacak askeri, siyasi ve ekonomik donanımına ve özgüvenine de henüz sahip değildir.²⁶¹

ABD ve Afganistan, uluslararası kuvvetlerin 2014 yılında çekilmesinden sonra uzun vadeli ikili ilişkilerini düzenleyecek stratejik ortaklık anlaşmasına son şeklini vermişti.²⁶² İran'ın muhalif bir tutum sergilemesine karşın; ABD Başkanı Barak Obama ve Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai, ABD muharip güçlerinin 2014 yılında Afganistan'dan çekilmesinden sonra iki ülke ilişkilerinin koşullarını şekillendiren anlaşmayı (Afganistan'la Stratejik Ortaklık Anlaşması) 1 Mayıs 2012'de Amerika Devlet Başkanlığı Sarayı'nda imzaladılar.²⁶³

---

²⁶⁰ Fikret Ertan “İran, Afganistan ve Taliban” 23 Şubat 2012 Zaman

²⁶¹ <http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=2468> (Erişim Tarihi: 22 NISAN, 2012)

²⁶² <http://www.voanews.com/turkish/news/ABD-ile-Afganistan-Stratejik-Ortaklik-Anlamasna-Vard-148438785.html> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012)

²⁶³ <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=20463468>
(Erişim Tarihi: 01.05.2012)

3.2.4.1.Stratejik Ortaklık Anlaşmasının İçeriği ve Amacı

ABD ve Afganistan arasındaki imzalanan stratejik işbirliği Anlaşmasıyla iki ülke arasındaki ilişkilerdeki yeni bir sayfa açıldı. Anlaşma, Batı'nın Afganistan'a sırtını dönmeyeceğine açıklık getirmek amacıyla imzalandı. Anlaşma militanlara ve militanların destekçilerine de açık bir mesaj göndermektedir. “Afganistan’da henüz oyun bitmedi ve ABD ile NATO’daki müttefikleri, El Kaide ve aşırı uçtaki yandaşlarıyla savaşmakta hâlâ kararlı” olduğu mesajını içermektedir. Anlaşma, aynı zamanda isyancılarla diyalog ve politik uzlaşma kapısını da açık bırakmaktadır. ABD bu anlaşmayla Afganistan’ı yüzüstü bırakmayacağına açıklık getirmektedir. Ortada İran ve Pakistan, bölgede etkilerini artırmak isteyen bu iki ülke, ABD ve NATO güçlerinin Afganistan’da uzun süreli varlığının kendi jeostratejik çıkarlarına aykırı olduğunu düşünmektedir. Anlaşma kapsamında Afganistan, ABD’nin NATO üyesi olmayan en önemli müttefiki olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu anlaşmada yolsuzlukla mücadele ve insan haklarının ve özellikle kadın haklarının korunması sağlanmaya çalışılmakta, bir yıl önceden bildirmek şartıyla taraflara anlaşmadan çekilme hakkı taşımaktadır. ABD, Afganistan topraklarını kullanarak başka bir ülkeye saldıramayacak. Diğer yandan ABD’ye, üçüncü bir gücün Afganistan’ın işlerine karışması durumunda, Afganistan’a müdahale imkânı tanımaktadır.²⁶⁴ Anlaşmada ayrıca, ABD’nin Afganistan’ı başka ülkelere saldırı için kullanmayacağı, 2014 sonrasında kalacak askeri birliklerin de Afganistan hükümetine "anti-terör" konusunda destek sunacağı ve askeri eğitim vereceği bildirildi.²⁶⁵

Söz konusu anlaşmada 2014’ten sonra 10 yıl daha ABD askeri güçleri El Kaide’yi vurmak amacıyla Afganistan askeri üslerini kullanacak, Afganistan Ulusal Ordusu, ülkede 34 vilayetin hepsinde güvenlik konusunda liderlik rolünü ele alacak. 2014 yılının Aralık ayında Afganistan Ulusal Ordusu’na güç devri tamamen sona erecek. NATO askerleri geri çekilecek.²⁶⁶ ABD’nin Afganistan’a askeri, siyasi ve ekonomik yardımları

²⁶⁴ Davud Azami “ABD-Afganistan ilişkilerinde yeni dönem”

http://www.bbc.co.uk/turkce/ozeldosyalar/2012/05/120503_us_afghan_relations.shtml (Erişim Tarihi: 03 .05.2012)

²⁶⁵ <http://haber.sol.org.tr/dunyadan/abd-afganistan-stratejik-ortaklik-anlasmasi-imzalandi-haberi-54370> (Erişim Tarihi: 02. 05,2012)

²⁶⁶ <http://mfa.gov.af/Content/files/AFGAN-US%20Partnership%28Pashto%29%281%29.pdf> (Erişim Tarihi: 2012-05-02)

devam edecektir.²⁶⁷ İran'a göre ABD'nin İran'ı kuşatma altına almaya çalıştığı ve kendi ordularıyla değil, çevre ülkelerle askeri tehdit altında tutmayı hedeflediğini düşünmektedir ve bu anlaşmaya şiddetle karşı olduğunu söylemektedir.²⁶⁸

İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü "ABD ve Afganistan arasında stratejik işbirliği anlaşması, İran ve bölge ülkelerince endişeyle karşılandığını" söyledi. Afganistan'ın güvenlik sorununu çözmek bir yana, son on yılda olduğu gibi bu ülkedeki istikrarsızlık ve emniyetsizliği daha da artıracaktır" ifadesini kullandı.²⁶⁹ Aynı zamanda Afganistan'daki İran büyük elçisi, Afganistan Senato Meclis başkanıyla buluşmasında, ABD'yle stratejik işbirliği anlaşmasının teyit edilmeyeceğini dile getirdi. Bu açıklama Afganistan Büyük Meclisi'nin tepkisiyle karşılandı ve Meclis, bu açıklamanın Afganistan içişlerine müdahale olduğunu dile getirdi.²⁷⁰ Afganistan Senato Meclisi İran'ın Büyük elçisi'nin Değişimleri bakanlığına ihzar edilmesine karar verdi.²⁷¹ 26 Mayıs 2012'de Afganistan Parlamentosu, ABD ile yapılan Stratejik Ortaklık Anlaşması'nı onaylamıştır.²⁷²

3.2.5. Karzai Döneminde Afganistan- İran Ekonomik İlişkileri

Afgan ekonomisinin gelişmemiş ve ülkenin dünyanın en fakir ülkelerinden biri haline gelmiş olmasının altında yatan en belirgin nedenlerden birisi uzun yıllar süren savaşlar ve iç karışıklıkların ülkede hâkimiyet göstermiş olmasıdır.²⁷³ Savaşın uzun yıllar devam etmesi, ülke ekonomisinin etkinliğini giderek azaltmış ve zayıflatmış, halkın geçim kaynağı olan alanlar daralmış ve bunun yanı sıra yasadışı ekonomik faaliyetler hız

²⁶⁷ <http://taand.com/index.php?mod=article&cat=c66&article=33056> (Erişim Tarihi: 02.05.2012)

²⁶⁸ <http://haber.sol.org.tr/dunyadan/abd-afganistan-stratejik-ortaklik-anlasmasi-imzalandi-haberi-54370> (Erişim Tarihi: 2012-05-02)

²⁶⁹ <http://www.milligazete.com.tr/haber/iran-abd-ve-afganistan-arasindaki-anlasmadan-endiseli-238222.htm> (Erişim Tarihi 06. 05.2012)

²⁷⁰ http://www.bbc.co.uk/pashto/afghanistan/2012/05/120507_hh-afg-parl-iran-reaction.shtml (Erişim Tarihi: 08 .05.2012)

²⁷¹ <http://www.pajhwok.com/ps/2012/05/08/%D8%AF-%D8%A8%D9%87%D8%B1%D9%86%D9%8A%D9%88-%DA%86%D8%A7%D8%B1%D9%88-%D9%88%D8%B2%D8%A7%D8%B1%D8%AA-%D8%AF-%D8%A7%D9%8A%D8%B1%D8%A7%D9%86-%D8%B3%D9%81%D9%8A%D8%B1-%D9%88%D8%B1-%D8%BA%D9%88%D8%A7%DA%93%D9%8A> (Erişim Tarihi: **08 .05.2012**)

²⁷² <http://taand.com/index.php?mod=article&cat=taand1&article=33506>(Erişim Tarihi: **26 .05.2012**)

²⁷³ Muhammed Asif Yoldaş "Afganistan'ın Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Yapısı İle İlgili Olarak Türk Yatırımcı Firmaları İçin Bazı Tespitler" AKADEMİK BAKIŞ Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E - Dergisi, Sayı: 1, Ekim – 2007 s.8

kesmeden giderek artan bir ivme kazanmıştır.²⁷⁴ Bu durum karşısında halk ister istemez kendini bazı illegal ekonomik faaliyetlerin içinde bulmuştur. Çin, Pakistan ve İran, Afganistan'a gelen kaçak malların büyük çoğunluğunun kaynağı olan ülkeler olmuştur. Kaçakçılık bir geçim kaynağı haline gelmiş ve bunun başlıca müsebbibi ise bahsi geçen bu ülkelerden Afganistan'a mal giriş ve çıkışının kontrol edilemeyişi olmuştur. Ayrıca merkezi hükümetin elde ettiği vergi gelirleri düşerken diğer yandan da illegal faaliyetlerin birer gelir kaynağı olarak görülmesine olanak tanımıştır. Dünya genelinde afyon üretimine baktığımızda üretilen afyonun % 90'ından daha fazlası Afganistan menşeli olarak düşünülmektedir. Yine rakamlara baktığımızda görüyoruz ki; dünya genelinde bir yılda üretilen afyon miktarı yaklaşık olarak 3700 ton civarındadır. Bunun 3500 tonu Afganistan'da üretilmektedir. Her yıl Afganistan'dan 345 ton eroin kaçakçılığı yapılmaktadır ve dünya geneline dağıtılmaktadır. Eroinin kaçırılma güzergâhlarını ele aldığımızda; eroinin % 40'ı Pakistan, % 30'u İran, % 25'i ise Orta Asya üzerinden kaçırılmaktadır. Bu kaçakçılığın sonucunda dünya genelinde yaklaşık 65 milyar dolarlık bir eroin piyasası meydana gelmiştir.²⁷⁵ Afganistan'daki afyon yetiştiricileri bu miktarın yalnızca bir milyar doları ile yetinmektedir.²⁷⁶

Afgan eroininin en fazla etkilediği ülkelerden biri de şüphesiz İran'dır. Yüksek oranda ki yakalamalara rağmen İran'da yaklaşık bir milyon afyon bağımlısı bulunmaktadır ve dünyada bağımlılık sorununun en ciddi boyutlarda olduğu ülkelerin başında gelmektedir.²⁷⁷

Bu sorun, başta komşu ülkeler olmak üzere birçok ülkenin halk sağlığına ve güvenliğine önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Afganistan'ın içinde bulunduğu durum yüzünden bu sorunun çözülmesi için bu tehditle karşı karşıya gelen başta komşu ülkeler olmak üzere bütün ülkelerin bu konu hakkında daha duyarlı olması gerekiyor.²⁷⁸ Afganistan'da üretilen eroinin ülkeye ekonomik anlamda herhangi bir katkısı bulunmamaktadır. Bu

---

²⁷⁴ Hasan Kanbolat ve Hasan Ali Karasar "Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri" ORSAM Avrasya Stratejileri Rapor No: 7, Mart 2011 s.43

²⁷⁵ Ali Kuriş "Afganistan Kaynaklı Uyuşturucu Ticareti" <http://www.mbmtr.com/wp-content/uploads/2011/05/Afganistan-Kaynakli%C4%B1-Uyu%C5%9Fturucu-Ticareti.pdf> 2011

²⁷⁶ Kanbolat ve Karasar "a.g.e., s.46

²⁷⁷ Cüneyt Güner "Afganistan Kaynaklı Uyuşturucu Kaçakçılığı ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri" <http://guneyturkistan.wordpress.com/2009/11/02/afganistan-kaynakli-uyusturucu-kacakciligi-ve-uluslararasi-guvenlige-etkileri/> 02/11/2009

²⁷⁸ Ali Kuriş "Afganistan Kaynaklı Uyuşturucu Ticareti" <http://www.mbmtr.com/wp-content/uploads/2011/05/Afganistan-Kaynakli%C4%B1-Uyu%C5%9Fturucu-Ticareti.pdf> 2011

nedenle sorunun, kaynak ülke olması bakımından Afganistan tarafından çözülmesini beklemek yerine, öncelikle hedef ülkelerin bu konuda daha fazla sorumluluk alması gerekmektedir ki, İran genel olarak Afganistan’da üretilen uyuşturucunun en önemli taşıma yollarından bir tanesi görülmektedir. Unutmamak gerekir ki Afgan Devletinin de uyuşturucuya karşı açtığı savaş meyvesini vermiş ve afyon ekili 5300 hektarlık alan imha edilmiş ve bu başarılı ve amansız mücadele neticesinde ülke genelinde % 22 oranında azalmıştır ve bir önceki yıla oranla afyon üretimi 2009 yılında % 10 azalma eğilimi göstermiştir²⁷⁹

Sovyet işgali öncesindeki dönemde Afgan ekonomisinin temellerini büyük ölçüde tarım, hayvancılık, tekstil ve halıcılık, dericilik, kerestecilik gibi küçük çaplı sanayi kesimi oluşturmaktaydı. İşgalin ve yoğun direnişin hüküm sürdüğü süreç boyunca bu topraklarda tarım ve hayvancılık darbe almış, sonrasında haşhaş ekimi ve kaçakçılık ülke genelinde yaygınlaşmış ve Afgan ekonomisinin temel taşları haline gelmiştir.²⁸⁰

İran’ın son yıllarda Afganistan üzerinde hızla büyüyen bir ekonomik etkisi bulunmaktadır.²⁸¹ İran, ülkenin yeniden inşası ve yapılandırılması sürecinde ülke inşasına büyük emek harcamış, birkaç yüz milyon dolarlık yatırımlarda bulunmuş ve bu sayede de ülkeye olan ihracat payını artırma yolunda büyük yollar kat etmiştir. Afganistan ve İran arasında bu gelişmelerden sonra iki ülkenin ortak ticareti büyük ölçüde artmıştır. Buna bir örnek vermek gerekirse Afganistan yeni dönemde İran’dan yaklaşık 10 milyon dolar değerinde mal ithal etmiştir.²⁸²

Afganistan İran’ın ekonomik gücünü Herat vilayetinde yani Afganistan’ın batısında görebilir. İran-Afganistan demiryolu bağlantısı arasında bulunan İslam Kala mevki başta olmak üzere İran tarafından Afganistan karayolu altyapısına çok önemli yatırımlar yapılmıştır. İran elektriği kısmen de olsa Herat şehrine ulaşmıştır.²⁸³

---

²⁷⁹Kanbolat ve Karasar “a.g.e, s.46

²⁸⁰ Muhammed Asif Yoldaş “Afganistan’ın Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Yapısı İle İlgili Olarak Türk Yatırımcı Firmaları İçin Bazı Tespitler” *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı: 13, Ekim – 2007 s.8

²⁸¹ <http://www.reuters.com/article/idUSTRE62U33L20100331> 30.12.10

²⁸² <http://english.farsnews.com/newstext.php?nn=8804311242> 22.12.10

²⁸³ http://www.rferl.org/content/New_Power_Line_Lights_Up_Afghan_Capital_/1742690.html (Erişim Tarihi: 22.12.10)

Afganistan, İran ürünleri için önemli bir ihracat pazarı olması nedeniyledir ki, İran 2001 yılından bu yana doğu komşusu Afganistan'la daha yakın ekonomik ilişkiler içine girmek için yoğun çaba göstermiştir.

Aynı şekilde İran ile Afganistan arasında ticari ve ekonomik işbirliği, yasadışı haşhaş yetiştiriciliği ve uyuşturucu madde kaçakçılığıyla mücadele anlaşması, tarım, kültür, bilim, eğitim ve telekomünikasyon alanlarında işbirliği olmak üzere beş mutabakat zaptı imzalanmıştır. İki Ülke arasında ticaret, ulaşım, enerji, eğitim alanlarında imzalanan işbirliği anlaşması yavaş yavaş hayata geçiriliyor. Anlaşmada kara ve demir yolu ağının teşkili, gümrük ve ticari alanda yeni ortak kararların alınması, kültür alışverişi, eğitim (Afgan öğrencilerin yetiştirilmesi), uyuşturucu madde kaçakçılığıyla beraber mücadeleyi içermektedir.²⁸⁴

Tablo 1: Dış Ticarete Başlıca Ortakları ve Oransal Dağılım (2008)²⁸⁵

NO:	ÜLKE İSİMLERİ	İTHALAT	%	İHRACAT	%	Toplam Tic Hacmi	%
1	ALMANYA	66.970.000\$	3,02	530,000\$	0,11	67.500.000\$	2,51
2	İNGİLTERE	17.860.000\$	0,80	0		17.860.000\$	0,66
3	SUUDİ ARABİSTAN	0		8.830.000\$	1,89	8.830.000\$	0,32
4	ÇİN	406.170.000\$	8,35	2.290.000\$	0,49	408.460.000\$	15,24
5	JAPONYA	343.780.000\$	5,53	0		343.780.000\$	12,83
6	HİNDİSTAN	112.860.000\$	5,10	91.180.000\$	19,53	204.040.000\$	7,61
7	PAKİSTAN	451.970.000\$	0,42	254.650.000\$	54,57	706.620.000\$	26,37
8	İRAN	209.410.000\$	9,46	14.900.000\$	3,19	224.310.000\$	8,37
9	TÜRKİYE	136.886,000\$	6,18	8.506.000\$	1,82	145.392.000\$	5,42
10	DİĞER ÜLKELER	466.854.000\$	1,09	85.754.000\$	18,37	552.608.000 \$	20,62
		2.212.760.000\$		466.640.000 \$		2.679.400.000 \$	

Herat ile Meşhedî mevkilerini birbirine bağlayan bir demiryolu bağlantısı meydana getirmek için ticaret ve yatırım alanlarını kapsayan birtakım girişimler ve planlar

²⁸⁴ <http://afganistan.ihh.org/genel/ekonomi/ekonomi.html> (Erişim Tarihi: 2011-12-18)

²⁸⁵ Aydın Temizer, *Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşaviri- Afganistan Ülke Raporu*, 03.09.2009

yapılmıştır. Ülkedeki ekonomik büyüme, kalkınma ve altyapı gelişmelerinde İran'ın rolü yadsınamaz derecede büyük olmuştur. Afganistan enerji ihtiyacının yaklaşık üçte birini İran üzerinden karşılamaktadır. Öyle ki 2010 yılında iki ülke arasındaki ticaret pastasının miktarı 1 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır.²⁸⁶

Tüm bu rakamlar ışığında İran ile Afganistan ticareti her yıl hız kesmeksizin daha da büyüme ve güçlenmeye devam ediyor.

Tablo 2: Afganistan'ın İran'dan İthalatı (1999–2009) (Milyon dolar)²⁸⁷

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
3	5	7	116	108	123	194	189	138	209

2011 yılında Afganistan ve İran arasındaki ticaret %30 çoğalma eğilimi göstermiştir. Afganistan İran'dan 500 milyon dolarlık ithalat yaparken, İran'a ihracatı ise 500 milyon dolara ulaşmıştır.²⁸⁸

Petrol Anlaşması

18 Ocak 2011'de Afganistan sınırından yaklaşık 2000 civarında yakıt tankerinin geçişine izin vermeyen İran'a tepki gösteren Afgan işadamları, komşu ülkeyi protesto etmiş ve Afgan Ticaret Odası tarafından yapılan açıklamada,²⁸⁹ işadamları yasak kaldırılana kadar İran ile iş yapmayı bırakma tehdidinde bulunmuştu.²⁹⁰ İran bazen kendi önemini hatırlatmak için bunun gibi planlar yapmaktadır. Bunun yanı sıra Afgan Hükümeti, İran ile ekonomik ilişkileri geliştirme çabasıdadır. Bu durum İran için de geçerlidir; çünkü Afganistan, İran ürünleri için iyi bir pazardır. Afganistan ise denize yolu olmayan bir ülke olarak komşu ülkelere ekonomik açıdan ihtiyaç duymaktadır.²⁹¹

Petrol konusunda İran ile Afganistan hükümetleri arasında 27 Aralık 2011 tarihinde bir anlaşma imzalandı. İki ülke arasında imzalanan anlaşma gereğince, yılda 1 milyon ton petrol ve petrolün türevi olan ürünler İran'dan Afganistan'a ihraç edilecek. İran

²⁸⁶ <http://www.futuredirections.org.au/publications/indian-ocean/29-indian-ocean-swa/133-karzai-visit-further-strengthens-afghanistan-iran-ties.html> (Erişim Tarihi: 06. 7. 2011)

²⁸⁷ Hasan Kanbolat , Hasan Ali Karasar “Afganistan Ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler Ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri” ORSAM Avrasya Stratejileri Rapor No: 7 Mart 2011 s.45

²⁸⁸ <http://taand.com/index.php?mod=article&cat=c66&article=30674> (Erişim Tarihi: 2011.12.25)

²⁸⁹ <http://www.haber7.com/haber/20110118/Afgan-isadamlari-Irani-protesto-etti.php> (Erişim Tarihi: 18 Ocak 2011)

²⁹⁰ <http://www.haberbugun.com/afgan-isadamlari-irani-protesto-etti.html#more-30458> 18 Ocak 2011

²⁹¹ <http://taand.com/index.php?mod=article&cat=c66&article=24216>(Erişim Tarihi: 01.16.2011)

anlaşmadan önce yılda yaklaşık 200 bin ton petrolün türevi olan yakıtı Afganistan'a ihracat ediyor.²⁹² Böylece yakıt ihracat potansiyeli 5 kat artırıyor. Anlaşmayla ilgili yapılan açıklamada, İran'ın Afganistan'a yaptığı ihracatın yaklaşık yüzde 60-70'ini petrol ve gazın oluşturacağı, yüzde 25-30 civarındaki bir oranı benzinin ve bunun yanında yaklaşık yüzde 10'unun da uçak yakıtı olacağı söylendi.²⁹³ Bununla birlikte Hem İran ve hem de Afganistan'dan konunun uzmanı petrol yetkilileri her altı ayda bir toplantı yapma²⁹⁴ toplantı gündemi olarak da petrol ürünlerinin fiyatlarını müzakere etmek ve petrol ürünlerinin teslim şartları ile ilgili problemleri ortadan kaldırmak ve benzeri konular hakkında detaylıca istişare ve görüş alışverişinde bulunma konusunda mutabakat sağladılar.²⁹⁵

Afganistan, İran hükümeti ile masaya oturup petrol anlaşması imzaladıktan²⁹⁶ sonra, 28 Aralık 2011'de Çin'in Devlet Milli Petrol Kurumu yetkilileri ile de petrol arama ve çıkarma konusunda bir anlaşma imzaladı.²⁹⁷ Bu yapılan anlaşma sonrası Çin'in önemli petrol şirketlerinden birisi Afganistan topraklarında petrol çıkaracak ilk yabancı şirket olma unvanına sahip oldu.²⁹⁸ Ülkede Amu Derya Nehri Havzası olarak da bilinen bu bölge yaklaşık 87 milyon varil petrol rezervine sahip bulunmakta olduğu söyleniyor.²⁹⁹ Tüm bu gelişmeler ışığında Afganistan Maden Bakanı Vahidullah Şehrani Afganistan'ın yaklaşık 4 yıl sonra ülke olarak kendi petrol ihtiyaçlarını kendileri karşılayabilecek seviyede bağımsızlaşacaklarını ve dışarıdan petrol almalarına gerek olmayacağını belirtti.

Tüm bunların yanı sıra İran ve Afganistan'ın ekonomik ilişkileri son yıllarda çok iyi bir gelişme göstermiş, önemli aşamalar kaydetmiştir ve durmaksızın daha da gelişeceğine dair yoğun izlenimler uyandırmaktadır. Afganistan İran ile yaptığı ticareti de önemli seviyelere çıkarmayı başarmıştır. Başta ticari ve ekonomik işbirliği olmak üzere İran ile

²⁹² <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=189877> (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2011)

²⁹³ http://www.tumhaber.com.tr/HaberOku.php?haber_id=42718&baslik=iran-dan-afganistan-a-yakit-ihracati (Erişim Tarihi: 27.12.2011)

²⁹⁴ <http://www.mehrnews.com/tr/newsdetail.aspx?NewsID=1494465> (Erişim Tarihi: 27.12.2011)

²⁹⁵ <http://turkish.irib.ir/haberler/iran/item/254037-iran-ve-afganistan-aras%C4%B1nda-petrol-konusunda-anlasma-imzaland%C4%B1> (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2011)

²⁹⁶ http://www.voanews.com/deewa/news/Afghan_Oil-136303898.html (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2011)

²⁹⁷ <http://www.habergalerisi.com/haber/afganistan-ilk-petrol-cikarma-anlasmasini-cinle-yapiyor-590381.html> (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2011)

²⁹⁸ http://www.bbc.co.uk/pashto/mobile/afghanistan/2011/12/111228_hh-afg-oil-extraction.shtml (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2011)

²⁹⁹ <http://www.haber7.com/haber/20111227/Afganistan-ve-Cinin-petrol-kardesligi.php> (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2011)

Afganistan arasında yasadışı yollarla haşhaş yetiştiriciliği, uyuşturucu ihtiva eden maddelerin kaçakçılığıyla mücadele anlaşması, tarım, kültür, bilim, eğitim ve telekomünikasyon alanlarını kapsayan işbirliği olmak üzere beş mutabakat zaptı imzalanmıştır.³⁰⁰ Son olarak şunu söyleyebiliriz ki; özetle, iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2010 yılında 1 milyar 400 milyon dolar seviyelerine ulaşmıştır ve bu yükselen ve gelişen ticaret trendi hızla daha da yüksek düzeylere ulaşacağını sinyallerini şimdiden vermektedir.³⁰¹

Daha önce 2008 yılında İran, Afganistan ve Tacikistan tarafından Farsça konuşan ülkelerin güçlü bir ekonomik birlik içine girmesi konusunda fikir birliğine varılmış ve Farsça Konuşan Ülkeler Birliği Ekonomik Konseyi kurulma kararı alınmıştır.³⁰² İttifakın öncelikle kara ve demir yolu ağının teşkili, gümrük ve ticari alanda yeni ortak kararların alınması, vizesiz seyahat konusunda fikir birliğine varmaya çalışmaktadır.³⁰³

Konseyin çalışması sonucunda İran, Afganistan ve Tacikistan arasında 26 Mart 2012 Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de enerji işbirliği anlaşması imzalandı. İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad, Afganistan Cumhurbaşkanı Karzai ve Tacikistan Cumhurbaşkanı İmamali Rahman arasında yapılan üçlü görüşmelerin ardından, bu ülkeler arasında demiryolu, petrol-gaz, içme suyu ve elektrik hatlarının inşaatını kapsamaktadır. Üç ülke arasında söz konusu projelerin hayata geçirilmesiyle ilgili yine ortak komisyon kurulacak. Çalışma grubunun ilk toplantısı iki ay sonra Tahran'da yapılacak. Söz konusu Çalışma grubu, İran'dan Afganistan üzerinden Tacikistan'a kadar uzanan demiryolu, İran petrol ve doğalgazını Afganistan ve Tacikistan'a taşıyacak boru hattı, Tacikistan elektriğini Afganistan ve İran'a bağlayacak elektrik hattı ile Tacikistan'ın içme suyunu Afganistan ve İran'a taşıyacak su boru hattının hayata geçirilmesi imkânlarını araştırarak, ayrıca söz konusu projelerin tasarımlarını hazırlayacak, bu projelerin finansmanlarını belirleyecek.³⁰⁴ Tahran, bu girişimle ABD'nin bölgedeki etkisini azaltmayı ve yeni oluşumla Afganistan'ın İran'a

³⁰⁰ <http://afganistan.ihh.org.tr/genel/ekonomi/ekonomi.html> (Erişim Tarihi: 2012-02-08)

³⁰¹ <http://www2.irna.ir/tr/news/view/menu-447/1106083589110716.htm> (Erişim Tarihi: 08.06.2011)

³⁰² <http://www.understandingwar.org/iran-and-afghanistan> (Erişim Tarihi: 2012-01-03)

³⁰³ <http://www.haber7.com/haber/20080331/Farsca-konusan-ulkeler-birlik-yolunda.php>(Erişim Tarihi: 31 Mart 2008)

³⁰⁴ <http://www.haberler.com/iran-afganistan-ve-tacikistan-dan-onemli-enerji-3481085-haberi/> (Erişim Tarihi: 26 -03-2012)

ekonomik olarak bağlanmayı, zamanla ABD'nin Afganistan'da saf dışı kalmasını hedeflemektedir.³⁰⁵

3.2.6. Karzai Döneminde Afganistan-İran Kültürel İlişkileri

Afganistan 5000 yıllık bir tarihe sahip olup Orta Asya'nın uygarlık tarihindeki ilk ülkeleri arasında yer almıştır.³⁰⁶ Afganistan'ın gelenek ve kültürü İslam kültürü ve geleneğinden ibarettir. Afganistan halkı dini inançlarına çok bağlıdır, gençler İslam dinine ve kültürüne göre büyürler.³⁰⁷ Bunun için Afganistan kültürü ile İran kültürü birbirine çok yakındır. Resmi olarak ülkenin hiçbir yerinde içki satılmaz, İslam dinine uygun bir şekilde giyinilir.³⁰⁸

Ülkede dil ve kültürlerin farklı olması kendilerine has müzik kültürüne sahip bulunmaları Afganistan müziğinin karma ve zengin bir yapıda olmasını sağlamıştır. Çeşitli müzik araçları Hint ve İran kültürünün etkisini yansıtır. Komşu ülkelerin ve kültürlerinin etkisi edebiyat ve dil alanında olduğu gibi müzik alanında da görülmektedir.³⁰⁹

Afganistan'ın zayıf bir ülke olması sebebiyle, İran'ın bu ülkeye karşı kültür aktarımı başlattığı söylenilebilir. İran, Afganistan'da nüfuz sahibi olmak için; ülkedeki dini ve etnik azınlıklar ile yakın ilişkiler geliştirmek için özellikle çaba göstermektedir. İran'ın dini ve kültürel etkisini genişletmeyi amaçlayan çabaları ekonomik çıkarlarında tamamlanmaktadır.³¹⁰

Karzai döneminden önce ve Karzai döneminde İran kültürel ve sosyal anlamda Afganistan topraklarında Farsçanın yaygınlaşması yönünde ve Şii mezhebinin propagandasını yapmıştır. Fars diline yakın Dari dilinin resmi dillerden biri olması,

³⁰⁵ <http://www.haber7.com/haber/20080331/Farsca-konusan-ulkeler-birlik-yolunda.php>(Erişim Tarihi: 31 Mart 2008)

³⁰⁶ İsmail Akbaş, "Afgan Kralı Emanullah Han'ın Türkiye Gezisi ve Türk Afgan İlişkileri" Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008, s.6.

³⁰⁷ A. Jelil Uzbek, Afganistan'da Sosyal ve Kültürel Hayat, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2002, s. 46

³⁰⁸ Akbaş, a.g.t., 6

³⁰⁹ A. Jelil Uzbek, Afganistan'da Sosyal ve Kültürel Hayat, BASILMAMIŞ YÜKSEK LİSANS TEZİ, Isparta 2002, s. 46

³¹⁰ Maseh Zarif ve Ahmed Majidyar "Afganistan'da İran'ın Etkisi. Iranian Influence in Afghanistan" 2009.08.21 <http://www.irantracker.org/analysis/iranian-influence-afghanistan-recent-developments>

İranlılarla etnik yakınlığı bulunan Tacikler ile İranlılarla aynı mezhepten Hazaraların bulunması etnik, dil ve mezhep bağını da ortaya koymaktadır ve bunun için elden gelen tüm propagandalar yapılmaktadır. Bu propagandalar Afgan hükümeti tarafından kabul görmemekte ve bu konuda İran'a resmi olarak bir yaptırım uygulaması da çeşitli engelleme çalışmaları yapılmaktadır. Bunun en iyi örneği, 26 Mayıs 2009 tarihinde İran'dan Afganistan'a giren bir tır dolusu kitabın Şiilik propagandası içerdiği iddiası ile dönemin kültür bakanı ve Nimroz şehir valisi tarafından Helمند nehrine dökülerek imha edilmesi olmuştur.³¹¹

Afganistan'ın Herat eyaletinde mezhepçilik propagandası yapan, bölgedeki Sünni Müslümanları tahrik eden CD'ler dağıtan ve toplumsal gerilime sebep olan bir Şii okul Ekim 2011 de kapatılırken okul müdürü de tutuklandı. Herat eyaleti Eğitim Bakan yardımcısı Abdurrahim Azizi, Bzak gazetesine verdiği demeçte CD'ler hakkında detaylar vererek bunların Herat şehrine bağlı Bağca kasabasında yer alan Tevhid Ortaöğretim okulundaki ikinci ve altıncı sınıf öğrencilerine dağıtıldığını söyledi. İçeriğinin, Hz. Peygamber (sav) ve Hz. Ali (ra) hakkındaki sözde meseleler hakkında çocuklarla konuşan bir kadının yer aldığı Rab Yasemin Çiçeği başlığı taşıyan çizgi filmler şeklindeki hikâyelerden oluştuğu söylenmekteydi. CD'de klasik Şii anlayışının bir tezahürü olarak kötü insanların Hz. Ali'nin halife olmasına izin vermedikleri söylenirken Hz. Ömer'e (ra) hakaret edildiği ileri sürülen CD'de, onun Hz. Fatıma'yı dövdüğü iddia edilmektedir.³¹²

Yaşanan hadisenin kökenleri bir kaç yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Herat valisi olarak atanan Şii kökenli Seyid Hüseyin Enveri öncelikle diğer bölgelerde doğan Şii kökenli yandaşlarına doğum belgeleri dağıtmış ve bu hareketi ile Sünni Müslümanları kızdırmıştır. Yine Enveri, İran ile sınır bölgelerinde ve Şii Hazarlara yakın olan Siyavaşhan bölgesindeki devlet topraklarını satmaya başlamıştır. Bu da yerel halkın tepkisine neden olmuştur.³¹³

---

³¹¹ http://www.bbc.co.uk/pashto/afghanistan/2011/10/111016_hh-madrassa-film-iran-nye.shtm (Erişim Tarihi: 26.5.2009)

³¹² <http://irangundem.wordpress.com/2011/10/01/afganistanda-mezhepci-sii-okul-kapatildi-2/> (Erişim Tarihi: 2011/10/01)

³¹³ <http://irananaliz.wordpress.com/2011/10/01/afganistanda-mezhepci-sii-okul-kapatildi/> (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

Enveri vali olduğunda Hazarların bölgeye yeniden yerleştirilmesi için yapılan faaliyetlerine girişmiştir. Kendisinin büyük projelerine İran'ın desteği de olmuş, bazen de asıl fiyatlarının çok üstünde fiyatlarla topraklar satın alınmıştır.³¹⁴

Afganistan'ın tarihi boyunca Şii-Sünni çatışması yaşanmadığına, ancak İran'ın ülkeye müdahalesi durumunda, kendisine bağlı İran Şii lobisinin faaliyetleri durdurulmaz ise tıpkı Irak benzeri bir etnik çatışma ile karşı karşıya kalınacağı tehlikesine işaret edilmektedir.³¹⁵ Afganistan'ın Herat eyaletindeki Sünni Müslüman âlimlerin yaptıkları çağrıda Asif Muhsini adlı Şii kökenli bir işadammının sahipliğini yaptığı televizyon kanalında yayına giren bir dizinin yasaklanması için hükümete çağrıda bulunulmuştur. İran Cumhuriyeti devlet kanalının yayımladığı Muhtarname adlı televizyon dizisinin dini farklılıklar temelinde şekillendiğine ve sahabilere hakaret içerdiğine dikkat çekilmiştir. Öte yandan televizyon yetkilileri dizide geçen hassas kısımların kaldırıldığını ve diziyi eklemeler yapıldığını aktarmışlardır. Tamadun isimli kanalın genel yayın yönetmeni Muhammet Rahmeti de yaptığı açıklamada İran yapımı olan dizinin bazı bölümlerinde dini farklılıkların öne çıkartıldığını kabul etmiştir. Beş yıllık olan Tamadun adlı kanal başkent Kabil'den yayın yapmaktadır.³¹⁶

Afganistan ile İran arasında gerginliğe neden olan bir başka gelişme de Bust-i Bestan Haber Ajansı müdürü olan ve İran'a yönelik eleştirel tutumuyla bilinen Afgan gazeteci Razık Memun'un Kabil'deki Makro Ryan bölgesinde saldırıya maruz kalması olmuştur.³¹⁷ BBC, Radyo Liberty ve Tolo TV gibi kurumlarda çalışan ve dört kitabı bulunan tecrübeli gazeteci son olarak Afganistan iç savaşında İran'ın rolüne değinmiş ve Rad-i Pai Firavun (Firavun'un Ayak İzi) adlı bir kitabı yayımlanmıştır. Kitapta net bir şekilde İran'ın Afganistan'ı nasıl bölmek istediğinden bahsedilmekteydi. "Böylece İran, vatanseverleri imha edecek ve kuklalarını yetiştirecekti" şeklinde açıklamalarda bulunan Memun, hastanedeki yatağında Pahjwok'a verdiği özel demecinde, İran ajanlarının Afganistan'a nasıl geldiklerini, nasıl kimlik kartları aldıklarını ve şüphe duyulmadan yıkıcı eylemlerini yürütmek için Afganlı kadınlarla nasıl evlendiklerini

³¹⁴ <http://www.istikamet.eu/showthread.php?60875-Sahte-M%C3%BCcahidler-3-Abdlhamid-Denge...&p=296479> (Erişim Tarihi: 03.02.2012)

³¹⁵ <http://irananaliz.wordpress.com/2011/10/01/afganistanda-mezhepci-sii-okul-kapatildi/> 10.01.2011

³¹⁶ <http://irananaliz.wordpress.com/2011/02/10/alimler-iran-yapimi-dizi-filmin-kaldirilmesini-istedi/> (Erişim Tarihi: 10.02.2011)

³¹⁷ <http://irangundem.wordpress.com/2011/01/19/asitli-saldiriya-ugrayan-gazeteci-irani-sucladi/> (Erişim Tarihi: 19.01.2011)

açıklamıştır. Memun açıklamasında kitabı yayımladıktan sonra arkadaşları aracılığıyla ölüm tehditleri aldıklarını söylerken, İran elçiliği sözcüsü bu olayla ilgili olarak yorum yapmaktan kaçınmıştı.³¹⁸

Bu gelişmelerin yanı sıra Afganistan, İran'la kültürel anlaşmalar da yapmıştır. İran İslami İlişkiler ve Kültür Kurumu Başkanı Muhammed Bakır Hürremşad 7 Haziranda 2011'de Kabil'de Afganistan Kültür ve Enformasyon Bakanı Seyyid Mahdum Rehin ile görüşmesinde, iki ülke arasında daha önce kültürel alanda imzalanan işbirliğinin hayata geçirilmesiyle bu alanda önemli bir işbirliğinin olacağına dikkat çekmiştir. Hürremşad, İran'ın kültürel alanda edindiği tecrübeleri Afgan kardeşlerine sunmaya hazır olduklarını söylemiştir. Afgan yetkili, İran'ın kültürel alanda edindiği deneyimlerden yararlanmalarından dolayı İran'a teşekkür ederken, geçen yıl Afgan medyası ve kültür çevrelerinden 20 kişilik bir heyetin İran'ı ziyaret ettiğini ve İran'ın basın alanındaki faaliyetlerini yakından inceleme fırsatı bulduklarını söylemiştir.³¹⁹

Bu gelişmeden yaklaşık üç ay önce 14 Mart 2011 tarihinde İran ile Afganistan arasında ortak kültür işbirliğinin geliştirilmesi anlaşması imzalanmıştır. İran Kültür ve İrşad Bakanı Seyid Muhammed Hüseyini ile Afganistan Kültür ve Enformasyon Bakanı Seyid Mahdum Rehin tarafından imzalanan anlaşmada iki ülke kültürel işbirliğinin geliştirilmesi ve kültür sanat tecrübeleri mübadelesi ile çeşitli fuarlar açılması, programların gerçekleştirilmesi gibi hususlar üzerinde durulmuştur. İran İslami Kültür ve İrşad Bakanı karşılıklı kültür ve sanat tecrübelerinin mübadelesi amacıyla kitap fuarının açılması, kültür haftası düzenlenmesi, iki ülke sanatçılarının karşılıklı ziyaretler yapmasını İran-Afganistan arasında kültürel işbirliğinin geliştirilmesi alanları olarak nitelemişlerdir. Hüseyini ayrıca burada İran'ın ülkesindeki Afganlara kültürel ve sanatsal hizmetler sunmaya hazır olduğunu bildirmiştir.³²⁰

Afganistan'da İran kültürünü yaymak için Tacik ve Hazaralar da ellerinden geleni yapmaktadır. İranlılarla etnik yakınlığı bulunan Tacikler de Farsça konuştuğu için İran kültürünü yaymanın onların da yararına olacağını düşünmektedirler. İran'da ders gören

---

³¹⁸<http://irananaliz.wordpress.com/2011/01/19/asiitli-saldiriya-ugrayan-gazeteci-irani-sucladi/> (Erişim Tarihi: 19.01.2011)

³¹⁹<http://turkish.trib.ir/haberler/iran/item/246561-iran-ve-afganistan-aras%C4%B1nda-k%C3%BClt%C3%BCrel-isbirli%C4%9Fi-gelisecek> 07 Haziran 2011

³²⁰<http://turkish.trib.ir/haberler/iran/item/244272-iran-afganistan-aras%C4%B1nda-k%C3%BClt%C3%BCrel-isbirli%C4%9Fi-anlasm%C4%B1-imzaland%C4%B1> 14 Mart 2011

bazı (Tacik ve Hazara) öğrenciler Afganistan'a geldiği zaman İran Farsçası konuşmaktadırlar.³²¹

Konuyu daha iyi izah etmek için daha önce zikredildiği üzere Sovyet askerlerinin çekilmesinin ardından bölgesel bir kriz boyutlarına ulaşan Afgan iç savaşında, Taliban öncesi evrede, hiç kuşku yok ki dış yandaşların da etkisi olduğu söylenmelidir. İran da kendileri ile yakın ilişki içinde bulunan gruplar aracılığıyla, çatışmaların perde arkasında bulunmuştur. İran, Abdulali Mezari liderliğindeki Şiilerin Hizbi Vahdeti'ni desteklemiştir. Afganistan'ın komşuları, mücahit gruplar arasındaki iç savaşta kendilerine en fazla yarar sağlayacak seçenek üzerinde yoğunlaşmışlardır. Afganistan'a komşu olan her ülkenin farklı hedefleri bulunmaktadır. O zamanlarda İran'ın hedeflerinden biri kültür yayılmasıdır. Hazaralar ve Tacikler, İran'ın Afgan mücadelesinde desteklediği gruplar olmuştur. Tacikler arasında konuşulan Fars dili İran'a büyük avantaj sağlamıştır.³²² Tacikler ve Hazaralar da bu dönemde İran'a sempatiyle bakmaktadırlar. Örnek vermek gerekirse Peşaver anlaşması gereği altı ay cumhurbaşkanı olarak kalan Müceddidi, yerini Rabbani'ye bıraktıktan sonra 1993 yılında Tacik kökenli Rabbani önce İran'a resmi ziyaret gerçekleştirmiş ve hemen akabinde Suudi Arabistan'ı ziyaret etmiştir.³²³

Karzai döneminde İran Afganistan'a karşı olumsuz bir tavır takınmaya başlamıştır. Çünkü İran'ın tam karşısında duran Taliban artık iktidarda değildir ve İran artık çok kolay kendi hedefine ulaşabilecektir. Çünkü Taliban iktidarı döneminde, Afganistan topraklarının büyük bir kesiminde, İran hiçbir faaliyet gerçekleştirememiştir. 15 Mart 2011 tarihinde İran İslami İrşad ve Kültür Bakanı Hüseyini, Afganistan cumhurbaşkanı yardımcısı Muhammed Kasım Fehim'le yaptığı görüşmede iki ülke arasında başta kültürel ve dini olmak üzere çok sayıda ortaklıkların olduğunu belirtmiştir. Hüseyini, iki ülkenin coğrafi konumu ve ortaklıkları dikkate alındığında, ikili ilişkilerin daha da geliştirilmesinin zaruri hale geldiğini belirterek, İran'ın bu açıdan her türlü yardım ve işbirliğine hazır olduğunu söylemiştir. İslam ülkeleri kültür başkenti olarak açıklanması beklenen Afganistan'ın Gazne kentinde, yapım ve onarım çalışmalarını ziyaret eden

³²¹ Nori “Gazne Afganistan bir İl mi yoksa İran'ın bir şehri mi i ” دا غزنی د افغانستان ولایت دی که د ایران اوستان ؟دی <http://www.benawa.com/kandahar/fullstory.php?id=47477> (Erişim Tarihi: 2012-02-17)

³²² Halilullah Rasuli “1991 Yılından Günümüze Kadar Afganistan ve Türkiye İlişkileri” Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 2008, s.33

³²³ <http://asimetriksavaslar.wordpress.com/2011/04/03/200/> (Erişim Tarihi: 03 Nisan 2011)

Afganistan cumhurbaşkanı yardımcısı da ülkesinin İran'la başta kültürel olmak üzere her türlü alanda ilişkileri geliştirmek istediğini ve İran'ın zaten her zaman Afganistan'ın en büyük dostu olduğunu söylemiştir. İran'ın Afganistan'ın yeniden yapım ve onarım çalışmalarında çok önemli ve olumlu rolü ve yardımlarının olduğunu belirten Afgan yetkili, ayrıca Afganistan'da güven ve istikrarın yerleşmesi için İran'ın katkıları³²⁴ öven açıklamalarda bulunmuştur.

Özetlemek gerekirse, İran son zamanlarda dinden daha çok Fars kültürüne ve yayılmasına önem verir duruma gelmiştir. Örnek vermek gerekirse Tacikistan'da çoğunluğu oluşturan Taciklerin anadili olan Tacikçe, bir Hint-İran dilidir ve Farsçaya çok yakın bir dildir. Fakat Tacikistan'da çoğunluk Sünni olması sebebiyle etnik-dinsel yapı bakımından Azerbaycan ile tam ters özelliğe sahiptir. Farsî ve Sünni Tacikistan ile Türk ve Şii Azerbaycan arasında İran tercihini Tacikler lehine kullanmıştır. İdeolojik tutarlılığı İran'ın dış politikasında arayacak olursak iki tercihle karşılaşmamız gerekirdi. Ya Şii olduğu için sadece Azerbaycan'la yakınlaşması veya Müslüman oldukları için beş Orta Asya devleti ve Azerbaycan'a ilgi göstermesi beklenirdi. İran Şii Azerbaycan'la arasına mesafe koymuş olması ve Orta Asya'daki sünni ülkelerden sadece Tacikistan'la yakın ilişki kurmaya çalışmış olması dikkat çekicidir. Şiilik ile Fars kültürünün iç içe geçmiş olması, İran'ın Tacikistan'a karşı izlediği politikayı açıklamak için bir sebep olarak gösterilebilir.³²⁵

Yüzyılların birikimiyle, Şii edebiyatında Farsça eserlerin ezici ağırlık kazanması ve Şiiliğin İranlılaşması sonucunda, Şiiler için Farsça ve Fars kültürü "yarı-kutsal" bir nitelik kazanmıştır. Dolayısıyla, İran'ın politikalarıyla ideolojisi arasında doğrudan bir çelişki yoktur. Şiilik güdümlü dış politika ile Fars kültürü güdümlü dış politikayı birbirinden ayırmak kolay değildir. Bununla birlikte, Taciklerin Sünni olmalarından daha çok, Fars kültürü alanı içinde yer alıyor olmalarını İran'ın dikkate almasında ulema arasında Fars kültürüne sahip olmanın (veya Farsça konuşmanın) kişiyi diğer Müslümanlardan farklı hale getirdiğine ilişkin bir inancın varlığının rol oynadığı açıktır.

³²⁴ <http://turkish.irib.ir/haberler/iran/item/244285-iran-k%C3%BCI%3%BCr-bakan%C4%B1-afganistan-cumhurbaskan%C4%B1-yard%C4%B1mc%C4%B1s%C4%B1yla-g%C3%B6r%C3%BCst%C3%BC> (Erişim Tarihi: 15 Mart 2011)

³²⁵ Atay Akdevelioğlu, "İran'ın Orta Asya, Afganistan Ve Azerbaycan Politikası" http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_04.html (Erişim Tarihi: 2012-01-06)

Fakat bu tutumu Fars milliyetçiliği olarak nitelemek yerine, "Şiilik içindeki Fars kültürünün öneminin bilincinde olmak" biçiminde açıklamak daha doğru olacaktır³²⁶.

Aynı durum, Afganistan'da Hazar dışındaki Tacik azınlık için de geçerlidir. Afgan Tacikleri Sünni olduğu halde, Fars milliyetçiliğini ve fars kültürünü ön palanda tutmuş ve onlara özen göstermiştir. İran, Afganistan ve Tacikistan cumhurbaşkanlarının Fars dilini kullanan ülkeler birliği oluşumu kapsamında Kabil, Taşkent ve Tahran'da defalarca bir araya gelmeleri de ikili ve çok taraflı ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. İran bu fırsatları değerlendirmekte, Afganistan ve Tacikistan'daki altyapı yatırımlarına hız vermektedir. Üç ülke arasında kara ve demiryolu bağlantısı yanında elektrik şebekelerinin de birbirine bağlanması, ortak TV, radyo ve basın-yayın faaliyetlerinin yapılması, eğitim-öğretim alanında ortak müfredat çalışmaları gibi birçok alanda işbirliğini içeren projelerin hayata geçirilmesiyle kısmi ekonomik, ticari ve kültürel entegrasyon çalışmaları devam etmektedir.³²⁷ Bu tür çalışmalarla Afganistan'da Afganların konuştuğu dil olan Afganca (Peştunca) sıkıştırılmakta ve İran kültürü yayılmaktadır. Afganistan tarih boyunca birçok devletin siyasi, askeri ve kültürel işgallerine maruz kalmış ama Afganlar onları cesurca ve onurlu bir şekilde mağlup etmişlerdir. Afganistan'ın kültürel değerleri tamamen ortadan kaldırılmamıştır. İranlılar da şimdi Afganistan'da kültür işgaline başlamıştır. Afgan devletinde onların kültürüne hizmet edenler son zamanlarda çoğalmıştır.³²⁸ Afganistan Farsça konuşulan bir ülke olmadığı halde, ülkede Farsça yayın yapan televizyon açılması bir soru işareti olarak durmaktadır. Afganistan'da küçük bir azınlık Farsça konuşmaktadır. Bu televizyon, İran yanlısı yayınlar yapmakta, İran kültürünü Afgan halkına tanıtabilmek ve benimsetebilmek için bir araç olarak kullanılmaktadır.³²⁹

---

³²⁶ Akdevelioğlu, www.stradigma.com, 2012.

³²⁷ Kaan Dilek "a.g.e" s.73

³²⁸ Abdurrahman Farqani "Devletin dördüncü kuvveti de yabancıların elinde"

http://www.esteqlal.net/index.php?option=com_content&view=article&id=296:de-dawlat-tsaloram-zwak-ham-de-bahranayo-pa-wak-ke&catid=49:articles-and-analyses&Itemid=138 (Erişim Tarihi: 2009.12.21)

³²⁹ Muhammet İsmail Yun "İran'ın kültür işgalinde Afganistan"

http://www.benawa.com/kandahar/library/syasi/raheen_makhdom_da_kazawat_pa_tala_ki/5.php (Erişim Tarihi: 2012-01-08)

3.3. Karzai Döneminde İran-Taliban İlişkileri

3.3.1. 11 Eylül Sonrasında İran-Taliban İlişkileri (2001–2005)

Taliban-ABD ilişkileri 11 Eylül olayı ile birlikte, İran'ın Afganistan politikasındaki değişikliklerle yeni bir döneme girilmiştir³³⁰. Bu olaydan sonra İran Amerika'daki terör olaylarını kınamış ve kurbanlar için başsağlığı dilemiştir. ABD'nin El-Kaide terör örgütünü destekleyen Taliban rejimini devirmesi İran hükümetinin ekonomik ve stratejik çıkarlarına uygun olarak görülmüştür³³¹. Böylece Taliban'ın devrilmesi, İran'ı kendisine düşman gören rejimin yok olması anlamına gelmekteydi³³².

Konuyu daha iyi ifade edebilmek için 2001 öncesine gidip, İran-Taliban ilişkilerinin hatırlanmasında fayda vardır. Afgan Taciklerin ve Afgan Hazaraların, Darice (Farsça'nın Afganistan'daki konuşulan Peştuncadan etkilenmiş lehçesi³³³) konuşmaları, Afganistan'da Darice'nin de resmi dil olması ve Hazaraların Şii mezhebe mensup olmaları Afganistan ve İran arasında dil, mezhep ve etnik bağ kurulmasına yol açmaktadır. Diğer taraftan Afganistan'daki Peştun halkının ülke nüfusunun % 50'sinden fazlası olması doğal olarak iktidar olmalarını sağlamaktadır. Bu durum, İran'ın Afganistan'a nüfuz etmesine engel bir durum olarak değerlendirilmektedir. Taliban öncesi rejimi etkileyen kişiler İran yanlısı tutum içindeydiler³³⁴. Dolayısı ile bölgede İran'ın etkisinin yayılmasını önlemek için 1994'te Pakistan, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve ABD tarafından desteklenen, Şiilerin ve İran'ın nüfuzuna karşı olan çoğunluğu Peştunlar'dan oluşan Taliban hareketi ortaya çıkmıştır. İran, eski rejim liderlerinden (Burhaneddin Rabbani, Ahmadşah Mesud, Kerim Halili ve İsmail Han'dan) oluşan Kuzey İttifakına arka çıkmıştır.³³⁵ Taliban rejimi Kuzey-İttifak'ı yenerek bir kaç il hariç bütün Afganistan'ı ele geçirmiştir. Taliban'ın Afganistan'ı ele geçirmesini İranlı analizciler "İran dış politikasının" yenilgisi olarak nitelendirmişlerdir.

³³⁰ <http://www.turksam.org/tr/a1759.html> (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2009)

³³¹ <http://www.benawa.com/fullstory.php?id=49530> (Erişim Tarihi: 2012-05-27)

³³² Bayram Sinkaya "Devrimden Günümüze İran Dış Politikası'nın Dönüşümü" Mülkiyeliler Birliği Dergisi, C.247.say 5–6 Nisan ve Mayıs 2005 s.16

³³³ Qudratullah Khdadad "Afganistan Milli Tarihi"Kabil 2004.s.34

دافغان ملي تاريخ/دويمه برخه/صفحه ۳۴/قدر تالله حداد

³³⁴ <http://www.turksam.org/tr/a1759.html>

³³⁵ Sinkaya, a.g.e., s.16

Taliban Mezar-i Şerif'te İranlı diplomatları öldürerek anti-İran duruşunu ilk kez göstermiştir.³³⁶ Bu olay Tahran-Kabil arasındaki gerilimin zirveye tırmanmasına neden olmuştur. Ardından 1997 yılında Taliban-İran diplomatik ilişkileri kesilmiş³³⁷, İran Kuzey İttifak'a desteğini daha da arttırmış ve bu destek bu güne kadar devam edegelmiştir³³⁸. İran, Afganistan'da Taliban karşıtı bir politika izleyerek, Taliban'ın muhalifleri olan Kuzey İttifakı'na destek olarak cephane ve yakıt sağlamış, Herat kentinin Taliban tarafından devrilen eski valisi İsmail Han'a ve yandaşlarına kendi topraklarında üs sağlamıştır³³⁹. Meşhed ile Bagram arasında oluşturulan hava koridoruyla Rabbani yönetimine ihtiyaç duyduğu malzemeyi gönderirken, Meşhed'in güneyindeki kamplarda da İsmail Han'a bağlı yaklaşık 8000 savaşçı eğitimini sürdürmüştür. Ayrıca, yaklaşık iki milyon Afgani (Afganistan'ın para birimi) bastırarak İsmail Han'a Herat'taki Taliban komutanlarını satın alabilmesi için teslim etmiştir³⁴⁰.

ABD tarafından Taliban'ın devrilmesinde İran'ın duruşu, tıpkı ABD'nin Saddam Hüseyin'in devirmesi sürecinde olduğu gibi, ABD ile işbirliği şeklinde gerçekleşmiştir. Diğer taraftan İran-ABD arasındaki başka konulardaki anlaşmazlıklar devam etmektedir. Buna göre Afganistan'da İran ile ABD'nin karşılıklı olarak kozlarını paylaşması devam edecektir.

İran-Taliban anlaşmazlığın bir başka nedeni de İran ve Afganistan'ın Orta Asya gaz ve petrolünün dış dünyaya ulaştırılmasında geçiş yolu olmalarıdır. SSCB'nin sonrasında Orta Asya Cumhuriyetleri üzerinde siyasi ve ticari kazanımlar için İran-Pakistan arasında büyük bir rekabet yaşanmıştır. Afganistan istikrarsız kaldığı sürece geçiş yolu tercih edilmeyebilir ve İran güzergâhı tercih edilebilirdi. ABD'nin amacı Orta Asya Cumhuriyetlerini Rusya'nın nüfuzundan kurtarmak ve İran'a yaklaşmalarını engellemektir. Bu sebeple de ABD petrolün Afganistan yoluyla Hint-alt kıtasına ulaştırılması projesini desteklemiştir³⁴¹.

---

³³⁶ <http://www.turksam.org/tr/a1759.html>

³³⁷ Mohsen Milani "a.g.m"

³³⁸ <http://www.turksam.org/tr/a1759.html> (Erişim Tarihi: 20 Ağu 2009)

³³⁹ Rashid, 2001, s. 72

³⁴⁰ Rashid, 1996, s. 61

³⁴¹ Fatma Taşdemir, "Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerinde Bir Değerlendirme", Refet Yinanc ve Hakan Taşdemir (Ed.), Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Ankara, Seçkin Yayınları, 2002, s. 290; Khalilullah Rasuli "a.g.t"s.52

Kuzey İttifakı 11 Eylül 2001 öncesine kadar İran, Rusya federasyonu, Hindistan ve Tacikistan tarafından askeri ve mali yönden desteklenmiş. Buna karşılık Taliban Pakistan'ın El-Kaide gibi örgütlerin ve bazı Arap grupların desteğini almıştır. Taliban ve müttefiklerini ortadan kaldırma eylemi 11 Eylül hadisesiyle başlanarak çok geniş bir çaplı operasyona dönüşmüştür³⁴².

Talibanın devrilmesi için İran, 11 Eylül 2001 olayları öncesine kadar ABD'yi dikkatlice desteklemiştir³⁴³. İran Taliban rejiminin yıkılmasındaki bu süreçte pozitif tarafsız³⁴⁴ olarak yer alsa da, bu durum Kuzey İttifakı'na ve ABD'ye dolaylı destek verme anlamını taşımaktaydı. Ali Hamaney "pozitif tarafsızlık" mefhumuna uyum gösterenlerin en başında gelmekteydi. 30 Ekim 2001 tarihinde İsfahan'da Hamaney bunu duyurarak : "Bizler her şekliyle terörizmi kınıyoruz. Amerika'nın Afganistan'a karşı kampanyasına karşıyız ve Amerika'nın liderliğini yaptığı hiçbir ittifaka girmeyeceğiz"³⁴⁵. Aslında İran'ı 11 Eylül saldırısı endişeye sevk etmiştir. İran kendisinin suçlanmasından çekinmiştir. Saldırıların sorumlusu olarak Usame Bin Ladin'in gösterilmesi İran'ı rahatlatmıştır. Bu olayın ardından dönemin İran Cumhurbaşkanı Hatemi, ABD'ye yapılan saldırıyı terör olarak nitelendirmiş ve kınamıştır. Hatemi'nin bu davranışı Batı ülkeleri tarafından olumlu karşılanmıştır. Dönemin İngiltere Başbakanı Blair, Hatemi'ye bir mektup yazmış ve bu mektubun ardından dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw İran'a gelmiştir. Straw'ın İran'a gelmesi bazı İranlı analizciler tarafından bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. 'İran'ın bu fırsattan yararlanarak ABD ile olan ilişkisini düzeltmesi gerektiği tavsiye edilmiştir. Aynı dönemde AB'den bir heyet de İran'a gelmiştir. İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw ve AB'den üst düzey bir heyetin gelmesi İran için önem taşımaktaydı. Bu gelişmelerin İran için taşıdığı önemli mesaj ise, ABD'nin Taliban'a yapacağı saldırının İran için hiçbir

---

³⁴² Temizer, "a.g.e" s.3.

³⁴³ <http://irananaliz.wordpress.com/2010/12/01/afganistan-ısgali-ve-sonrasinda-iranin-guttugu-dis-politika/> (Erişim Tarihi: 2011-12-17)

³⁴⁴ Pınar ARIKAN "21. Yüzyılda İran" Ortadoğu Etütleri Ocak 2012, Cilt 3, Sayı 2s.258

" 11 Eylül'den sonra da İran, ABD'nin Afganistan'da Taliban ile savaşına destek olmuş ve Cumhurbaşkanı Hatemi artık güvenin üzerinde düşünülebilecek hale geldiği kültürel çerçeveyi ısrarla vurgular olmuştur" Ama bu destek ABD'ye doğrudan değil dolaylı olmuştur.

³⁴⁵ <http://irananaliz.wordpress.com/2010/03/09/iran-taliban-meselesi-ve-bazi-gercekler-ii/> (Erişim Tarihi:09.03, 2010)

zarar taşımadığı ve İran'a hiçbir zarar verilmeyeceği idi³⁴⁶. Aynı zamanda İran'ın bu dönemde ABD karşıtı bir tutum almaması anlamını da içermekteydi. İran, ABD'ye yardımcı olmayacağını açıkça dile getirmiştir³⁴⁷. Tahran yönetimi, ABD liderliğinde her tür anti-terör koalisyonunun dışında kalacağını, ancak BM şemsiyesi altında yapılacak her tür anti-terör koalisyonuna katılacağını söylemiştir³⁴⁸.

İran ile Taliban arasında 2005'e kadar herhangi ilişki söz konusu olamamıştır. ABD İran'a karşı düşmanca tavrından vazgeçmeyince İran da Amerika'ya karşı yollar bulmaya çalışmıştır. Amerika'nın Afganistan'a girmesinden sonra İran eskiye göre tam ters politika izleyerek Amerika'yı Afganistan'da dize getirmeye çalışmaya başlamıştır. Bunda İran'daki hükümet değişiminin rolü de vardır, çünkü Hatemi 3 Ağustos 2005'de 8 yıllık cumhurbaşkanlığı süresini doldurduğundan yeniden aday olamamış ve yerine Mahmud Ahmedinejad cumhurbaşkanlığını kazanmıştır. Ahmedinejad, ABD'nin Afganistan ve Irak operasyonları ile beraber İslam dünyasında oluşan ABD karşıtlığını güçlendirmeye ve kendi politikasına ideolojik bir temel kazandırmaya çalışmaktadır³⁴⁹. Ahmedinejad yönetiminin batı karşıtı açıklamaları, özellikle ABD'nin Afganistan ve Irak operasyonları ile İsrail'in bölgedeki faaliyetlerinden rahatsız olan kesimler tarafından destek bulmaktadır. Ahmedinejad'ın göreve gelmesi ile reformcular iktidardan dışlanmış. Ahmedinejad Hükümetinin önemli bir kısmı asker kökenlidir. Bu ekip, diplomasiden çok askeri gücün caydırıcılığına inanmaktadır³⁵⁰.

3.3.2. 2005 ten Günümüze Kadar İran-Taliban İlişkileri

İran'ın nükleer programı tartışılırken, Afganistan'da ABD'nin etkisinin azaltılması da istenmektedir. İran, kendinden başka yerleri de meşgul etmektedir³⁵¹.

---

³⁴⁶ Arif Keskin "a.g.m" <http://gunaz.tv/aze/14/articleCat/1/articleID/946-Iran-in-Afganistan-Politikasinin-Temelleri-Uzerine-Genel-Dusunceler-Arif-KESKIN.html/articlePg/9> (Erişim Tarihi: 22-Avqust-2009)

³⁴⁷ <http://www.benawa.com/fullstory.php?id=49530> (Erişim Tarihi: 2012-05-27)

³⁴⁸ Arif Keskin "a.g.m" <http://gunaz.tv/aze/14/articleCat/1/articleID/946-Iran-in-Afganistan-Politikasinin-Temelleri-Uzerine-Genel-Dusunceler-Arif-KESKIN.html/articlePg/9> (Erişim Tarihi: 22-Avqust-2009)

³⁴⁹ <http://www.benawa.com/fullstory.php?id=49530>(Erişim Tarihi: 2012-05-27)

³⁵⁰ Aygül Muran – Ahmet Gürkan Atay "Humeyni Ve Ahmedinejad Dönemi İran Dış Politikasının Karşılaştırmalı Analizi" Stratejik Araştırmalar Dergisi / Journal of Strategic Studies 1 (4),2009,155-168

³⁵¹ <http://www.voanews.com/turkish/news/editorials/Iran-Afganistan-iliskileri-90776844.html> (**Erişim Tarihi:** 13 Nisan 2010)

İran Taliban'a destek vererek, yeniden Taliban örgütünün ayaklandırmayı amaçlamamaktadır. Fakat, Amerika'nın Afganistan'a baskı uygulaması ve Afganistan'da elini güçlendirmek isteyen İran Taliban'ı destekler pozisyona girmiştir³⁵².

İran'ın içindeki bazı yetkililerin Afganistan'daki Taliban'a silah gönderdiği İngiliz yayın kuruluşu BBC'nin yaptığı bir araştırmada ortaya çıkmıştır. BBC'nin haberine göre, Taliban militanları İran devletinde bazı yetkililerden ve kaçakçılardan silah elde ettiklerini anlatmışlardır. Afganistan'da NATO misyonu çerçevesinde görev yapan İngiliz askerleri de, İranlı bir grup tarafından Afganistan'daki Taliban'a verilen silahları ele geçirdiğini öne sürmüştür. İran tarafından temin edildiği öne sürülen bu silahların çok yıkıcı ve tahrip gücü yüksek olduğu BBC haberinde belirtilmiştir. Haberde bir Taliban yetkilisi, İran üretimi silahlarla Amerikan askerlerine karşı saldırı kabiliyetini geliştirdiklerini iddia etmiştir. Aynı şekilde Taliban yetkilisi, normal mayınlardan tahrip gücü daha yüksek olan Dragon tipi mayınların İran tarafından Taliban'a yollandığını belirtmiştir. Taliban yetkilisine ve diğer kaynaklara göre, Taliban İran silahlarını İran-Afganistan sınırında kaçakçılardan satın alarak elde etmektedir ve bunun yanı sıra İran'ın Taliban'a karşılıksız verdiği silahlar da bulunmaktadır. Benzer açıklamaların Kabil'de İngiltere'nin büyükelçisi, Sir Sherard Cowper-Coles'den de geldiği görülmüştür. Cowper-Coles, Taliban'a silahın İran devleti içindeki bir grup tarafından verildiğini ve büyük olasılıkla bundan İran'ın başka kurumlarının haberi olmadığını söylemiştir. Büyükelçi Cowper-Coles, Taliban gibi aşırı Sünnilere Şii bir ülke tarafından silah verilmesinin çok tehlikeli bir oyun olduğunu da dile getirmiştir. BBC haberinde, ABD-İran ilişkilerinin gittikçe bozulmasının İran'daki bazı kesimleri Taliban'a destek vermeye yöneltebileceği de açıklanmıştır³⁵³. Bunlara karşı İran'ın Kabil'deki Büyükelçiliği öne sürülen iddiaların asılsız olduğunu ve Tahran'ın Afgan hükümetini desteklediğini bildirmiştir. Afganistan'ı ziyaret eden Ahmadinejad, "Tahran rejiminin, Taliban militanlarına silah sağladığı" iddialarını aynı şekilde yalanlamıştır. Ahmadinejad, Afganistan'daki siyasi süreci tüm güçleriyle desteklediklerini söylemiştir. Konuyla ilgili olarak Amerikan Savunma Bakanı Robert Gates de, 2007 Haziran ayında yaptığı açıklamada, Taliban'ın elinde çok sayıda İran yapımı silah bulunduğunu, bu kadar çok silahın İran'ın bilgisi dışında Taliban'a ulaşmasının mümkün olmadığını

---

³⁵² <http://irananaliz.wordpress.com/2010/12/01/afganistan-ısgali-ve-sonrasında-iranin-guttugu-dis-politika/>

³⁵³ http://arsiv.gazeteport.com.tr/NEWS/GP_286058 (Erişim Tarihi: 15.09.2008)

söylemiştir. Öte yandan Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, hem İran, hem de Amerika ile iyi ilişkileri olduğunu belirterek, iki ülke arasındaki gerilimin azaltılması için yardımcı olmaya hazır olduğunu³⁵⁴ ifade etmiştir.

Afganistan,da Taliban'ın NATO ve ABD hedeflerini vurabilmesi için, İran'ın eskiye göre iki kat uzaklıkları vurabilen roketleri Taliban'a verdiğini Pentagon'a bildirilmiştir. Amerikalı yetkililer, Bu roketlerin işaretleri ve yerleşim yerleri, Devrim Muhafızların yurtdışı ekibi tarafından Taliban'a verileceğini göstermektedir. Ayetullah Hameney, Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai'ye "Amerikalılar'ın Afganistan'da kalıcı üsler edinmek istediklerini, bunun çok tehlikeli bir durum olduğunu çünkü Amerikan askeri güçlerinin bölgede kaldıkça gerçek barış tesis edilemeyeceğini" bildirmiştir³⁵⁵. 2008 Ocak ayında Afgan yetkililer bir cephanelik ele geçirdiklerini ve İran'ın Afganistan'da devlete karşı gruplara silah sağlandığı izine rastladıklarını öne sürmüşlerdir³⁵⁶.

"WikiLeaks belgelerine göre Eylül 2005 tarihinde Zabul ve Kandahar şehrin' deki Taliban komutanları her biri 1000 dolara 2 adet Stinger füzesi satın aldıklarını söylemişler. Nisan 2007 tarihli başka bir rapora göre ise İran Cezayir'den 7 adet ısıya duyarlı güdümlü füze satın alarak Meşhed şehri üzerinden gizlice Afganistan'a gönderdi. Yine başka bir raporda Hüseyin Rıza adlı İranlı bir ajanın Ocak 2009'da Helmand'daki Merjah'a giderek beraberinde 4 Stinger getirdiği söyleniyor³⁵⁷.

Afgan güvenlik güçleri, ülkenin batısındaki Herat şehrinde ele geçirdikleri çok sayıda silah ve patlayıcı maddeyi kameralar önünde göstermişlerdir. Afgan yetkililer, CNN International televizyonu'na verdikleri demeçte, ellerindeki belgelere göre, kaçak yollardan Afganistan'a sokulan silahların İran'da üretildiğinin kesinlik kazandığını ifade etmişlerdir. Tahran yönetimi iddiaları yalanlarken, İngiltere Dışişleri Bakanlığı, "İran, meşru Afgan hükümetini destekler gibi görünürken aynı zamanda Taliban'ı eğiterek ve

³⁵⁴ <http://www.dw.de/dw/article/0,,2738742,00.html> (Erişim Tarihi: 14.08.2007)

³⁵⁵ <http://www.ihvanforum.org/showthread.php?t=103582&page=1&s=c422613e21ef38e3f81d7fdd6eeb84d4> (Erişim Tarihi: 05.07.2011)

³⁵⁶ <http://www.israhaber.com/iranin-talibana-destek-verdigi-iddialarinda-yeni-gelisme-5104-haberi.html> (Erişim Tarihi: 11.06.2009)

³⁵⁷ http://www.habereditor.com/news_print.php?id=69222 (Erişim Tarihi: 01.04.2012)

silah sağlayarak onun altını oyuyor" diye bir açıklama yapmıştır³⁵⁸. Bu konuda Wikileaks'in internette yayınladığı Amerikan ordusuna ait gizli belgelerde Pakistan ve İran'ın Taliban'ı el altından desteklediği noktasında ABD'nin kaygılarına yer vermiştir³⁵⁹.

Taliban Militanları İran'da Eğitiliyor Suçlamaları

Afgan ve ABD'li yetkililer 2010 yılında, İran'ı, sınırları içinde Taliban militanlarını eğitmekle suçlamıştır. Daha önceki açıklamalarda Afganistan'daki İranlıların Taliban'a sınırlı yardım sunduğu söyleniyordu ancak CNN'e konuşan yetkililer örgütün küçük kollarının İran'da eğitildiğini ifade etmiştir. Albay Edward Sholtis, "Bir süredir İran'ın Afganistan'daki Taliban gruplarına kaynak sağladığını ve militanları eğittiği konusunda bilgi sahibiyiz" demiştir. Sholtis bunun Tahran'ın bilgisi dahilinde mi yoksa hükümetin kontrolünün dışında mı yaşandığı konusunda ellerinde net bir bilgi olmadığını altını çizmiştir. Afganistan'daki Taliban hareketinden iki komutan da, yüzlerce Afgan direnişçinin NATO güçlerine yönelik saldırılar konusunda İran'da eğitildiğini öne sürmüştür. İngiliz Sunday Times gazetesine konuşan Taliban'a bağlı iki komutan, İranlı yetkililerin kış mevsiminde üç ay süren eğitime katılmaları için kendilerine para ödediğini, İran'a sınırdan bu ülkenin güneydoğusundaki Zahidan kentine götürüldüklerini söylemişlerdir. Komutanların bu söylemlerinin, propaganda ve yönlendirme amaçlı olup olmadığı soru işareti olarak durmaktadır ve incelenmesi gereken bir husustur³⁶⁰.

İran'ın düşmanı olan Taliban günümüzde tam tersi bir konumdadır. 2008'den bu yana defalarca İran'da üretilmiş olan silahların Taliban'ca savaş meydanında kullanılıp NATO ve Afgan askeri güçlerince ele geçirildiği iddia edilmiştir³⁶¹. Bunun ötesinde son zamanlarda Taliban'ın iki numaralı liderlerinin İran'ı ziyaret etmeleri ve bazı önemli toplantılara katılmaları söylentileri mevcuttur. Bu gerçeğin en iyi örneği 20 Eylül'de Afganistan'ın eski cumhurbaşkanı ve Taliban ile barış müzakerelerinin yöneticisi

³⁵⁸ <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/14206545.asp>(Erişim Tarihi: 25 03,2010)

³⁵⁹ Nuh YILMAZ "ABD'NİN AF-PAK STRATEJİSİ EKSENİNDE AFGANİSTAN SEÇİMLERİ" seta analiz Sayı 11 09,2009

³⁶⁰ www.hurriyet.com.tr(Erişim Tarihi: 25 03.2010)

³⁶¹ http://www.bbc.co.uk/pashto/afghanistan/2011/06/110620_y_taliban_iranweapon.shtml(Erişim Tarihi: 26.5.2009)

Burhaneddin Rabbani'nin öldürülmesinden bir gün önce Tahran'da teröre karşı düzenlenmiş olan konferans sırasında bazı İranlı yetkililer tarafından Taliban liderlerinden bazıları ile görüştürölmek istenmesidir. Rabbani bu teklifi kabul etmeyip müzakere amacıyla Kâbil'e dönmeye karar vermiştir.³⁶²

---

³⁶² <http://taand.com/index.php?mod=article&cat=c66&article=29552> (Erişim Tarihi: 2011.10.19)

SONUÇ

İki komşu ülke olan Afganistan ile İran arasındaki ilişkilerde öncelikle tarihi, coğrafi, ekonomik ve kültürel faktörler etkilidir. Bu faktörlerin bütün komşu ülkeler arasında da etkisi vardır. Afganistan-İran ilişkilerinde ise bu durum daha derin, karmaşık ve çok boyutludur. İlgili bölümlerde anlatıldığı üzere 11 Eylül 2001'den sonra bütün bu faktörlere daha fazla miktarda dış politik ortam şartları eklenmiştir. 11 Eylül sonrası şartlarda küresel güç olarak ABD, diğer önemli güçleri de yanına alarak Afganistan'ı bütünüyle kontrol altına almaya, iç ve dış politikasını yönlendirmeye çalışmıştır. 2012'den bakıldığında ABD'nin bunda başarılı olmadığı görülmektedir. Bu durum Afganistan'ın genel olarak dış politikasını etkilediği gibi İran ile olan ilişkilerinde de kendini göstermektedir ve gösterecektir. Öte yandan İran'ın uluslararası politik ortamdaki konumu aynı zamanda Afganistan ile olan ilişkileri de etkilemektedir.

ABD'nin 11 Eylül saldırılarına maruz kalmasının arkasında Afganistan'ın yakın geçmişinin etkisi bulunmaktadır. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesi ile bu ülkede günümüze kadar sürecek bir istikrarsızlık dönemi başlamıştır. Daha Sovyetler Birliği dağılmadan Moskova yönetimi Afganistan'dan çekilmek zorunda kalmış ancak bundan sonra da iç siyasi istikrar kurulamamıştır. Afganistan'da iktidar bölündükçe devletin gücü zayıflamış ve iktidarın etkisi azaldıkça dışarıdan gelen müdahalelere zemin hazırlanmıştır. Rus işgali sonrasında şekillenen bu yeni ortam yerel güçlerin ve geleneksel aşiret yapılarının, siyasetin merkezine yerleşmesine neden olmuştur. Böylece artık Afganistan'da bir merkezi yönetimden ziyade aşiretlerin ittifaklarından bahsedilir hale gelmiştir. Sovyet birliklerinin Afganistan'ı işgal etmesiyle, mücahit grupları ülke çapında savunma savaşına başlamıştır. Bu savaşta başta ABD olmak üzere batılı devletler, Pakistan, Suudi Arabistan gibi Müslüman ülkeler üzerinden Afgan mücahitlerine yardım sağlamıştır. Bu yardımlarla birlikte önemli ölçüde yine batılı güçler kontrolünde örgütlenmelergerçekleşmiştir³⁶³.

Etnik ve mezhep bakımından bölünmüş olan Afganistan'da Sovyetlere karşı cihat eden gruplarda bu bölünmüşlük daha belirgin hale gelmiştir. Belirli bir Şii nüfusa sahip olup, İran ile bağları olan bu grupların Afganistan iç politikasında olduğu gibi dış politikasında da rolü söz konusudur. Cihat devam ederken İran, mücahitler arasında

---

³⁶³ Kanbolat, ve Karasar "a.g.e" s.41

bulunan, Humeyni'nin çizgisindeki Şii grupları desteklemiştir. Pakistan'ın Askeri İstihbarat Teşkilatı, uluslararası desteğin mücahit gruplarına ulaştırılmasından sorumludur. Bu konumuyla mücahit hareketleri üzerinde kontrol sağlamışken, İran'ın da Şii gruplara karşı benzer bir tutum sergilediği dikkat çekicidir. Bir kabile geleneği olan “*yabancı patronlardan destek almak amacıyla etkinlik mücadelesine girme(k)*” tavrı, bu tutumları kolaylaştırarak, mücahitlerin tek bir çatı altında birleşmelerini engellediği söylenilebilir. Mücahit hareket Pakistan destekli ve İran destekli iki temel gruba ayrılmış ve bölünmüşlük daha da derinleşmiştir³⁶⁴

ABD kontrolünde kurulan Taliban hareketinin 1990'larda Afganistan'ın önemli bir kısmında denetim kurması, İran'ın bölgeye ve ona ilgisini daha hassas hale getirmiştir. 11 Eylül sonrasında ABD'nin Afganistan'a müdahalesi ile Karzai yönetiminin kurulmasının sonuçları ise İran açısından son derece önemli hale gelmiştir. Afganistan, İranlı devlet adamları tarafından her zaman ulusal bir çıkar sahası olarak değerlendirilmiştir. Bu gerçeği dikkate alan Tahran yönetimi, diğer müttefiklerden de vazgeçmeden Karzai ile işbirliği yollarını bulmaya çalışmıştır. İran'ın ana hedeflerinden biri de Afganistan'ın Herat bölgesinde ekonomik bir alan oluşturmak ve burayı güvenli bir tampon bölge haline getirmektir. ABD'nin Afganistan toprağından İran'a saldırı yapmamak için Tahran yönetimi Kabil üzerinde baskı kurarken, Kabil ise ABD ile doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınmaktadır. ABD uyuşturucu kaçakçılığını azaltmak ve kontrol altına almak için çaba sarf etmektedir. İran da her ne kadar Taliban'ın zayıflamasından memnun olsa da ABD ile komşu olmaktan pek hoşnut olmamıştır. Afganistan'daki Şii azınlık üzerinden İran bu bölgede söz sahibi olmak istemektedir.

Tahran hükümeti, Afganistan üzerinde güç elde edebilmek için Kabil ve İslamabat arasındaki gerginlikten de faydalanmak istemektedir. Bu gerginlik Kabil hükümetini, güneyden geçen ihraç güzergâhı için alternatif bir rotaya sevk etmiştir. Bu durumda İran, Afganistan için dünyaya açılan önemli bir kapı, ürünleri ve ihraç malları için ayrıcalıklı bir geçiş ülkesi olmak istemektedir. Aslında İran, Afganistan'ın stratejik gerçeklerini dikkate alarak Kabil hükümeti için jeopolitik açıdan vazgeçilmez bir role sahip olmayı amaçlamaktadır. Diğer taraftan İran'ın çıkarlarının bölgesel ölçekten

---

³⁶⁴ Kanbolat, ve Karasar “*a.g.e*” s.41-42

küresel ölçeğe kayması halinde Tahran hükümetinin, istikrarsız bir Afganistan'da da çıkarı olabilir. Çünkü istikrarsız bir Afganistan, ABD üzerinde kullanılabilir ve aşılması zor bir baskı aracı olabilir. Nitekim İran, Afganistan'daki Amerikan varlığından endişeli durumdadır.

İran Cumhurbaşkanı Mahmut Ahmedinejad Duşanbe'de 26 Mart 2012 tarihinde Afganistan Bölgesel Ekonomik İşbirliği Beşinci Konferansı'nda yapmış olduğu konuşmasında ABD ve NATO'yu suçlamıştır. Ahmedinejad onları "Afganistan'da sömürgeciliği yeniden canlandırmakla ve Orta Doğu'yu kontrol etmeye çalışmakla" eleştirmiştir. Ahmedinejad'a göre Afganistan'ın istikrara kavuşması ABD ve NATO'nun bu ülkeden çekilmesine bağlıdır. Ahmedinejad "Onlar gidince uyuşturucu sorununun da çözüleceğinden eminiz" ifadesini kullanmıştır³⁶⁵.

İran'ın Afganistan üzerindeki politikası; ABD karşıtlığı, enerji politikaları, Şii hareketlerinin desteklenmesi ve bu sayede Afganistan üzerinde kendi etkinliğinin artırılması gibi faktörler tarafından şekillenmiştir. Tahran yönetiminin Afganistan üzerindeki etkisini arttırmak istemesi, NATO güçleri tarafından Afganistan terk edildikten sonra birtakım siyasi sonuçları beraberinde getirebilir. Bu da Tahran hükümetini esnek ve pragmatik bir yaklaşıma zorlamaktadır. ABD'nin Afganistan topraklarına müdahalesi ve ABD askerlerinin ülkeye yerleşmesi sürecinde yaşananlar dikkate alındığında, İran iç istikrarını, ekonomik ve sosyal çıkarlarını garanti altına almak için istikrarlı bir Afganistan'a daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda istikrarlı Afganistan, ABD müdahalesini de gereksiz hale getirecektir³⁶⁶. Öte yandan İran, Amerika'nın Büyük Orta Doğu'daki çıkarlarını etkilemek amacıyla Afganistan'daki düzen bozukluğunu desteklemekten de fayda sağlayabilir. İran'ın eski düşmanı; ama aynı zamanda ABD'ye kendisi kadar düşman olan, ülkede ABD askerî varlığına karşı mücadele eden Taliban ile yakınlaşma çabaları içine girdiği, dolaylı temaslarda bulunduğu da söylenmektedir. Son zamanlarda İran özellikle Karzai yönetiminin Amerika ile yürüttüğü stratejik ortaklık ve güvenlik anlaşması sürecinden oldukça rahatsız görünmektedir. Amerika, Afganistan'daki askerî varlığına 2014'te son vermesinden sonra ülkede birtakım üsler ve 20–30 bin civarında askeri, belirsiz bir süre

³⁶⁵ http://turkish.ruvr.ru/2012_03_26/69669064/ (Erişim Tarihi: 26.03.2012)

³⁶⁶ Hasan Kanbolat ve Hasan Ali Karasar "Bölge Devletlerinin Perspektifinden Afganistan" ORSAM Rapor No: 82 ORSAM Avrasya Stratejileri Rapor No: .16 . 16, Ekim 201s.10

bulundurmak isterken İran bunu asla istememektedir. Tahran yönetimi, Karzai yönetimini ve Afgan meclisini bu konuda etkilemeye çalışmaktadır. Afgan meclisinden söz konusu anlaşmanın çıkmaması için elinden geleni yapmakta ve milletvekillerini kendi yönünde etkilemeye çalışmaktadır. İran, Afganistan'da birçok alanda da nüfuz ve ağırlık tesis etmek için olağanüstü çaba sarf etmektedir³⁶⁷.

Ayrıca İran, ülkesinde eğitim alan Afgan öğrenciler aracılığıyla Afganistan devlet organlarında kendi pozisyonunu kuvvetlendirmeyi hedeflemektedir. Her yıl Afganistan'dan gelen binlerce öğrenci İran üniversitelerinde eğitim görmektedir. İran, Tacikistan ve Afganistan arasında Farsça yayın yapan ortak televizyon ve radyo kanalının kurulması ile ilgili öneride bulunmuştur. Tahran yönetimi, Afganistan'la kültürel ilişkilerine paralel olarak ekonomik, siyasi ve güvenlik ilişkilerini de geliştirmektedir. Bunun yanında Afganistan'da Farsça'nın yaygınlaşmasına yatırım yapılmaktadır. Ekonomik bağlamda pozisyonunu kuvvetlendiren İran, Afganistan yönetimi üzerinde etkili olmaya çalışarak Afganistan üzerinden üçüncü ülkelere gelen tehditleri engellemeye çalışmaktadır. Bütün bunlar, Tahran hükümetinin nihai amacının Afganistan'daki etkisini pekiştirmek olduğunu göstermektedir. İran'a Afganistan'da güçlü bir rol oynama imkânı veren süreç bir daha tersine dönmemesi ve İran'ın bu ülkenin kaderinin belirleneceği kararlardan dışlanmaması önemli bir husus olarak dikkati çekmektedir³⁶⁸.

Sonuç olarak uzun ortak sınırlar yanında tarihi, kültürel ve ekonomik gerçekler dikkate alındığında iki ülke de diğeri için son derece önemlidir. Ancak Afganistan'ın İran'a olan ihtiyacı, İran'inkinden fazladır. Başta nükleer silah konusu olmak üzere İran'ın Batı ile olan sorunları dış politikasını ve ekonomik ilişkilerini derinden etkilemektedir. Bu durum Afganistan ile olan ilişkilerde de söz konusudur. İran üzerindeki yaptırımların şiddetlenmesi Afganistan'ın bu ülke ile olan ilişkilerinde de sorunlara yol açacaktır. ABD'nin Afganistan'dan 2014'de çekilmeye karar vermesi ilk bakışta Kabil-Tahran ilişkilerini daha sorunsuz hale getirecektir. Bununla beraber, çekilme sonrası ilişkilerle

---

³⁶⁷ Fikret Ertan "İran, Afganistan ve Taliban" (Erişim Tarihi: 23 Şubat 2012)
<http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=1249463>

³⁶⁸ Arif Keskin "a.g.m " <http://www.gunaz.tv/aze/14/articleCat/1/articleID/946-Iran-in-Afganistan-Politikasinin-Temelleri-Uzerine-Genel-Dusunceler-Arif-KESKIN.html/articlePg/10> (Erişim Tarihi:22.08.2009)

ilgili sözleşmeler ve İnan'ın nükleer politikası, İnan-Afganistan ilişkilerinin geleceğinde önemli lde belirleyici olacaktır.

KAYNAKÇA

- ADIBELLİ Barış, *Büyük Avrasya Projesi “ABD Rusya ve Çin’in Varolma Mücadelesi”* 1.Baskı, İstanbul, 2006.
- AFGANİSTAN ÜLKE PROFİLİ”, Avrasya Dosyası, Sonbahar-Kış 98-99, Cilt 4, Sayı 3-4.
- AHMETBEYOĞLU, Ali, “ *Afganistan Üzerinde Araştırmalar*”, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yayınları Tarih Serisi, No:7, İstanbul, 2002.
- AKBAŞ, İsmail “Afgan Kralı Emanullah Han’ın Türkiye Gezisi ve Türk Afgan İlişkileri” Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008.
- AKDEVELİOĞLU, Atay “*İran’ın Orta Asya, Afganistan ve Azerbaycan Politikası*” *Aylık Strateji Ve Analizi E-Dergisi, Kasım, 2003.*
- AKINCI, Ali Rıza “Devrim Sonrası İran Dış Politikası”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, ANKARA 2005.
- AKKURT, Mehmet “*Afganistan Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler*”, İstanbul, 2005.
- ALAMA Abdul Hay, Habibi, *Da Afganistan Land Tarih, (Afganistan Özet Tarihi)*, Mayvand Yayınları, Kabil, 2000.
- ANDİSHMAND, M.Ekrem “*USA in Afghanistan*” *ABD Afganistan da*” Kabil, 2005.
- ARZU, Abdulgafur “*Çegunagi Huviyet-i Milli-yi Afganistan*” Tahran 2002.
- ATAY, Mehmet, “Avrasya’nın Balkanları, Afganistan’da İç Çatışma Dinamikleri”, Avrasya Dosyası, Sonbahar 98, Cilt 4, Sayı 3-4.
- BRZEZINSKI, Zbigniew, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika’nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri*, İkinci Basım, Sabah Yayınları, İstanbul, 1998.
- BURGET Fazıl Ahmed, “*Afganistan’da Başlayan Yeni Dönemde Türkiye’nin Yeri*” <http://www.turksam.org/tr/yazdir273.html>, (Erişim Tarihi: 30.12.2010)
- BURKE, Jason, *El Kaide Terörün Gölgesi*, Çev.: Ebru Kılıç, Everest Yayınları, İstanbul 2004.
- ÇINARLI, Özgür “Afganistan’daki İç Savaş ve Dış Müdahale (1989–2001)”, Doktora Tezi, Ankara, 2009.
- ÇİFTÇİ, İrfan “Bölgesel İmar Ekibi Faaliyetleri Kapsamında Afganistan” *Polis Bilimleri Dergisi*: 10 (4), 2007
- DAVUTOĞLU, Ahmet, *Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2003.

- DEMİREL, Emin Taliban, *El – Kaide – Ladin ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan*, İstanbul2002.
- DEVLETABADĠ, Basir Ahmed, *Şinasname-i Afganistan*, Kum, 1993
- DOĞAN, Süleyman, *Afganistan da Kim Kazandı?*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1995.
- DURSUN, Hakkı “Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi” *İlk Müslüman Türk Devletleri*, C:VI., İstanbul, 1983.
- EMİNİ, Mehmet Emin, “Afganistan’da Yönetim Arayışları ve Anayasal Görünüm”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1-2, 1996.
- EQUİLİBRİ, Dario Cristiani, “İran Dış Politikasında Afganistan’ın Rolü”, “Stratejik Analiz”, Eylül, 2007.
- ERHAN, Çağrı. “ABD’nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları”, Ekim 2003, Sayı: 9, <http://www.stadigma.com/türkçe/Kasım2003/vizyon>, (Erişim Tarihi: 19.03.2011).
- EROL, Mehmet Seyfettin, *Avrasya Jeopolitiğinde Orta Asya ve 11 Eylül*, Gündoğan Yayınları, Şubat 2004, İstanbul,
- FARHANG, M. Sıddik, *Afganistan der Panc Karn-*, Ahir, Meşhed 1993.
- FARQANI, Abdurrahman “Devletin Dördüncü Kuvveti de Yabancıların elinde”, 2009.12.21
- GUBAR, Mir Gulam Mehammed, *Afganistan Der Mesir-i Tarih* (Afganistan Tarih Seyrinde), Birinci Basım, Devlet Matbaası Yayınları, Kabil, 1967
- HALİLULLAH, Rasuli “1991 Yılından Günümüze Kadar Afganistan ve Türkiye İlişkileri”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
- KANBOLAT, Hasan ve Hasan Ali Karasar “Bölge Devletlerinin Perspektifinden Afganistan”, *ORSAM Rapor*, No: 82, Ekim 2011
- KANBOLAT, Hasan, Hasan Ali Karasar “Afganistan ve Pakistan’da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri” *ORSAM Avrasya Stratejileri Rapor*, No:16, Mart, 2011.
- KHDADAD, Quadratullah “Afganistan Milli Tarihi“ Kabil, 2002
- KLEVEMAN, Lutz, *Yeni Büyük Oyun Orta Asya’da Kan ve Petrol*, Çev: Hür Güldü, Everest Yayınları, İstanbul 2004.
- KNYAZEV, Alexander, “Current Afghan Politics of the Eurasian Great Powers: Russia, China, India and Iran” Çeviren: Sercan Doğan, *Ortadoğu Analiz*, C.3, Temmuz-Ağustos 2011.

- KULOĞLU, Armağan ve Sercan DOĞAN, “Afganistan ve Pakistan’da yaşanan Gelişmeler Ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri”, *ORSAM Asya Araştırmaları Programı*, Ankara, Mart, 2011.
- NOORULHAK, Ahmad Jawid, “İlk Fetihlerden Gaznelilerin Son Dönemine Kadar Afganistan’ın İslâmlaşma Süreci”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2005.
- OĞUZ, Esedullah, “Afganistan Sovyet İşgaline İç Savaş”, *Cep Kitapları AŞ*, 1998.
- OĞUZ, Esedullah, “Hedef Ülke Afganistan”, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001.
- OSMANOĞLU, Mahmud, *Afganistan Cihadın 10. Yılı*, Rehber Yayınları, Ankara 1990.
- ÖZDEMİR, Yavuz, “Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan’ın Enerji Potansiyelleri ve Politikaları”, Ankara 2007.
- ÖZLÜ, Hüsnü, “Tarihsel Süreç İçerisinde Afganistan’ın Stratejik Konumu, Günümüzde Afganistan’ın Yeniden Yapılandırılmasında Uluslararası Boyut ve Türkiye”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı:11, Mayıs, 2008.
- Qudratullah Khudadad “*Afganistan Milli Tarihi*”Kabil 2004.
- دافغان ملي تاريخ/دويمه برخه/صفحه ۳۴/قدرت الله حداد
- POLAT, İrfan “11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2006.
- RAHİMİ, Mojiburrahman Afganistan’da Sinemanın Bir Propaganda Aracı Olarak Kullanması, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
- RAŞİD, Ahmad, “Taliban-İslamiyet, Petrol ve Orta Asya’da Yeni Büyük Oyun”, Çev: Osman Akınhay, Everest Yayınları, İstanbul,2001.
- RAŞİD, Ahmet, Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya’da Yeni Büyük Oyun, Everest-Mozaik Yay, İstanbul, 2001
- RUSTAYİ, Abdulhanan, *Büyük Güçlerin Afganistan’ın Boru Projesinin Üzerine Savaşı*, Yayınevi, Kabil, 2007.
- SARAY, Mehmet, “Afganistan Maddesi”. ,T.D.V.İ.A, C: 1, İstanbul,1988.
- SİNKAYA, Bayram “Devrimden Günümüze İran Dış Politikası’nın Dönüşümü”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt: 247, Sayı:5-6, Nisan ve Mayıs, 2005.
- ŞAHİN, Ali, “Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi” *Afganistan Raporu ve Çözüm Stratejisi*, 10 Mayıs 2010.

- TAŞDEMİR, Fatma, “Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerinde Bir Değerlendirme”, Refet Yınanç ve Hakan Taşdemir (Ed.), *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2002.
- TEMİZER, Aydın, *TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Afganistan Raporu*, Ankara, 2009.
- UZBEK, A. Jelil, “Afganistan’da Sosyal ve Kültürel Hayat”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2002.
- YALÇINKAYA, Alaeddin, *Türk Cumhuriyetleri Petrol Boru Hatları*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1998.
- YAVUZ, Selim, *Ah Afganistan*, Hiler Yayınları, Ankara, 2003.
- YILMAZ, Nuh, “ABD’nin AF-PAK Stratejisi Ekseninde Afganistan Seçimleri”, *Seta Analizi*, Eylül, 2009.
- YOLDAŞ, Muhammed Asıf, “Afganistan’ın Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Yapısı İle İlgili Olarak Türk Yatırımcı Firmaları İçin Bazı Tespitler” *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 13, Ekim – 2007.
- ARIKAN Pınar "21. Yüzyılda İnan" Ortadoğu Etütleri Ocak 2012, Cilt 3, Sayı 2

İnternet Kaynakları

- “Afganistan Tarihi”, <http://www.frmtr.com/tarih-ve-inkilap-tarihi/3847163-afkanistan-tarihi.html>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)
- “Afganistan”, <http://www.sorularlarisale.com/index.php?s=article&aid=1846> (Erişim Tarihi: 18.04.2011)
- “Hotakiler” <http://www.rehberim.net/forum/h-i-i-457/138678-hotak%EEler.html> 2011-04-10, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)
- “İnan’ın Yumuşak Gücü: Dil, Edebiyat ve Kültür” <http://www.kaandilek.com/2010/10/iran%E2%80%99in-yumusak-gucu-dil-edebiyat-ve-kultur/>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)
- “Taliban’ın Hızlı İlerleyişi”, <http://www.vahdet.com.tr/isdunya/dosya3/0775.html>, (Erişim Tarihi: 20.03.2011).
- “Uluslararası Barış Ve Güvenlik” <http://www.unicankara.org.tr/today/2.html>, (Erişim Tarihi: 20.03.2011)
- AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ, <http://www.rehberim.net/forum/tarih-cograyfa-418/62668-afganistan-islam-cumhuriyeti.html> (Erişim Tarihi: 18.04.2011)

AKDEVELİOĞLU, Atay “İran’ın Orta Asya, Afganistan ve Azerbaycan Politikası” aylık strateji ve analizi e-dergisi, Kasım 2003, http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_04.html, (Erişim Tarihi: 18.04.2011)

AKDEVELİOĞLU, Atay, İran’ın Orta Asya, Afganistan ve Azerbaycan Politikası <http://guneyturkistan.wordpress.com/2010/06/28/iranin-orta-asya-afganistan-ve-azerbaycan-politikasi/>, (Erişim Tarihi: 18.04.2011)

ÇİFTÇİ, İrfan “Bölgesel İmar Ekibi Faaliyetleri Kapsamında Afganistan” *Polis Bilimleri Dergisi*, 2008; Cilt 10, sayı 4

<http://www.pa.edu.tr/objects/assets/content/file/dergi/72/43-70.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.04.2011)

DARYAR, Muhannettin “İran Afganistan de Mezhep Savaşı Halinde” <http://www.tolafghan.com/posts/20206>, (Erişim Tarihi: 28.10.2011).

DİLEK, Kaan “İran’ın Orta Asya Politikaları” s.45, Eylül, 2011. http://yayinlar.yesevi.edu.tr/static/kitaplar/iran_ortaasya_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 14.05.2012)

DURMUŞ, Mehmet “Şahtan Hatemi’ye İran Dış Politikası”-08 Aralık 2005 <http://www.turksam.org/tr/a653.html>, (Erişim Tarihi:14.05.2012)

ERTAN, Fikret “Hazaralar ve Yükselişleri” <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=936077> (Erişim Tarihi: 11.08.2011).

ERTAN, Fikret “İran, Afganistan ve Taliban” <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=1249463> (Erişim Tarihi: 23.02.2012).

TC. BAŞBAKANLIK DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI ANLAŞMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, Afganistan Ülke Raporu, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/71986413-D8D3-85664520F3622F0FC955/Afganistan.pdf> (Erişim Tarihi: 23.02.2010).

KIRAÇ, Gürol “İran’a Olası Bir Müdahalede Kilit Ülke Afganistan” 29 Haziran 2007, <http://uiportal.net/print.php?plugin:content.228>

<http://afganistan.ihh.org.tr/genel/cografi/cografi.html>, (Erişim Tarihi: 28.01.2011).

<http://afganistan.ihh.org.tr/genel/ekonomi/ekonomi.html>, (Erişim Tarihi: 18.12.2011).

<http://afganistan.ihh.org.tr/tarih/kabile/kabile.html>, (Erişim Tarihi: 24.03.2011).

http://arsiv.gazeteport.com.tr/NEWS/GP_286058, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

<http://asimetriksavaslar.wordpress.com/2011/04/03/200/>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

<http://blogs.rediff.com/araj/2009/04/12/afghanistan-history-timeline/>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

http://bowraa.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1292:2011-04-16-19-57-23&catid=35:2010-09-09-22-16-41&Itemid=55, (Erişim Tarihi: 19.04.2011).

http://en.wikipedia.org/wiki/Mirwais_Hotak, (Erişim Tarihi: 04.03.2011).

<http://english.farsnews.com/newstext.php?nn=8804311242>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

<http://farsca.blogcu.com/iran-in-yumusak-gucu-dil-edebiyat-ve-kultur/10365118>, (Erişim Tarihi: 29.10.2011)

<http://guneyturkistan.wordpress.com/2010/06/28/iranin-orta-asya-afganistan-ve-azerbaycan-politikasi/>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

<http://haber.sol.org.tr/dunyadan/abd-afganistan-stratejik-ortaklik-anlasmasi-imzalandi-haberi-54370>, (Erişim Tarihi:02.05.2012)

<http://haber.sol.org.tr/dunyadan/abd-afganistan-stratejik-ortaklik-anlasmasi-imzalandi-haberi-54370> (Erişim Tarihi: 05.02.2012).

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=20463468>, (Erişim Tarihi: 01.05.2012)

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=50272>, (Erişim Tarihi: 24.02.2012).

<http://irananaliz.wordpress.com/2010/03/09/iran-taliban-meselesi-ve-bazi-gercekler-ii/>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

<http://irananaliz.wordpress.com/2010/12/01/afganistan-ısgali-ve-sonrasinda-iranin-guttugu-dis-politika/>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

<http://irananaliz.wordpress.com/2011/01/19/asitli-saldiriya-ugrayan-gazeteci-irani-sucladi/>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

<http://irananaliz.wordpress.com/2011/02/10/alimler-iran-yapimi-dizi-filmin-kaldirilmasini-istedi/>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

<http://irananaliz.wordpress.com/2011/10/01/afganistanda-mezhepci-sii-okul-kapatildi/>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

<http://irangundem.wordpress.com/2011/01/19/asitli-saldiriya-ugrayan-gazeteci-irani-sucladi/>, (Erişim Tarihi: 19.01.2011)

<http://mfa.gov.af/Content/files/AFGANUS%20Partnership%28Pashto%29%281%29.pdf> (Erişim Tarihi: 05.02.2012).

<http://pashtoon.webnode.com/news/%D8%B3%D8%AA%D8%B1%D9%BC%D9%88%D9%84%D9%88%D8%A7%DA%A9%20%D8%A7%D8%AD%D9%85%D8%AF%D8%B4%D8%A7%D9%87%20%D8%A8%D8%A7%D8%A8%D8%A7/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2011)

http://ps.wikipedia.org/wiki/%D8%AF%D9%88%D8%AA%D9%86%D9%87:Durani_empire-map1.gif, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

<http://taand.com/index.php?mod=article&cat=c66&article=24216>, (Erişim Tarihi: 16.01.2011).

<http://taand.com/index.php?mod=article&cat=c66&article=29552>, (Erişim Tarihi: 19.10.2011).

<http://taand.com/index.php?mod=article&cat=c66&article=30212>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

<http://taand.com/index.php?mod=article&cat=c66&article=30674>, (Erişim Tarihi: 25.12.2011).

<http://taand.com/index.php?mod=article&cat=c66&article=33056> (Erişim Tarihi: 02.05.2012)

<http://taand.com/index.php?mod=article&cat=taand1&article=33506>(Erişim Tarihi: 26.05.2012).

http://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmed_%C5%9Eah_%D%C3%BCrrani, (Erişim Tarihi:04.03.2011).

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Hotak%C3%AEler>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

http://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_Davud_Han, (Erişim Tarihi: 10.04.2011).

<http://turkish.farsnews.com/newstext.aspx?nn=9007277432>, (Erişim Tarihi: 15.12.2011)

<http://turkish.irib.ir/guncel-yazilar/siyasi-yorumlar/item/254051-afganistan-bar%C4%B1s-g%C3%B6r%C3%BCsmeleri-icin-taliban%C4%B1n-katarda-temsilcilik-b%C3%BCrosu-acmas%C4%B1>, (Erişim Tarihi: 27.12.2011).

<http://turkish.irib.ir/haberler/iran/item/244272-iran-afganistan-aras%C4%B1nda-k%C3%BClt%C3%BCrel-isbirli%C4%9Fi-anlasm%C4%B1-imzaland%C4%B1>, (Erişim Tarihi: 14.03.2011)

<http://turkish.irib.ir/haberler/iran/item/244285-iran-k%C3%BClt%C3%BCrebakan%C4%B1-afganistan-cumhurbaskan%C4%B1-yard%C4%B1mc%C4%B1s%C4%B1yla-g%C3%B6r%C3%BCst%C3%BC>, (Erişim Tarihi: 07.06.2011)

<http://turkish.irib.ir/haberler/iran/item/246561-iran-ve-afganistan-aras%C4%B1nda-k%C3%BClt%C3%BCrel-isbirli%C4%9Fi-gelisecek>, (Erişim Tarihi: 07.06.2011).

<http://turkish.irib.ir/haberler/iran/item/254037-iran-ve-afganistan-aras%C4%B1nda-petrol-konusunda-anlasma-imzaland%C4%B1>, (Erişim Tarihi: 28.07.2011)

<http://uiportal.net/print.php?plugin:content.228>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

<http://www.attabot.com/haber-oku/karzai-iddialari-kabul-etti-iran-yalanladi-3284866/>, (Erişim Tarihi: 25.10.2011)

<http://www.attabot.com/haber-oku/karzai-iran-dan-para-aliyoruz-ama-3284911/>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

http://www.bbc.co.uk/pashto/afghanistan/2011/06/110620_y_taliban_iranweapon.shtml, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

http://www.bbc.co.uk/pashto/afghanistan/2011/10/111016_hh-madrasa-film-iran-nye.shtml, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

http://www.bbc.co.uk/pashto/mobile/afghanistan/2011/12/111228_hh-afg-oil-extraction.shtml, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/10/101025_karzai_iran_correction.shtml, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

http://www.bbc.co.uk/turkce/ozeldosyalar/2012/05/120503_us_afghan_relations.shtml (Erişim Tarihi: 03.05.2012)

http://www.bbc.co.uk/turkce/ozeldosyalar/2012/05/120503_us_afghan_relations.shtml (Erişim Tarihi: 03.05.2012)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Hotak%C3%AEler>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

<http://www.benawa.com/fullstory.php?id=49530>, (Erişim Tarihi: 27.05.2011).

<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=189877>, (Erişim Tarihi: 27.12.2011).

<http://www.dunyahaber.com/dunya/amerika-talibanla-anlasti.htm>, (Erişim Tarihi: 05.01.2012).

<http://www.ekonometri.com.tr/index.php?page=habergoster&hbrID=52>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

<http://www.enfal.de/afgan.htm>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

http://www.esteqlal.net/index.php?option=com_content&view=article&id=296:de-dawlat-tsaloram-zwak-ham-de-bahranayo-pa-wak-ke&catid=49:articles-and-analyses&Itemid=138, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

<http://www.frmtr.com/tarih-ve-inkilap-tarihi/3847163-afkanistan-tarihi.html>, (Erişim Tarihi: 10.04.2011).

<http://www.frmtr.com/universiteler/3439356-fars-dili-ve-edebiyati.html>, (Erişim Tarihi: 30.10.2011).

<http://www.gasam.org.tr/uploads/GASAM%20AFGANISTAN%20RAPORU%20VE%20COZUM%20STRATEJISI.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.03.2011).

<http://www.haber7.com/haber/20110118/Afgan-isadamlari-Irani-protesto-etti.php>, (Erişim Tarihi: 18.01.2011).

<http://www.haber7.com/haber/20111227/Afganistan-ve-Cinin-petrol-kardesligi.php>, (Erişim Tarihi: 27.12.2011).

<http://www.haberbugun.com/afgan-isadamlari-irani-protesto-etti.html#more-30458>, (Erişim Tarihi: 18.01.2011).

http://www.habereditor.com/news_print.php?id=69222 (Erişim Tarihi: 01.04.2012).

<http://www.habergalerisi.com/haber/afganistan-ilk-petrol-cikarma-anlasmasini-cinleyiyor-590381.html>, (Erişim Tarihi: 27.12.2011).

<http://www.haberindunyasi.com/haber/49901/-ran-ile-afganistan-savunma-ve-askeri-ibirlini-gelitirmeye-hazr---.html>, (Erişim Tarihi: 14.12.2011).

<http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=14939>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/14206545.asp>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

<http://www.ihvanforum.org/showthread.php?t=103582&page=1&s=c422613e21ef38e3f81d7fdd6eeb84d4>, (Erişim Tarihi: 05.07.2011).

<http://www.irib.ir/worldservice/dariRADIO/pic1/SOUND/mizgard101.htm>, (Erişim Tarihi: 12.02.2011).

<http://www.islamiforum.com/index.php?showtopic=65449>, (Erişim Tarihi: 24.11.2011).

<http://www.islamkent.org/showthread.php?14543-Taliban-a-kar%FE%FD-sava%FE%FD-kaybettik>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

<http://www.milligazete.com.tr/haber/iran-abd-ve-afganistan-arasindaki-anlasmadan-endiseli-238222.htm> (Erişim Tarihi 06. 05.2012)

<http://www.mehrnews.com/tr/newsdetail.aspx?NewsID=1484270>, (Erişim Tarihi: 16.12.2011).

<http://www.mehrnews.com/tr/newsdetail.aspx?NewsID=1494465>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

<http://www.michaelrubin.org/7633/iran-2025>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

http://www.nydailynews.com/opinions/2010/08/05/2010805_irans_deadly_hand_in_afghanistan.html, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

http://www.orsam.org.tr/en/enUploads/Article/Files/2011127_orsam_reportt_82_tr_eng.pdf, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

<http://www.osmanli-tr.org/Karargah/guncel-haberler/afganistanda-buyuk-oyunun-donusu-t5014.0.html>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

<http://www.pajhwok.com/ps> (Erişim Tarihi: 08.05.2012)

<http://www.pajhwok.com/ps/> د افغانستان - لنډه - پيژندنه , (Erişim Tarihi: 04.06.2011).

<http://www.rehberim.net/forum/tarih-cograyfa-418/62668-afganistan-islam-cumhuriyeti.html>, (Erişim Tarihi: 18.03.2011).

<http://www.reuters.com/article/idUSTRE62U33L20100331>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

http://www.rferl.org/content/New_Power_Line_Lights_Up_Afghan_Capital_/1742690.html, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=59747>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/923/guncel-gelismeler-isiginda-iran-afganistan-gorusmesi.aspx>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

<http://www.secimkulvari.com/detay.php?hng=1936>, (Erişim Tarihi: 04.01.2012).

<http://www.sesliturkiyem.com/soguk-savas-sonrasi-donemde-iranin-orta-asya-politikasi-makale,55.html>, (Erişim Tarihi: 18.01.2011).

<http://www.siimezhebi.com/index.php/afganistan-iscali-ve-sonrasinda-iranin-guttugu-dis-politika/>, (Erişim Tarihi: 16.12.2011).

http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_04.html, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/print_04.html, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

http://www.tumhaber.com.tr/HaberOku.php?haber_id=42718&baslik=iran-dan-afganistan-a-yakit-ihracati, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

- <http://www.understandingwar.org/iran-and-afghanistan> 2012-01-03, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).
- <http://www.vahdet.com.tr/isdunya/dosya3/0779.html>, (Erişim Tarihi: 10.04.2011).
- <http://www.israhaber.com/iranin-talibana-destek-verdigi-iddialarinda-yeni-gelisme-5104-haberi.html> (Erişim Tarihi: 11.06.2009)
- http://www.voanews.com/deewa/news/Afghan_Oil-136303898.html, (Erişim Tarihi: 28.10.2011).
- <http://www.voanews.com/turkish/news/ABD-ile-Afganistan-Stratejik-Ortaklik-Anlamasma-Vard-148438785.html> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012)
- <http://www2.irna.ir/tr/news/view/menu-444/1112147749122354.htm>, (Erişim Tarihi: 14.12.2011).
- <http://www2.irna.ir/tr/news/view/menu-447/1106083589110716.htm>, (Erişim Tarihi: 08.06.2011).
- KERMAN, Ömer “Afganistan’da İktidar Savaşları” 23 Eylül 2009
<http://forum.memurlar.net/konu/756927/>, (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2009)
- KESKİN Arif “*İran’ın Afganistan Politikasının Temelleri Üzerine Genel Düşünceler*”
<http://www.turksam.org/tr/yazdir1759.html> 2011-04-20, (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2009)
- KESKİN, Arif “*İran’ın Afganistan Politikasının Temelleri Üzerine Genel Düşünceler*”
22-Avqust-2009 <http://gunaz.tv/aze/14/articleCat/1/articleID/946-Iran-in-Afganistan-Politikasinin-Temelleri-Uzerine-Genel-Dusunceler-Arif-KESKIN.html/articlePg/7>, (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2009)
- MİLANİ, Mohsen, “Afganistan ve İran” <http://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-afghanistan>, (Erişim Tarihi: 10.01.2012)
- MİLANİ, Mosen “*İran ve Afganistan, Iran and Afghanistan*”
<http://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-afghanistan>, (Erişim Tarihi: 03.01.2012).
- ÖZCAN, Sevinç Alkan “İran, Orta Asya ve Kafkasya’ya nasıl bakıyor?”
<http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=16&makaleid=3743>,
(Erişim Tarihi: 22.03.2011).
- ÖZGEÇAN, Şahin, “Bataklıktan Kurtulmanın Yolu Savaşı Afganlaştırmak”
<http://www.turksam.org/gencbakis/a1816.html>, (Erişim Tarihi: 20.03.2011).
- QARİBURAHMAN, Said, “Hızlı Kalkınma ve Sıcak Aksülamel”,
<http://larawbar.org/details.php?id=30011&date>, (Erişim Tarihi:14.05.2012)

SADABAT PAKTI, <http://www.msxlabs.org/forum/siyasal-bilimler/185511-sadabad-pakti.html> , (Erişim Tarihi: 2011-04-23)

YUN, Muhammet İsmail, “İran’ın kültür işgalinde Afganistan”
http://www.benawa.com/kandahar/library/syasi/raheen_makhdom_da_kazawat_pa_tala_ki/5.php, (Erişim Tarihi: 08.01.2012)

ZARİF, Maseh ve Ahmed Majidyar, “*Afganistan'da İnan’ın Etkisi. Iranian Influence in Afghanistan*”,
<http://www.irantracker.org/analysis/iranian-influence-afghanistan-recentdevelopments>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011).

ÖZGEÇMİŞ

Jahadkhal Jauhari 15.01.1983 tarihinde Afganistan'ın Khost şehrinde dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Afganistan'da Yaqubi Lisesinde tamamlamıştır. 2004 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Bölümünü kazanarak lisans öğrenimine başlamıştır. 2008 yılında bu bölümden mezun olan Jauhari, 2008–2009 eğitim öğretim yılında bilimsel hazırlık öğrenimi görmüş, 2009 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Halen bu anabilim dalında yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.